

LUOKANOPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA
TUNNEKASVATUKSESTA KOULUSSA JA OSANA OPETUSSUUNNITELMAA

Ulla-Mari Kirvesoja

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevät 2013

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä

Ulla-Mari Kirvesoja. Luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia tunnekasvatuksesta koulussa ja osana opetussuunnitelmaa. Pro gradu -tutkielma. Kevät 2013. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

Tutkimuksessa selvitettiin luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia tunnekasvatuksesta kouluissa ja opetussuunnitelmassa. Lisäksi tavoitteena oli tutkia luokanopettajien käsityksiä siitä, mitä opettajalta vaaditaan tunnekasvattajana ja mitä mieltä he ovat omista valmiuksistaan tukea oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä. Tavoitteena oli myös selvittää, miten opettajat kehittäisivät tunnekasvatuksen roolia kouluissa ja opetussuunnitelmissa. Uusien oppimiskäsitysten mukaan tunteet ovat yhteydessä oppimiseen sekä kouluviihtyvyyteen ja opiskelumotivaatioon. Oppilaiden tunnetaitoja ja tunnekasvatusta opettajien näkökulmasta ei ole kuitenkaan juuri tutkittu, vaikka opettajilla on merkittävä asema oppilaiden tunnetaitojen kehittämisessä.

Tutkimuksessa selvitettiin luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla. Tutkimuksessa haastateltiin erikseen 11 luokanopettajaa, jotka työskentelivät eri kouluissa ja joilla oli opetuskokemusta alle vuodesta yli 30 vuoteen. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin, etsimällä tutkimuskysymysten mukaisia teemoja aineistosta.

Tulosten perusteella luokanopettajat ovat tietoisia siitä, mitä ovat oppilaiden tunnetaidot ja missä tilanteissa oppilaat niitä erityisesti tarvitsevat. Opettajien mukaan oppilaat tarvitsevat tunnetaitoja erityisesti ryhmätilanteissa ja kaikenlaisessa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, ja tunnetaidoilla on vaikutusta myös oppimiseen ja luokan ilmapiiriin. Luokanopettajien mukaan tunnekasvatusta tapahtuu eniten koulun arjessa spontaaneissa tilanteissa, mutta lisäksi jotkut opettajat pitävät myös tavoitteellisia tunnekasvatustunteja silloin tällöin. Tunnekasvattajana opettajalta vaaditaan sitä, että opettajalla itsellään on hyvät tunnetaidot, opettaja on aidosti läsnä ja jaksaa puuttua ja käsitellä oppilaiden erilaisia tunnetiloja. Opettaja myös etsii aktiivisesti tietoa ja kehittää oppilaiden tunnetaitoja. Haastateltujen opettajien mukaan heillä on tarpeeksi valmiuksia tukea oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä. Opettajien esittämien kehittämisehdotusten mukaan tunnekasvatuksen tulisi olla aiempaa suunnitelmallisempaa kouluissa ja sitä tulisi painottaa opetussuunnitelmassa enemmän.

ASIASANAT: tunteet, tunnetaidot, tunneäly, empatia, tunnekasvatus, opetussuunnitelma

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	TUNTEET JA TUNNETAIDOT	6
2.1	TUNNE-KÄSITTEEN MÄÄRITTELYÄ.....	6
2.2	TUNTEIDEN SÄÄTELY.....	8
2.3	TUNNETAIDOT JA TUNNEÄLY.....	10
2.4	TUNTEIDEN VAIKUTUS OPPIMISEEN JA OPETTAMISEEN	13
3	TUNNEKASVATUS	16
3.1	TUNNEKASVATUS KOULUISSA	16
3.2	OPETTAJA TUNNEKASVATTAJANA	19
3.3	OPPILAJEN TUNNETAIDOT LUOKASSA	22
3.4	TUNNEKASVATUS OPETUSSUUNNITELMASSA.....	24
3.1	TUNNEKASVATUKSEEN LIITTYVIÄ PROJEKTEJA JA HANKKEITA.....	27
4	TUTKIMUSMENETELMÄT	28
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSMETODIT.....	28
4.2	AINEISTON KERUU JA AINEISTO	30
4.3	AINEISTON ANALYYSI.....	32
5	LUOKANOPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA TUNNEKASVATUKSESTA KOULUSSA JA TUNNEKASVATUKSEN MERKITYKSESTÄ	34
5.1	OPPILAJEN TUNNETAIDOT.....	34
5.2	TUNNEKASVATUS	37
5.3	TUNNEKASVATUS ERI OPPIAINEIDEN YHTEYDESSÄ.....	48
5.4	TUNNEKASVATUKSEN MERKITYS.....	51
6	OPETTAJAT TUNNEKASVATTAJINA JA VALMIUDET TUNNEKASVATTAMISEEN	55
6.1	OPETTAJA TUNNEKASVATTAJANA	55
6.2	OPETTAJIEN VALMIUDET	60
7	TUNNEKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN KOULUISSA JA OPETUSSUUNNITELMISSA	67
7.1	TUNNEKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN KOULUISSA	67
7.2	TUNNEKASVATUS OPETUSSUUNNITELMASSA JA OPETUSSUUNNITELMAN KEHITTÄMINEN.....	70
8	POHDINTA	75
8.1	TULOSTEN TARKASTELUA.....	75
8.2	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	81
8.3	JATKOTUTKIMUSHAASTEET	82

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessani tarkoitukseni on tutkia luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia tunnekasvatuksesta koulussa ja osana opetussuunnitelmaa. Tutkimukseni sijoittuu kasvatuspsykologisen tutkimuksen kentälle. Lähestyn aihetta luokanopettajien näkökulmasta, sillä luokanopettajat ovat tärkeässä asemassa oppilaiden tunnetaitojen kehittämisessä. Tavoitteenani on laadullisen haastattelun keinoin selvittää, millaisia näkemyksiä ja kokemuksia luokanopettajilla on tunnekasvatuksesta kouluissa ja osana opetussuunnitelmaa sekä tunnekasvatuksen merkityksestä. Lisäksi tavoitteenani on kartoittaa luokanopettajien näkemyksiä siitä, mitä opettajalta vaaditaan tunnekasvattajana ja onko opettajilla heidän mielestään valmiuksia siihen sekä sitä, olisiko kouluissa ja opetussuunnitelmassa kehitettävää tunnekasvatuksen osalta.

Valitsin tutkimusaiheeksi tunnekasvatuksen, koska olen itse hyvin kiinnostunut, ensinnäkin tunteiden merkityksestä koulussa ja oppimisessa, mutta myös siitä, miten oppilaita voisi parhaiten tukea tunnetaitojen kehittymisessä muun kasvun ja kehityksen rinnalla. Toiseksi koen, että koulutukseni tarjonnan vähänlaisesti valmiuksia tunnekasvatukseen. Tämä sai minut myös pohtimaan, millaisia kokemuksia kentällä toimivilla opettajilla on tunnekasvatuksesta, millaisia näkemyksiä heillä on tunnekasvatuksesta osana opetussuunnitelmaa ja millaiseksi he arvioivat omat valmiutensa tunnekasvattajana. Tutkimusaiheeni motivoi myös Rasku-Puttosen ja Röngän (2004, 176) esittämä opettajaopiskelijoiden haaste saada valmiuksia tukea ja ohjata oppilaan kokonaisvaltaista kehitystä kouluissa. Opettajankoulutukseen pitäisikin lisätä sisältöjä myös siitä, kuinka opettaja voi tukea lasten emotionaalista kehitystä (Launonen & Pulkkinen 2004, 45).

Lähestyin tunnekasvatus-aihetta jo kandidaatin tutkimuksen yhteydessä ja opettajien näkemykset oppilaiden tunnetaidoista ja tunnekasvatuksesta kouluissa olivat mielestäni niin mielenkiintoisia, että jo silloin oli selvää jatkaminen saman aiheen parissa. Opettajien haastatteluista selvisi, että varsinkin tavoitteellista tunnekasvatusta toteutuu kouluissa hyvin eri tavoin ja suuria eroja on myös siinä, kuinka paljon opettajat ja koulut tunnekasvatukseen panostavat. Oppilaiden tunteilla ja tunnetaidoilla on kuitenkin suuri merkitys koulun arjessa ja opetustilanteissa, mutta oppilaiden tunnetaitoja ja niiden tukemista on mielestäni huomioitu liian vähän

opetussuunnitelmassa, ja tunnekasvatuksella on liian epäselvät tavoitteet esimerkiksi opetussuunnitelmassa tällä hetkellä.

Lasten ja nuorten pahoinvoinnista ja syrjäytymisestä on puhuttu viime vuosina yhä enemmän (Launonen & Pulkkinen 2004, 40; Tilus 2004, 16, 54). Syrjäytymisen ehkäisyyn vaikuttaa myös oppilaiden sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen kouluissa (Launonen & Pulkkinen 2004, 45). Kuten myös Jalovaara (2005, 69) kiteyttää, kouluissa olisi hyvin tärkeää opettaa tiedon rinnalla myös elämisen taitoja, joihin myös tunnetaidot kuuluvat. Oppilas, jolla on hyvät tunnetaidot, ymmärtää omien tunteidensa lisäksi myös muiden tunteita, ja tällä on taas merkitystä esimerkiksi kouluviihtyvyyteen, koulukiusaamisen vähenemiseen ja opiskelumotivaation lisääntymiseen. Tunnekasvatuksella on myönteistä vaikutusta myös oppimiseen, hyvinvointiin ja erilaisiin vuorovaikutussuhteisiin koulussa (Shanwal & Kaur 2008, 164). Koska tunnetaidot ovat yhteydessä niinkin tärkeisiin asioihin kuin kouluviihtymiseen ja koulukiusaamiseen, mielestäni olisi tärkeää kiinnittää tästä syystä nykyistä enemmän huomiota myös siihen, kuinka oppilaiden tunnetaitoja tuetaan ja kehitetään kouluissa ja miten tunnekasvatus huomioidaan opetussuunnitelmassa.

2 TUNTEET JA TUNNETAIDOT

2.1 Tunne-käsitteen määrittelyä

Tunteet ovat jatkuvasti esillä elämässämme, ja tunteiden merkitys toiminnassamme on huomattava. Tunteet ovat tärkeitä yksilön hyvinvoinnille, sopeutumiselle ja kehittymiselle. (Laine 2005, 60.) Tunteet sopeuttavat yksilöä ulkoisen ympäristön muutoksiin ja ovat keskeisiä myös ihmisten vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa suhteissa (Kokkonen 1996, 193; Oatley & Jenkins 2006, 39). Caruson (2008, 5) mukaan tunteet tuovat yksilölle tietoa yksilöstä itsestään, mutta myös ympäröivästä maailmasta. Tunteet suuntaavat yksilön huomioita ympäröivästä maailmasta ja valmistavat vuorovaikutustilanteisiin ja vaikuttavat vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. Tunteet myös motivoivat meidät toimimaan ja ohjaavat toimintaamme (Hyypä 1997, 46; Goleman 1997, 20). Lisäksi niillä on suuri merkitys myös kognitiivisissa prosesseissa, kuten ajattelussa ja oppimisessa (Shanwal & Kaur 2008, 153). Tunteiden voimakkuus ja kesto vaihtelevat, mutta tunteet ovat suhteellisen lyhytaikaisia ja intensiivisiä tiloja verrattuna esimerkiksi mielialoihin, jotka voivat vaikuttaa pitkään (Isokorpi & Viitanen 2001, 30).

Tunteista on esitetty monenlaisia määritelmiä, sillä tunteet ovat hyvin monitahoisia ja tutkijat ovat keskittyneet tarkastelemaan niitä eri tasoilla ja eri näkökulmista. Tunteita on tarkasteltu esimerkiksi biologisesta, kognitiivisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. (Caruso 2008, 1; Izard, Ackerman, Schoff, & Fine 2000; Laine 2005, 60.) Yhteistä määritelmille on se, että tunteet ovat monitasoisia ja ilmenevät eri järjestelmissä, kuten autonomisessa hermojärjestelmässä, motorisessa järjestelmässä ja subjektiivisissa kokemuksissa. Tunteet voidaan näin huomata esimerkiksi sydämen lyöntitiheydessä, kasvojen ilmeissä sekä ihmisen toiminnassa ja muistoissa. (Pulkkinen 2002, 69.)

Laineen (2005, 60–61) mukaan tunteet nousevat esiin reaktioina johonkin tilanteeseen tai tapahtumaan, ja näitä reaktioita voidaan eritellä kolmella tasolla: biologisella tasolla, käyttäytymisen tasolla ja kognitiivisella tasolla. Biologisella tasolla reagoinnit ovat synnynnäisiä ja vaikuttavat esimerkiksi autonomiseen hermostoon aiheuttaen muutoksia sydämen sykkeessä, verenkierrossa tai hengityksessä. Ainoastaan tämä neurofysiologis-biokemiallinen järjestelmä pystyy tuottamaan tunteita itsenäisesti

(Kokkonen 1996, 191). Toisella tasolla tunteet näkyvät käyttäytymisessä, esimerkiksi nauruna, itkuna, ruumiinliikkeinä ja poikkeavana toimintana. Kognitiivisella tasolla tunteet näkyvät taas kielessä ja ajattelussa. Yksilö voi näin kertoa tunteistaan tai pohdiskella tilanteita sekä suunnitella toimintaansa. Biologisella tasolla reaktiot ovat samoja kaikilla ihmisillä, mutta käyttäytymisessä ja kognitiivisella tasolla tavat, joilla ilmaisemme tunteita, vaihtelevat kulttuurin, kasvatuksen ja kokemuksen mukaan. (Laine 2005, 60–61.)

Tunteita on määritelty myös tunteiden kolmijaon mukaan: ensisijaiset, toissijaiset ja välinetunteet. Ensisijaiset tunteet ovat olemassa ihmisellä pienestä pitäen ja lähtevät ihmisen neurofysiologisesta perustasta. Tällaisia tunteita ovat esimerkiksi viha, ilo, pelko, suru, huolenpito ja häpeä. Toissijaisia tunteita pidetään taas reaktioina ensisijaisiin tunteisiin. Näihin tunteisiin liittyvät mielikuvat ja muistikuvat, ja ne kehittyvät myös oppimisen kautta. Tällaisia tunteita ovat esimerkiksi kateus, syyllisyys, pettymys, ahdistus ja empaattisuus. Välinetunteisiin vaikuttaa kulttuuri, ja niiden avulla pyritään vaikuttamaan toisiin ihmisiin esimerkiksi manipuloimalla tai hyökkäävyydellä. (Isokorpi & Viitanen 2001, 26–27.)

Tunteita jaotellaan usein myös myönteisiin ja kielteisiin tunteisiin. Myönteiset tunteet ovat mukavia ja turvallisia tunteita ja niiden kanssa on helppo olla ja ne edistävät ryhmässä luottamusta ja yhteenkuuluvuutta. Kielteisten tunteiden kanssa taas on usein hyvin vaikea olla ja niitä on vaikea jakaa ja ne aiheuttavat etäisyyttä ihmisten välille. (Cacciatore 2007, 16.)

Tutkijat ovat havainneet sellaisia tunteita, jotka esiintyvät kaikilla ihmisillä kulttuurista riippumatta. Näitä emootioita kutsutaan perusemootioksi tai –tunteiksi. Nämä ovat synnynnäisiä ja tulevat esiin kaikilla ihmisillä samanlaisissa tilanteissa. (Laine 2005, 60–61.) Perustunteita ja niiden lukumäärää ei ole määritelty tarkasti, mutta monien näkemysten mukaan perustunteiksi lasketaan esimerkiksi onnellisuus, suru, pelko, inho ja suuttumus (Kokkonen 1996, 192).

Tunteet vaikuttavat yksilöihin eri tavoin, ja yksilöiden välillä on eroja siinä, miten he tunteitaan säätelevät. Toiset esimerkiksi ärtyvät helpommin ja joutuvat usein kielteisten tunteiden kuten suuttumuksen valtaan, toiset taas saattavat olla hyvin arkoja ja pelokkaita. Samanlainen tilanne tai tapahtuma voi aiheuttaa toisessa yksilössä voimakkaampia tunteita kun toisessa, ja tällaiset erot vaikuttavat sitä kautta myös käyttäytymiseen. (Salmivalli 2005, 109–111.)

2.2 Tunteiden säätely

Tunteita pidettiin pitkään vain tiloina, ja vasta muutama vuosikymmen sitten alkoi keskustelu tunteiden säätelystä. Toisin kuin eläimillä, ihmisillä on kehittyneiden aivojen ansiosta kyky säädellä tunteitaan. (Gross 2002, 297; Pulkkinen 2002, 69.) Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan yksilön kykyä vaikuttaa omien tunteidensa voimakkuuteen ja keston ja ylipäätään siihen, mitä yksilö tuntee (Gross 2002, 297; Saarinen & Kokkonen 2003, 54; Salmivalli 2005, 109). Vaikka ihmiset kokevat paljon tunteita, tunne-elämän pitää pysyä myös jonkinlaisissa rajoissa, sillä äärimmäisten voimakkaiden tunteiden, niin positiivisten kuin negatiivistenkin, vallassa eläminen kuormittaa ihmistä (Saarinen & Kokkonen 2003, 53). Tunteiden säätelyllä yksilö pyrkii näin pitämään toimintakykynsä mahdollisimman hyvänä. Tunteiden säätely koskee siis sekä niitä tunteita, jotka näkyvät ulospäin, mutta myös niitä tunteita, jotka ihminen kokee sisällään. (Pulkkinen 2002, 69.)

Tunteiden säätelyä tapahtuu tilanteissa, joissa tietty tunnetila, kuten suuttumus ja ilo, tulee esille. On esitetty, että tunteiden säätelyyn liittyy myös ennakoarviointi siitä, kannattaako kyseiseen tilanteeseen mennä laisinkaan. Monesti yksilö välttelee tilanteita, joissa joutuu kohtaamaan epämiellyttäviä tunteita ja valitsee tilanteita, joissa kokee saavansa miellyttäviä tunteita. Tunteiden säätelyä on sekin, että etukäteen tilanteesta tehtyjen tulkintojen avulla pyritään vaikuttamaan tilanteessa esiin tuleviin tunteisiin. Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan joskus myös sitä, minkälaisia reaktioita tunteista seuraa käyttäytymisessä. Kaiken kaikkiaan tunteiden säätelyllä on suuri vaikutus myös lapsen käyttäytymiseen luokassa ja sosiaalisissa suhteissa. (Salmivalli 2005, 109–111.) Tunne-elämältään kypsytön lapsi saattaa olla luokassa levoton ja käyttäytyä aggressiivisesti tai olla passiivinen (Malmivaara 1992, 75).

Tunteiden säätely kuuluu yksilön kehitykseen, ja kullakin ikävaiheella on omat tavoitteensa. Tunteiden säätely saa alkunsa aivan varhaislapsuudesta ja sen vuorovaikutussuhteista. Vauvan turvallinen kiintymyssuhde ensisijaiseen hoitajaan on yhteydessä myöhempiin tunnereaktioihin ja luo pohjan tunteiden säätelylle. (Kokkonen 1996, 194; Reis 2001, 62.) Myös minätietoisuuden kehitys on läheisessä yhteydessä tunne-elämän kehittymiseen. Vanhempien ja muiden ihmisten hyväksyvät sekä kielteiset arviot lapsesta ja hänen teoistaan muovaavat hänen näkemystään itsestään. Lapsi pyrkii jo varhain säätämään tunteitaan ja toimintaansa. Jo kolmen kuukauden

ikäinen vauva pystyy kääntämään päätään ja suuntaamaan huomiotaan ja näin säätelemään tunteitaan. Sääteilykyky kehittyi nopeasti ja sääteilykeinot muuttuvat. Ensimmäisen elinvuoden aikana vauva pystyy asteittain minimoimaan tunnereaktioiden voimakkuutta ja kestoa, ja samanaikaisesti myös tunteiden kirjo kasvaa. Tällöin herkkä reagointi vauvan tarpeisiin on tärkeää tunteiden kokemisen kannalta. Ensimmäisten vuosien aikana kokemukset muokkaavat lapsen kykyä säädellä tunteitaan ja käyttäytymistään. (Pulkkinen 2002, 79–82.) Heikko tunteiden säätely voi näkyä esimerkiksi käyttäytymishäiriöinä, mutta liiallinen tunteiden säätelykään ei ole hyväksi. Joustava tunteiden säätely tarkoittaa sitä, että yksilö käyttää erilaisia toimintatapoja tilanteen mukaan ja voi joskus näyttää myös voimakkaita tunteitaan. Se kuinka sopivaa tunteiden ilmaisu on, riippuu yhteisön normeista ja kulttuurista. (Pulkkinen 2002, 79–82.)

Tehokas tunteiden säätely helpottaa rakentavaa käyttäytymistä ristiriitaisissa ja tilannetekijöiden huomioonottoa. Tunteet ja niiden säätely ovat osa sosiaalista kompetenssia eli yksilön pätevyyttä sosiaalisen toiminnan alueella. Tunteiden säätelyyn vaikuttaa temperamentti, mutta tärkeässä roolissa ovat myös ympäristötekijät kuten kasvatus. Hyvä kasvatus tukee sisäisen säätelyn kehitystä, tunteiden käsittelyä, turvallisen kiintymyksen kehitystä sekä itseä ja muita koskevan tietoisuuden kehitystä. Lisäksi tunteiden säätelyyn tilanteessa vaikuttaa myös hetkellinen tila, kuten yksilön väsymys tai päihteiden vaikutuksen alaisena oleminen. (Pulkkinen 2002, 71–73.) Pulkkisen (2002, 74–75) mukaan kolme tekijää, jotka vaikuttavat tunteiden säätelyyn eri tilanteissa ja kehitysvaiheissa, ovat temperamenttitekijät, kognitiivinen kehitys ja sosialisatio. Temperamentilla tarkoitetaan rakenteellisia eroja reaktiivisuudessa ja itsesäätelyssä, ja siihen vaikuttavat sekä perimä että kasvatus.

Laine (2005, 64–66) nostaa esiin emotionaalisen kompetenssin, jolla myös tarkoitetaan ihmisen kykyä käsitellä omia emootioitaan ja tunnistaa toisen emootiota ja kykyä tulla toimeen näiden emootioiden kanssa. Usein puhutaan myös sosio-emotionaalisesta kompetenssista, sillä emotionaalinen kompetenssi liittyy kiinteästi sosiaaliseen kompetenssiin. Emotionaalinen kompetenssi voidaan jakaa tietoisuuteen omasta emotionaalisesta tilasta, toisten emootioiden tunnistamiseen ja emotionaalisten ilmausten itsesäätelyyn eli siihen, miten ihminen pystyy kontrolloimaan emotionaalisia reaktioitaan. (Laine 2005, 64–66.)

Kalajan, Koposen ja Siposen (2004, 136) mukaan lapsen heikko tunteiden säätely vaikuttaa negatiivisesti lapsen ihmissuhteisiin ja myös opiskeluun ja myöhemmin myös yhteiskuntaan sopeutumisessa. Tunteiden säätelyllä on yhteys myös lapsen myöhempään tulevaisuuteen: esimerkiksi alkoholin käyttöön, työuran kehittymiseen ja terveyteen (Pulkkinen 2002, 70). Lapsi, joka kokee helposti negatiivisia tunteita, kuten suuttumusta tai vihaa ja jonka tunteet ovat usein hyvin intensiivisiä, hyötyy yleensä tunteiden säätelyn opettelusta enemmän. Lapselle, jonka tunteet ovat yleensä myönteisiä, emotionoiden säätelykyvyllä ei ole niin suurta merkitystä, sillä hän sopeutuu vertaisryhmään ja sosiaalisiin tilanteisiin yleensä paljon helpommin. (Salmivalli 2005, 109–111.)

2.3 Tunnetaidot ja tunneäly

Tunnetaidot alkavat kehittyä ihmisellä jo ennen syntymää, ja jo pieni vauva osaa lukea ihmisten kasvonilmeitä ja reagoida niihin (Numminen 2005, 172). Lapset alkavat tarkoituksellisesti ilmaista tunteitaan jo ensimmäisenä ikävuotenaan sekä alkavat samoihin aikoihin huomaamaan muiden ihmisten tunteita (Novak 2002, 192). Tunne-elämän perusta muovautuu ensimmäisten elinvuosien aikana ja sen kehitykseen vaikuttavat ihmissuhdekokemukset lapsuudessa ja nuoruudessa (Malmivaara, 1992, 73). Myös yksilön temperamentti vaikuttaa tunnetaitoihin (Launonen & Pulkkinen 2004, 54). Tunnetaidot ovat taitoja, joita käytämme sekä vaistomaisesti että tietoisesti. Ne ovat osa sosiaalista käyttäytymistä ja ihmissuhteita ja ne ohjaavat tekojamme, päätöksiamme ja ajatuksiamme. (Goleman 1997, 146.)

Tunnetaidoilla tarkoitetaan sitä, että tunnistaa tunteita sekä itsessään että muissa ja pystyy nimeämään niitä (Saarinen & Kokkonen 2003, 27–28). Tunnetaitoihin kuuluu myös kyky ilmaista omia tunteitaan ja yksi tärkeimmistä sosiaalisista taidoista onkin taito ilmaista omat tunteensa (Goleman 1997, 146). Suurin osa tunneilmaisusta on sanatonta ilmaisua, jolloin tunteita ilmaistaan kasvojen ilmeillä, eleillä, asennoilla sekä esimerkiksi puhetavalla, kuten äänen syvyydellä ja tauoituksilla (Saarinen & Kokkonen 2003, 28). Kulttuurilla on vahva vaikutus siihen, millä tavoin yksilö pystyy ilmaisemaan tunteitaan (Caruso 2008, 7; Puolimatka 2010, 74).

On tärkeää oppia tunnistamaan ja näyttämään tunteita sekä hillitsemään niitä tietyissä tilanteissa (Peltonen 2000, 13–15). Aallon (2000, 19) mukaan ihmisillä on tunnetulppia, joista irti pääseminen edellyttää tunteiden ilmaisemista. Jotta tunteitaan voi käsitellä ja näin hallita myös käyttäytymistään, täytyy yksilöllä olla kyky sekä tunteiden havaitsemiseen että niiden nimeämiseen (Keltikangas-Järvinen 2000, 216). Lisäksi tunnetaitoihin kuuluu kyky analysoida omia tunteitaan. Tunteiden analysoimiselle tarkoitetaan sitä, että huomioidaan tunteiden psyykkiset ja fyysiset vaikutukset itsessä. (Saarinen & Kokkonen 2003, 43.) Numminen (2005, 172) lisää tunnetaitoihin kuuluviksi myös toisten kuuntelemisen ja auttamisen.

Tunnetaidoilla on suuri merkitys kaikessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja tunnetaidoilla on vaikutusta koko ihmisen hyvinvointiin (Davis & Humphrey 2012; Peltonen 2000, 13). Lapsen tunnetaidot vaikuttavat myös koulumenestykseen, koska hyvät tunnetaidot lisäävät yleensä motivaatiota ja itsetuntoa (Vidal Rodeiro ym. 2012).

Tunneäly käsitteenä on vielä melko uusi, ja tämän takia käsitteeseen liittyy myös erilaisia näkökulmia ja epäselvyyksiä (Isokorpi & Viitanen 2001, 60–61). Tunneäly käsitteen nostivat tieteelliseen keskusteluun amerikkalaiset tutkijat Peter Salovey ja John Mayer vuonna 1990 (Saarinen & Kokkonen 2003, 16). Järkeä ja tunteita on pitkään pidetty vastakkaisina käsitteinä, vaikka todellisuudessa tavoitteena olisi järjen ja tunteen yhteensovittaminen. (Isokorpi & Viitanen 2001, 60–61). Tunneälyn käsite korostaa tunteiden merkitystä varsinkin sosiaalisessa selviytymisessä tavanomaisen älykkyyden rinnalla (Isokorpi & Viitanen, 2001, 60–61). Tunneälykäs yksilö tulee toimeen itsensä ja toisten ihmisten kanssa sekä ajattelun että toiminnan tasolla (Saarinen & Kokkonen 2003, 17).

Saarinen ja Kokkonen (2003, 17–18) määrittelevät tunneälyn kyvyksi tunnistaa ja tulkita itsestä ja toisista ihmisistä nousevia tunteita sekä tuottaa näistä havainnoista päätelmiä oman ajattelun ja toiminnan säätelyä esimerkiksi ihmissuhteissa. Tunneälyssä on näin kyse ennen kaikkea omien ja toisten tunteiden tiedostamisesta, mikä edesauttaa yksilöä ratkaisemaan erilaisia tilanteita joustavammin sekä toimimaan ihmissuhteissa sekä olemaan empaattinen eli myötäelämään toisten tunteita ja kokemuksia. Tunneäly voi vaikuttaa ihmisen kokemukseen omasta elämänhallinnastaan ja onnellisuudestaan.

Caruson mukaan (2008, 7) tunneälyyn kuuluu neljä eri tunnetaitoa tai -kykyä. Kyky tunnistaa ja ilmaista täsmällisesti tunteita, kyky luoda tunteita ja käyttää niitä ajattelun

apuna, kyky ymmärtää tunteita ja niiden seurauksia sekä kyky hallita tunteita. Goleman (1997, 65–66) taas jakaa tunneälyn viiteen pääalueeseen: tietoon omista tunteista, tunteiden hallintaan, itsensä motivoimiseen, toisten ihmisten tunteiden tunnistamiseen ja ihmissuhteiden hallintaan. Tietoisuus omista tunteista on tunneälyn perusta. Ihmiset, jotka tunnistavat tunteensa, pystyvät ohjailemaan elämäänsä ja päätöksiään, kun taas kyvyttömyys havaita omia tunteitaan jättää ihmisen niiden armoille.

Kun ihmisellä on taito hallita omia tunteitaan, hän pystyy rauhoittamaan itseään ja pääsemään eroon esimerkiksi ahdistuksesta tai ärtyvyydestä. Ihmiset, jotka pystyvät hallitsemaan tunteitaan, pääsevät ahdistavista tunteistaan nopeasti eroon, kun taas toiset ihmiset kamppailevat jatkuvasti ahdistavia ja epämiellyttäviä tunteitaan vastaan. Kyky ohjailla tunteitaan on tarpeellista tavoitteiden saavuttamisessa ja motivoitumisessa esimerkiksi opiskeltavaan asiaan tai työhön. Tunteiden itsehallinta edistää kaikenlaisia suorituksia. Toisten ihmisten tunteiden tunnistaminen eli empatia on yksi ihmisen perustaidoista. Empaattiset ihmiset ovat herkkiä sosiaalisille signaaleille eli he pystyvät tunnistamaan, mitä toiset tarvitsevat tai haluavat. Lisäksi tunneälyyn liittyy olennaisesti myös ihmissuhteiden hallinta ja esimerkiksi kouluikäisillä lapsilla tunneälytaidot ovat yhteydessä varsinkin hyviin suhteisiin ikätovereiden kanssa (Caruso 2008, 13; Goleman 1997, 65–66.) Caruson (2008, 12) mukaan tunneälytaitojen puuttuminen tai heikot tunneälytaidot näkyvät usein yksilön negatiivisena käyttäytymisenä kuten kiusaamisena, aggressiivisena käyttäytymisenä tai esimerkiksi huumausaineiden käyttönä. Ihmiset ovat kuitenkin hyvin erilaisia kaikilla näistä tunneälyn alueista, mutta kaikkia näitä osa-alueita voidaan myös kehittää (Goleman 1997, 65–66).

Empatia on yksi tunneälyn tärkeä osa-alue (Goleman 1997, 65). Empatia voidaan määritellä kyvyksi ymmärtää toisten ihmisten tunteita ja eläytyä toisen tunne- ja ajatusmaailmaan (Kauppila 2006, 186). Empatia on kykyä nähdä tilanne toisen ihmisen näkökulmasta ja kokea toisen ihmisen siinä kohtaamia tunteita. Lisäksi empatiaan kuuluu toisen ihmisen tunteiden syiden ymmärtäminen ja kyky viestiä vuorovaikutuksessa toiselle empatiansa toista kohtaan. (Saarinen & Kokkonen 2003, 101–105.) Empatiataidot ovat tärkeitä kaikessa sosiaalisessa kanssakäymisessä (Isokorpi 2004, 134).

Empatiaan vaikuttaa itsetuntemus: mitä paremmin ymmärrämme omia tunteitamme, sitä paremmin pystymme myös ymmärtämään toisten tunteita (Goleman 1997, 127). Jos ihminen pystyy tunnistamaan esimerkiksi oman ärtymyksensä ja vihansa ja siihen

vaikuttavat syyt, pystyy hän kohtaamaan ja sietämään myös toisten ihmisten samat tunteet (Aalto 2000, 31). Empatiaan vaikuttaa myös se, minkälaisia elämän arvoja ihmisellä on ja minkälaisia uskomuksia hänellä on toisista ihmisistä (Saarinen & Kokkonen 2003, 105). Empatia edellyttää kuitenkin muistoja, ajattelua, ymmärtämistä ja tilanteiden käsittämistä, ja siksi lapsilla empatia kehittyy hiljalleen (Jarasto & Sinervo 1998, 62).

Toisilla on enemmän synnynnäisiä taipumuksia empatiaan, mutta empatiaa voidaan myös kehittää. Empatian kehittämisessä on tärkeää toisen ihmisen näkökulman ymmärtäminen, ja tätä voi harjoitella esimerkiksi roolileikkien avulla. Toisen ihmisen asemaan asettuminen on olennaista sille, että voi nähdä asioita toisen ihmisen näkökulmasta. (Kauppila 2006, 186–187.) Olennaista empatian kehittämiselle on se, että oppii ensiksi hyväksymään omat tunteensa (Peltonen 2000, 74). Empatian kehittämiselle on tärkeää myös se, että lapselle sallitaan myös virheet ja erehdykset ja annetaan kannustavaa palautetta (Isokorpi 2004, 134). Yhteydellä varsinkin kielteisiin tunteisiimme, vaikutamme myös vuorovaikutustaitoihimme. Kun pystymme käsittelemään esimerkiksi epäonnistumisen tunnetta, on meidän helpompi ottaa vastaan korjaavaa palautetta tai myöntää omat virheemme. (Aalto 2000, 46.)

2.4 Tunteiden vaikutus oppimiseen ja opettamiseen

Tunteiden merkittävä vaikutus myös oppimiseen tunnustetaan nykyisin uusien oppimiskäsitysten ja tunneälykäsitteen myötä (Dettmers ym. 2011; Isokorpi 2003, 13; Kleine, Goetz, Pekrun & Hall 2005). Tunteet vaikuttavat moniin kognitiivisiin prosesseihin, kuten oppimiseen ja muistamiseen sekä havaitsemis- ja ajattelutoimintoihin (Caruso 2008, 6; Kokkonen 2010, 12; Oatley & Jenkins 2006, 260, 273; Schwarz 2002, Shanwal & Kaur 2008, 161). Oppimiseen vaikuttavat oppilaan tunteet ja asenteet myös sitä kautta, että oppiminen edellyttää aina, että oppija haluaa oppia ja hänen kiinnostuksensa suuntautuu opeteltavaan asiaan ja hän kokee sen mielekkääksi (Puolimatka 2004, 127). Oppimiseen vaaditaan näin myös opettajalta taitoa huomata ja tunnistaa oppilaiden tunteita, jotta oppimista tapahtuisi. Opettaja saa oppilaiden tunteiden ilmauksista, kuten kasvojen ilmeistä ja eleistä, lukea suoraa

palautetta opettamisestaan ja voi näin myös suoraan mukauttaa tai sopeuttaa opetustaan sen mukaan. (Kremenitzer, Mojsa & Brackett 2008, 193.)

Positiivisilla tunteilla on huomattu olevan myönteinen vaikutus lapsen oppimiseen ja koulumenestykseen (Reschly ym. 2008; Suonperä 1993, 47). Jotta oppilas voisi ponnistella uusien asioiden oppimisen vuoksi, hän tarvitsee myönteisen käsityksen itsestään, mihin myös tunteet vaikuttavat. Hänen on uskottava itseensä ja nähtävä oppiminen itselleen hyvänä asiana. (Puolimatka 2004, 127.) Myös luokan tunneilmapiirillä on vaikutusta oppilaiden oppimiseen. Tunneilmapiiriin vaikuttaa oppilaiden tunteet itsestään, toisista oppilaista, opettajasta ja myös opiskeltavasta asiasta. Luokan positiivinen ilmapiiri vaikuttaa myönteisesti oppimiseen. (Porter 2000, 220.) Myös Wright ja Oliver (1998, 33) painottavat, että joskus luokan tunneilmastolla saattaa olla isompi merkitys oppimiseen kuin opetettavalla asialla. Kun oppilas kokee esimerkiksi oppimisympäristön tai tilanteen epämieluisaksi tai ahdistavaksi, hän ei pysty myöskään ajattelemaan ja toimimaan yhtä hyvin kuin silloin, kun hän kokee oppimisympäristön ja oppimistilanteen miellyttäväksi. Tästä syystä oppimisympäristö ja oppimistilanteet pitäisi tehdä oppilaille mahdollisimman miellyttäväksi, jotta oppimista voisi tapahtua. (Suonperä 1993, 46–47.) Toisaalta oppimisprosessiin kuuluu myös se, että oppilas itse ymmärtää millaisen tunnetilan vallitessa oppiminen on hänelle helpointa (Suonperä 1993, 47).

Yksi oppimiseen vaikuttava tekijä, joka on vahvasti tunnepohjainen ilmiö, on motivaatio. Motivaatio on oppimisen edellytys, sillä se synnyttää aktiivisuutta ja tarkkaavaisuutta (Puolimatka 2004, 127; Suonperä 1993, 28.) Miellyttäviä tunteita herättävät asiat saavat meidät motivoituneemmiksi kuin epämiellyttävät (Saarinen & Kokkonen 2003, 14). Myönteiset tunteet kohottavat vireyttä, jolloin on helpompi tehdä havaintoja ja vireys vaikuttaa positiivisesti myös ajattelutoimintaan (Suonperä 1993, 47). Tunteet vaikuttavat myös siihen, kuinka tavoitteellisesti lapsi toimii opittavan asian eteen (Saarinen & Kokkonen 2003, 31). Myös motivaatioon liittyvä asenne muodostuu pitkälti tunteiden pohjalta. Oppilaiden asenne on myös tärkeä tekijä oppimisen kannalta. Asenteiden lähtökohtina ovat aikaisemmin saadut myönteiset tai kielteiset kokemukset, joiden synnyttämät mielikuvat ohjaavat yksilön valintoja ja käyttäytymistä. (Suonperä 1993, 28.)

Tunteet ohjaavat yksilön keskittymistä ja tarkkaavaisuutta, ja yksilö havainnoi varsinkin sellaisia asioita, jotka herättävät voimakkaita myönteisiä tai kielteisiä tunteita

(Saarinen & Kokkonen 2003, 14, 31). Tunteilla on suuri vaikutus myös siihen, miten yksilö näkee ulkopuolisen maailman (Puolimatka 2004, 126). Myönteiset tunteet aiheuttavat meissä sen, että näemme enemmän mahdollisuuksia ympärillämme ja meillä on avoin suhtautuminen uusiin asioihin (Caruso 2008, 6). Merkitykset, joita yksilö antaa erilaisille ilmiöille sisältävät myös tunteita (Novak 2002, 193). Varsinkin myönteiset tunteet edistävät luovaa ongelmanratkaisua ja päätöksentekoa oppimistilanteessa (Kremenitzer, Mojsa & Brackett 2008, 193; Schwarz 2002; Suonperä 1993, 15).

Tunteet liittyvät myös muistiin ja muistisuorituksiin. Asiat ja tiedot, joihin liittyy jokin tunne, jäävät paremmin muistiin (Saarinen & Kokkonen 2003, 37) Myös Suonperä (1993, 27, 67) painottaa tunteiden ja tunnetilan vaikutusta opitun asian muistamiseen. Myös tiedon palauttamisessa muistista tunteilla on merkitystä ja myönteisten tunteiden sävyttämät tiedot tai kokemukset muistetaan yleensä parhaiten. (Suonperä 1993, 67).

3 TUNNEKASVATUS

3.1 Tunnekasvatus kouluissa

Kasvatuksella tarkoitetaan ihmisten toteuttamaa toimintaa, jossa kasvattaja ja kasvatettava ovat vuorovaikutuksessa. Pohjimmiltaan kasvatuksessa on aina kyse ihmiseksi kasvattamisesta. (Nummenmaa 2006, 21–22.) Kaikkea kasvatusta ohjaavat arvot ja uskomukset (Nummenmaa 2006, 25). Koulussa kasvatuskäytäntöjä muovaavat kasvattajien yhteisön kasvatukseen liittyvät ajattelutavat, mutta toisaalta opettajien työskentelyyn koulussa vaikuttaa ammattiyhteisön lisäksi myös opettajan yksilöllinen tapa toimia ja kasvattaa (Karila 2006, 34–35).

Koulussa tunteet ovat läsnä jokaisessa päivässä, ja oppilaiden tunnetaitoihin pitäisi kiinnittää entistä enemmän huomiota kouluissa tiedollisen aineksen opettamisen lisäksi (Jalovaara 2005, 39; Shanwal & Kaur 2008, 153). Perinteisesti koulu on keskittynyt tiedollisen aineksen opettamiseen, ja lasten sosiaaliset taidot ja tunnetaidot on pidetty erillään oppimisesta (Kremenitzer, Mojsa & Brackett 2008, 191). Onneksi tänä päivänä oppilaiden tunnetaitojen kehittymisen tukeminen ja tunnetaitojen opettaminen on saanut enemmän huomioita myös kouluissa (Shanwal & Kaur 2008, 163). Kuitenkin esimerkiksi Kremenitzer, Mojsa ja Brackett (2008, 201) kritisoivat, että opetussuunnitelmassa on liian paljon tavoitteita ja sisältöjä, eikä kouluissa siksi jää aikaa tunnekasvatustunneille. Lisäksi Saarisen ja Kokkosen mukaan (2003, 33) oppilaiden tunteiden ilmaisua rajoitetaan edelleen kouluissa. Lapsen tulevaisuuden kannalta tunteiden tunnistamisen ja hallinnan oppiminen on jopa tärkeämpää kuin tiedollinen oppiminen, sillä yksilön kyky oppia uusia asioita vaatii toimivaa tunnepohjaa (Isokorpi 2004, 127–129).

Tunnekasvatuksella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että lapsi oppii tunnistamaan omat tunteensa, hän oppii ilmaisemaan sekä myönteisiä että kielteisiä tunteita ja hän oppii sanoja ja käsitteitä, joiden avulla hän pystyy nimeämään tunteitaan ja tunne-tilojaan (Gottman 2001, 35; Puolimatka 2010, 68). Lisäksi tunnekasvatuksen tavoitteena on, että lapsen tunne-elämä kehittyisi monipuoliseksi ja hän pystyisi tulemaan tietoiseksi tunteiden välittämistä merkityksistä ja osaisi myös tulkita niitä sekä oppisi arviomaan

tunteitaan ja tämän pohjalta myös vaikuttamaan tunteisiinsa (Puolimatka 2010, 68). Tunteiden merkityksien ymmärtämisellä tarkoitetaan sitä, että lapsi tulee tietoiseksi siitä, mistä tunteet johtuvat: ilon tunne edellyttää tietoisuutta siitä, että on kokenut jotakin arvokasta tai toisaalta syyllisyyden tunne tietoisuutta siitä, että on tehnyt jotakin väärää. (Puolimatka 2010, 73).

Muun muassa Pons, Harris ja Doudin (2002) selvittivät, onko mahdollista auttaa lapsia kehittämään tunteiden ymmärtämistään, ja tulosten perusteella oli selvää, että erilaisilla harjoituksilla ja keskusteluilla oli huomattavaa vaikutusta lasten tunteiden ymmärtämiseen. Tunnekasvatuksella on vaikutusta esimerkiksi siihen, että oppilaat tunnistavat paremmin tunteita itsessään ja muissa ihmisissä ja hallitsevat ja käsittelevät niitä (Brearley 2001, 64). Tunnekasvatuksella voidaan vaikuttaa positiivisesti myös oppilaiden koulusuoriutumiseen, sillä tunnekasvatuksella on vaikutusta oppilaiden keskittymiskykyyn ja vastuunottoon. (Brearley 2001, 64; Caruso 2008, 12). Lisäksi tunnetaitojen harjoittelu vaikuttaa lasten itsetuntoon, stressin sietokykyyn sekä alentaa ahdistusta ja masennusta (Liau ym. 2012; Ruiz-Aranda ym. 2012).

Tunnetaitojen harjoittamiselle koulussa on suuri vaikutus myös oppilaiden keskinäisiin suhteisiin (Gottman 2001, 35) Oppilaat ymmärtävät paremmin suhteitaan ja oppivat ratkaisemaan erimielisyyksiä (Brearley 2001, 64). Oppilaiden tunnetaidoilla ja tunnekasvatuksella on yhteys näin myös koulukiusaamiseen. Kun oppilailta on paremmat tunnetaidot, kiusaamista esiintyy vähemmän. Oppilaat, joilla on puutteita tunnetaidoissa turhautuvat helpommin, ovat aggressiivisia, eivätkä osaa hallita käytöstään. Tällaiset oppilaat eivät ymmärrä muiden tunteita ja eivät näin ollen myöskään ymmärrä tekojensa seurauksia tai vaikutuksia toiseen oppilaaseen. (Brearley 2001, 64; Lomas ym. 2012.) Tutkimusten mukaan koulukiusaajilla ei usein ole yhtä kehittynyt kyky empatiaan kuin muilla oppilailta (Long 2000, 286). Myös näihin ongelmiin voidaan vaikuttaa tunnekasvatuksella kouluissa (Brearley 2001, 64). Kremenitzer, Mojsa & Brackett (2008, 202) käyttävät käsitettä tunneälyinen kulttuuri, jolla he tarkoittavat sitä, että oppilaille ja opettajilla olisi hyvät tunneälytaidot koulussa. Heidän mukaansa luomalla kouluun tunneälyinen kulttuuri saadaan monia hyötyjä. Oppilaiden negatiivinen käyttäytyminen koulussa vähenee, oppilaiden oppiminen ja myös sitoutuneisuus oppimiseen ja opiskeluun lisääntyy, koulussa syntyy myönteisempi ilmapiiri ja vuorovaikutus oppilaiden ja opettajien välille, ja opettajat kokevat työnsä mielekkäämmäksi ja tehokkaammaksi.

Tunnetaitoja voi siis opettaa, ja vastuu tunnetaitojen oppimisesta on vanhempien lisäksi myös kaikilla lasten kanssa tekemisissä olevilla aikuisilla (Isokorpi 2004, 127; Jalovaara 2005, 39, Kalaja, Koponen & Siponen 2004, 136). Tunnetaitoihin liittyviä asioita opetetaan jonkin verran tavoitteellisesti opetussuunnitelman puitteissa, esimerkiksi terveystieteiden tunneilla, mutta opetussuunnitelman lisäksi olisi tärkeää osata hyödyntää arjen tilanteita tunnekasvatuksessa (Jalovaara 2005, 95; Kokkonen 2010, 100).

Keskustelulla on tärkeä merkitys tunnetaitojen harjoittelemisessa (Kremenitzer, Mojsa & Brackett 2008, 197). Lapselle pitää antaa mahdollisuus jakaa tunteitaan erilaisissa rooleissa olevien aikuisten kanssa, jotta hän oppisi hallitsemaan omia tunteitaan erilaisissa tilanteissa. Koulussa opettajat ja muut aikuiset tukevat lapsen tunnetaitoja erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Lapsi seuraa, miten opettaja ilmaisee ja käsittelee erilaisia tunteitaan ja oppii samalla tunnetaitoja. Tällainen tukeminen edellyttää olemista läsnä lapsen arjessa. (Isokorpi 2004, 127.) Myös Puolimatka (2010, 67) mainitsee, että lapsi kokee tunteidensa ilmaisun merkitykselliseksi vain silloin, jos aikuisella on aikaa kohdata lapsen tunteet ja hän on kiinnostunut lapsen tunteista. Kasvattajan täytyy reagoida lapsen tunteisiin, jotta myös lapsi tulisi niistä tietoisemmaksi ja pystyisi näin kehittymään tunne-elämältään. Lapsen myönteisen kehityksen perusta on, että lapsi on näkyvä aikuiselle ja kokee itsensä tärkeäksi. Tähän liittyy vastavuoroinen tunteiden jakaminen aikuisen kanssa. (Tilus 2004, 41.)

Tunnekasvatukseen kuuluu osana myös kasvattajan rooli lapsen surussa. Lapselle pitää antaa lupa surra, mutta on tärkeää rohkaista lasta puhumaan tunteistaan ja esittämään myös kysymyksiä tapahtuneesta. Lapset käsittelevät suruaan monin eri tavoin, ja lapselle pitäisikin antaa mahdollisuus luovaan ilmaisuun esimerkiksi piirtämällä, leikkimällä tai kirjoittamalla. (Wright & Oliver 1998, 92).

Opettajalla on iso rooli oppilaiden tunnetaitojen kehittymisen tukemisessa, mutta keskilapsuudessa myös suhteet ikätovereihin tulevat tärkeämmiksi, ja vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa yksilö oppii ymmärtämään ja hallitsemaan omia tunteitaan ja soveltamaan omia tarpeitaan muiden ihmisten tarpeisiin (Pulkkinen 2002, 111–113). Opettajien lisäksi lapsen tunnetaitojen kehittymisessä ovat tärkeässä roolissa oppilaan vanhemmat ja muut läheiset sekä muut ammattilaiset, kuten koulun oppilashuoltoryhmä (Launonen ja Pulkkinen 2004, 56; Tilus 2004, 134). Tässä

utkimuksessa keskitytään opettajiin tunnekasvattajina ja heidän näkemyksiinsä ja kokemuksiinsa tunnekasvatuksesta.

3.2 Opettaja tunnekasvattajana

Kasvattajan omat näkemykset ja käsitykset luovat perustan niille asenteille ja ajatuksille, joiden kautta hän asettaa kasvatustavoitteitaan ja toimintojaan. Esimerkiksi kasvattajan käsitykset lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä vaikuttavat siihen, miten kasvattaja asettaa tavoitteita ja miten hän toimii käytännön tilanteissa. (Numminen 2005, 186–190.) Opettajan tietoinen ja tiedostamaton käyttäytyminen vaikuttavat luokan henkiseen ilmastoon vahvasti ja myös opettajalla on vaikutusta oppilaan persoonallisuuden tasapainoisuuteen ja kehittymiseen (Kari 1994, 164). Saarisen ja Kokkosen (2003, 132) mukaan oppilaiden tunnetaitojen kehittymisen tukeminen lähtee siitä, että aikuinen ymmärtää, kuinka paljon hänellä on vaikutusta sekä suoraan että epäsuorasti lapsen tunne-elämään ja sen kehittymiseen.

Opettajan omat tunnetaidot ovat vahvasti yhteydessä luokassa tapahtuvaan tunnekasvatukseen. Opettaja, jolla on kyky ymmärtää tunteita, on vuorovaikutuksessa oppilaiden kanssa tunnetasolla. Tunnetaidoiltaan hyvä opettaja myös tunnistaa tilanteet, joissa oppilailla herää tiettyjä tunteita ja voi ohjata näin heidän käyttäytymistään. Kun opettaja tietää ennalta, kuinka oppilaat tulevat reagoimaan tietyissä tilanteissa hän pystyy paremmin pitämään yllä järjestystä luokassa ja luomaan positiivista käyttäytymistä. (Kremenitzer, Mojsa & Brackett 2008, 194.) Opettajalta vaaditaan myös tunneherkkyyttä, jolla tarkoitetaan kykyä vastata oppilaan tunnetilaan ja tarpeisiin sekä myös tietoisuutta omista tunteista ja tarpeista (Novak 2002, 143). Oppilailla on hyvin erilaisia tunteita ja tunnetaidoiltaan taitava opettaja pysyy avoimena oppilaiden tunteille, pystyy auttamaan oppilaita selviytymään ja hallitsemaan erilaisia tunteita ja nämä vaikuttavat myös oppilaiden oppimiseen ja oppimissaavutuksiin koulussa. Opettajan hyvillä tunnetaidoilla on siis kaiken kaikkiaan hyvin positiivinen vaikutus oppilaisiin. (Kremenitzer, Mojsa & Brackett 2008, 194.)

Lisäksi opettajat itse kokevat monia tunteita koulupäivän aikana, ja kyky säädellä ja hallita niitä on tärkeää opettamisen kannalta, mutta myös opettajan hyvinvointia ajatellen (Kremenitzer, Mojsa & Brackett 2008, 194). Tilus (2004, 77) nostaa esille,

miten tunne-elämältään erilaiset oppilaat samassa luokassa tuovat valtavia haasteita opetukseen ja kasvattamiseen. Lisäksi esimerkiksi suuret ryhmäkoot kouluissa vaikuttavat siihen, ettei opettaja suurissa ryhmissä pysty huomioimaan yhtä hyvin kaikkien oppilaiden tunnetaitoja (Puolimatka 2010, 67).

Tunnetaitojen oppiminen koulussa ei ole oppiaineesta kiinni, vaan opettaja havaitsee opetustilanteissa ne tilanteet, joissa tunnetaitojen kehittäminen on mahdollista (Isokorpi 2004, 69). Lasten emotionaalisen kompetenssin kehittymistä voidaan tukea kouluissa päivittäin eteen tulevissa tilanteissa ja varsinkin ongelmatilanteissa. Niiden lisäksi on hyvä säännöllisesti pitää toimintatuokioita tai opetustilanteita, joissa voidaan keskustella tunteista ja harjoitella tunteiden ilmaisemista. (Laine 2005, 72.) Tunteiden tunnistamisen ja ilmaisemisen harjoittelemisessa auttaa, että opettaja käyttää tunnekieltä, keskustelee oppilaiden kanssa tunteista ja rohkaisee heitä puhumaan tunteistaan (Laine 2005, 72–73). Kasvattajan tehtävänä on ikään kuin elää lapsen tunteet yhdessä lapsen kanssa ja antaa lapselle sanat niiden ilmaisemiseen, jotta tunteiden jäsentäminen tulisi mahdolliseksi (Puolimatka 2010, 71). Myönteinen palaute, rohkaisu ja kannustus ovat myös tärkeä osa tunnekasvatusta (Saarinen & Kokkonen 2003, 133).

Lapset oppivat tunnetaitoja myös seuraamalla, kuinka kasvattaja itse käyttäytyy ja ilmaisee tunteitaan (Saarinen & Kokkonen 2003, 133). Kun opettaja käyttää tunnekieltä ja ilmaisee omia tunteitaan, myös oppilaat oppivat puhumaan niistä. Oppilaiden kanssa voi järjestää esityksiä, pelejä ja leikkejä, jotka rohkaisevat tunnistamaan ja jakamaan tunteita. Erilaisia tunteita voi harjoituttaa kuvaamaan maalaamalla, piirtämällä, liikkeillä, runoilla, roolileikeillä (Laine 2005, 72–73.) Saarisen ja Kokkosen (2003, 60) mukaan esimerkiksi musiikin avulla voidaan tunteita säädellä ja ilmaista joko kuuntelemalla tai soittaen ja laulaen. Lisäksi esimerkiksi elokuvat ovat hyvä tapa käsitellä tunteita koulussa, sillä tunteita voidaan lähestyä elokuvassa esiin tulevien tunteiden ja roolihenkilöiden tunnemaailman kautta (Saarinen ja Kokkonen 2003, 49).

Tavat, joilla opettajat puhuvat oppilaille tunteistaan ja reagoivat oppilaiden tunteisiin, ovat yhteydessä lasten kykyyn säädellä omia tunteitaan (Laine 2005, 68). Tunnetaitoja opeteltaessa onkin tärkeää elää hetkessä eli kiinnittää huomiota lapsen tunteisiin heti (Peltonen 2000, 16). Kuitenkin esimerkiksi Wright ja Oliver (1998, 27–28) nostavat esille, että varsinkin jatkuvan kiireen takia aikuisen läsnä oleminen ja lasten kuunteleminen on vaikeaa. Lapsen aikakäsitys on kuitenkin erilainen kuin

aikuisilla ja siksi kiireeseen ei pitäisi ikinä vedota, vaan tilanteisiin pitäisi puuttua heti eikä myöhemmin.

Suotuisa kasvuympäristö tukee lapsen emotionaalista hyvinvointia ja samalla edistää lapsen kehitystä ja oppimista. Lapsi tarvitsee kokemuksia ja mahdollisuuksia ilmaista erilaisia emootioitaan omalla tavallaan. Opettajien tärkeä tehtävä on keskustella tunteista oppilaiden kanssa, ja lasten on hyvä oppia keskustelemaan myös toisten lasten kanssa tunteistaan, sekä positiivisista että negatiivisista. Opettajan tehtävänä on opettaa, että kaikenlaiset tunteet ovat normaaleja ja luonnollisia ja kaikenlaisista tunteista saa puhua, mutta kaikkien emootioiden ohjaamina ei voi aina toimia. Kun oppilas pystyy puhumaan erilaisista tunteistaan, tämä vahvistaa hänen tunne-elämänsä, ja näin hän pystyy paremmin kontrolloimaan emotionaalisia reaktioitaan, kuten esimerkiksi aggressiivisuutta. (Laine 2005, 70–71.) Opettajan on luotava luokkaan turvallinen ja välittävä ilmapiiri, jotta jokainen oppilas uskaltaisi näyttää ja jakaa tunteitaan (Elias, Zins & Weissberg 1997,45). Turvallinen ja hyväksyvä ryhmä tarjoaa paikan, jossa jokainen voi saada otteen omista tunteistaan ja ilmaista tunteitaan ilman pelkoa (Aalto 2000, 18–19). Tällaisessa luottamuksellisessa ilmapiirissä lapsi voi turvallisesti ilmaista sekä myönteisiä että kielteisiä tunteitaan (Puolimatka 2010, 70).

Oppilaille on hyvä opettaa ilmaisemaan negatiivisia tunteita sopivalla tavalla ja palkita heitä silloin kun he toimivat oikein (Laine 2005, 73). On tärkeää, että lapsen sallitaan tuntee myös kielteisiä tunteita kuten vihaa, mutta kasvattajan tehtävä on asettaa rajat sille, kuinka esimerkiksi vihan tunteita voi ilmaista (Puolimatka 2010, 75). Lapsen kehitykselle on kuitenkin tärkeää saada jakaa ja näyttää myös negatiivisia tunteita (Tilus 2004, 40). Wrightin ja Oliverin (1998, 31) mukaan tunteiden rajaaminen hyväksytyihin ja ei -hyväksytyihin antaa lapselle väärän käsityksen itsestään ja muista ihmisistä. Lapsi oppii sietämään myös kielteisiä tunteitaan paremmin, kun aikuinen näyttää, että myös ne on hyväksytyjä (Saarinen & Kokkonen 2003, 132).

Emotionaalisten reaktioiden säätelyä voidaan opettaa monin tavoin (Laine 2005, 73). Opettaja voi auttaa lasta voimakkaiden reaktioiden säätelyssä ja auttaa lasta pohtimaan, miten omia tunteitaan, kuten suuttumusta, voi käsitellä. Lasta voidaan ohjata toimimaan eri tavoin tilanteissa, jotka aiheuttavat negatiivisia tunteita, ja häntä voidaan rohkaista käyttämään tilanteissa esimerkiksi itseksensä puhumista tai rentoutumisstrategioita. On tärkeää, että opettaja näyttää mallia oppilaille ja pysyy itse rauhallisena erilaisissa tilanteissa. (Laine 2005, 71–73.) Oppilaille voi opettaa myös

positiivisia itsepuhelustrategioita, kuten ”Otan rauhallisesti” tai ”Pystyn kyllä selviämään tästä” sekä strategioita, joilla oppilaat voivat rentoutua ja rauhoittua. Itsehillintää voi opettaa esimerkiksi tapahtumakuvien avulla, jolloin lapset voivat kertoa, miten he itse toimisivat tilanteessa. Vihankäsittelyä voidaan harjoitella kuvitteellisilla konfliktitilanteilla. Jo pieni lapsi käsittelee tunteitaan leikin kautta ja siksi myös erilaiset pelit ja leikit sopivat erinomaisesti tunnereaktioiden hallitsemisen harjoitteluun. (Laine 2005, 73–75, Numminen 2005, 176.)

Erilaiset roolileikit auttavat oppimaan toisen ihmisen tilanteeseen ja tunteisiin asettumista ja näissä oppilaat saavat kokeilla rooleja, jotka ovat itselle vieraita. Tällaisilla ryhmä- ja vuorovaikutustehtävillä voidaan tukea myös empatian kehittymistä. (Kauppila 2006, 187.) Saarinen ja Kokkonen (2003, 10) mainitsevat, kuinka erilaiset roolileikit, joissa lapset omaksuvat erilaisia rooleja sekä kaikki tunteiden tunnistamiseen ja kokemiseen liittyvä toiminta kehittävät myös oppilaiden empatiaa.

Kilpeläinen-Hauru (2001) on selvittänyt pro gradu -tutkielmassaan luokanopettajien näkemyksiä tunteista ja tunnekasvatuksesta. Tämä tutkimus hahmotti kolme erilaista tunnekasvatusmallia, joita opettajat käyttävät kouluissa. Joidenkin opettajien kohdalla tunnekasvatus on satunnaista ongelmatilanteiden selvittämistä, jolloin samalla pyritään opettamaan myös tunteiden hallintaa. Toisessa mallissa taas korostuu lämmin ilmapiiri luokassa ja ihmisten välisten tunnesuhteiden sekä hyvän tunneilmaston edistäminen. Osa opettajista taas pitää tunnekasvatusta erillisinä harjoituksina ja tuokioina, joille järjestetään aika ajoin aikaa ja käsitellään tunnetaitoja esimerkiksi draaman keinoin.

3.3 Oppilaiden tunnetaidot luokassa

Oppilaiden tunnetaitoihin ja tunnekasvatukseen liittyy läheisesti myös koululuokka ryhmänä ja yhteisönä. Ryhmäksi kutsutaan pientä määrää ihmisiä, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja joilla on yhteinen tavoite tai tarkoitus. Ryhmän jäseniä säätelee myös yhteisesti jaetut normit. (Salmivalli 1999, 11.) Kouluikäisen lapsen kehitykselle ja on tärkeää, että lapsi kokee kuuluvansa osaksi jotakin yhteisöä. Tämä vaikuttaa myös lapsen oppimiseen ja motivaatioon. (Tilus 2004, 65.) Launosen ja Pulkkinen (2004, 53) mukaan lapsi tarvitsee yhteisön, johon kuulua, jotta hän voisi

oppia ymmärtämään omia ja toisten tunteita sekä hallitsemaan tunteitaan. Tunteet vahvistavat omaan ryhmään kuulumista ja ryhmän sisäisiä rooleja (Saarinen & Kokkonen 2003, 15). Lapsen tunne-elämän kehittymiseen vaikuttaa se, että lapsi tuntee olevansa hyväksyty tässä yhteisössä tai ryhmässä (Arajärvi 1989, 32; Porter 2000, 255). Koululuokka on lapselle tärkeä vertaisryhmä, jossa lapsi joutuu olemaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa niin oppitunnilla kuin esimerkiksi välitunnilla. Tämä vertaisryhmä vaikuttaa suuresti lapsen sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen ja kaikki positiiviset sosiaaliset suhteet luokassa tuovat lapselle emotionaalista hyvinvointia. (Reis 2001, 77; Salmivalli 1999, 12.)

Myös luokassa sosiaaliset suhteet alkavat muotoutua jo alkuvaiheessa, jolloin lapset oppivat, että he voivat vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin, eivätkä ne ole itsestään selvyyksiä. Luokan vuorovaikutussuhteissa lapset tarvitsevat tunnetaitoja, sillä luokka ryhmänä koostuu monista toimijoista, erilaisista näkemyksistä ja voimasuhteista. (Rasku-Puttonen 2006, 111–112.) Koululuokkaa vertaisryhmänä voidaan näin pitää myös kehityksellisenä haasteena lapselle, sillä lapsi tarvitsee paljon uusia sosiaalisia taitoja vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa ja vertaisryhmä vaikuttaa näin myös lapsen käyttäytymiseen ja kehitykseen (Salmivalli 1999, 13). Myös Gottman (2001, 34) nostaa esille tämän seikan, että kyky vuorovaikutukseen ikätovereiden kanssa ja suhteiden solmiminen on tärkeä kehityksellinen tehtävä lapselle ja lapsi oppii näistä tilanteista paljon myös tunnetaitoja. Lisäksi lapset tulevat myös näissä suhteissa tietoisemmiksi siitä, mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää. Lapsi tarvitsee ryhmässä sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja, kuten yhteistyötaitoja ja kykyä asettua toisen asemaan ja ottaa myös toisten tarpeet huomioon. Vertaissuhteissa lapset kokevat myös monenlaisia tunteita, joita heidän pitää oppia hallitsemaan. (Salmivalli 1999, 13.) Omien ja muiden tunteiden havaitseminen sekä omien tunteiden hallinta sekä empatiakyky kuuluvat keskeisenä osana kaikkiin vuorovaikutustilanteisiin. Oppilas tarvitsee sosioemotionaalisia taitoja, jotta voi sovittaa omat tarpeensa ja muiden tarpeet yhteen ryhmässä. (Laine 2005, 114.)

Ryhmän rakentaminen vaatii ammattitaitoa, jotta jokainen lapsi tuntisi olevansa osa ryhmää ja luokkaa ja kasvattajalta puolestaan vaaditaan näkemystä ryhmäprosesseista, jotta hän voi tukea oikealla tavalla lasten suhteiden ja luokan ilmapiirin muodostumista (Rasku-Puttonen 2006, 111–112). Opettajalla on näin ratkaiseva merkitys luokan ilmapiirin muodostumiseen, ja hän voi ohjaamalla ja

kannustamalla myönteiseen vuorovaikutukseen ja tunteiden ilmaisuun luoda luokkayhteisöä, jossa jokainen oppilas voi tuntea itsensä hyväksytyksi (Laine 2005, 193). Myös luokassa, niin kuin kaikissa ryhmissä, syntyy jännitteitä ja ristiriitatilanteita, joissa nousee vahvojakin tunnereaktioita, kun ryhmän jäsenillä on erilaisia intressejä. Ryhmän kehitykseen liittyy näin myös se, miten ristiriitatilanteita käsitellään, ja opettajan tehtävänä on opettaa oppilaat käsittelemään näitä tilanteita oikeudenmukaisesti. Näissä tilanteissa oppilaat tarvitsevat kuuntelemisen, jakamisen ja keskustelemisen taitoja. (Rasku-Puttonen 2006, 112, 124.) Nämä taidot taas vaativat paljon myös tunnetaitoja, kuten omien ja toisten tunteiden huomioimista ja tunteiden nimeämistä.

3.4 Tunnekasvatus opetussuunnitelmassa

Opetussuunnitelmalle käsitteenä on monenlaisia määritelmiä (Doll 1989, 6; Kelly 2009, 7; Uusikylä & Atjonen 2000, 46). Opetussuunnitelma määrittelee opetuksen tavoitteet, sisällöt ja arvioinnin periaatteet ja on siksi yksi keskeisimmistä dokumenteista, joka ohjaa koulutyötä (Uusikylä & Atjonen 2000, 46). Opetussuunnitelman perustana on se, että opetuksen kouluissa pitää olla järjestelmällistä ja tavoitteellista (Kari 1994, 86). Opetussuunnitelma myös osoittaa, mitä pidetään yleissivistävänä tietona lapsille ja nuorille. Opetussuunnitelmassa näkyy aina yhteiskunnan tila ja vallitsevat ajatukset ja siksi opetussuunnitelmaa uudistetaan ja kehitetään aika ajoin ja niissä näkyy erilaisia painotuksia (Uusikylä & Atjonen 2000, 47).

Opettajan tulee käyttää opetussuunnitelmaa kasvatus- ja opetustyönsä perustana. (Kari 1994, 86). Valtakunnallisessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004, 4) määritellään, että peruskoulun opetussuunnitelmassa päätetään perusopetuksen kasvatus- ja opetustyöstä ja sekä asetetaan tavoitteita ja sisältöjä sekä muita opetuksen järjestämiseen liittyviä asioita ja opettajan tulee kaikessa opetuksessaan noudattaa tätä vahvistettua opetussuunnitelmaa. Lisäksi kunta- ja koulukohtaiset opetussuunnitelmat konkretisoivat valtakunnallisten opetussuunnitelmien yleisiä linjauksia (Aho, Havu-Nuutinen & Järvinen 2003, 157; Kari 1994, 89; Uusikylä & Atjonen 2000, 48).

Opetussuunnitelman tulee antaa kuitenkin tilaa myös yksilölliselle oppimiselle ja opettamiselle (Uusikylä & Atjonen 2000, 47). Oppilaan tasolla voidaankin erotella koettu opetussuunnitelma ja toteutunut opetussuunnitelma. Koetulla opetussuunnitelmalla tarkoitetaan sitä, mitä oppilas on havainnut opetuksessa ja miten hän on työskennellyt ja opiskellut. Toteutuneella opetussuunnitelmalla tarkoitetaan taas oppilaan tietoja ja taitoja eli oppimistuloksia. (Kari 1994, 88–89.)

Yksi opetussuunnitelmaan läheisesti liittyvä termi on piilo-opetussuunnitelma, jolla tarkoitetaan sellaisia opetuksen piirteitä, joita ei ole opetussuunnitelmaan tarkoitettu ja ne voivat olla positiivisia tai negatiivisia. (Uusikylä & Atjonen 2000, 49) Marshin ja Willisin (2003, 11) mukaan piilo-opetussuunnitelmalla on nykyään jopa isompi rooli kouluissa kuin oikealla opetussuunnitelmalla. Piilo-opetussuunnitelmaan kuuluvilla asenteilla, uskomuksilla ja käyttäytymisen säännöillä olisi näin suurempi vaikutus siihen, mitä oppilaat oppivat kouluissa kuin opetussuunnitelmalla (Doll 1989, 8; Marsh & Willis 2003, 11) Lisäksi piilo-opetussuunnitelmaan kuuluu esimerkiksi oppilaiden erilaiset sosiaaliset roolit sekä sukupuoliroolit (Kelly 2009, 10). Jotta myös piilo-opetussuunnitelmaan kuuluvia asioita voitaisiin hyödyntää ja negatiivisia vaikutuksia minimoida, piilo-opetussuunnitelman luonteesta pitäisi olla tietoinen (Uusikylä & Atjonen 1999, 49).

Suomen ensimmäinen opetussuunnitelma julkaistiin vuonna 1925. Se painotti muodollista kasvatusta eli oppiaineiden systemaattista opetusta ja tavoitteellisuutta. Tämän jälkeen opetussuunnitelma on käynyt monia muutoksia ja sellaiseksi, mikä se on tänä päivänä, ja sitä kehitetään edelleen (Uusikylä & Atjonen 2000, 50–53). Opetussuunnitelmaa laatiessa otetaan huomioon monia tekijöitä, jotka näkyvät myös valmiissa opetussuunnitelmassa. Opetussuunnitelmalla on psykologinen perusta, missä nousee esille kysymykset mm. siitä, kuinka oppilaat oppivat, kasvavat ja kehittyvät tietyssä ikävaiheessa, millä eri tavoin oppimista tapahtuu ja miten ottaa jokaisen oppilaan yksilölliset piirteet huomioon opetussuunnitelmassa (Doll 1989, 43–49.) Lisäksi opetussuunnitelmalla on vahva sosiaalinen ja kulttuurinen perusta, joka vaikuttaa opetussuunnitelman muotoutumiseen. Tähän liittyy omalta osaltaan myös perinteiden vaikutus ja niiden vaaliminen, josta myös monesti nousee paljon keskustelua opetussuunnitelman kehittämisen yhteydessä. Joka tapauksessa yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset heijastuvat aina myös opetussuunnitelmaan. (Doll 1989, 96–97.)

Tarja Kullberg-Piilolan (2000, 23) mukaan lapsi joutuu opettelemaan tunnetaitoja ja tunteiden ilmaisua koko kouluaikinsa. Tunne-elämän taidot sopivatkin luonnostaan muiden aineiden yhteyteen koulussa (Goleman 1997, 323). Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2004) ei tunnekasvatusta ole eroteltu muista oppiaineista, mutta tunteisiin liittyvät asiat tulevat esille monessa kohdassa opetussuunnitelmaa. Opetussuunnitelman mukaan oppilaille on annettava mahdollisuus monipuoliseen kasvuun ja terveen itsetunnon kehittämiseen, ja jokaisen opettajan vastuulla on oppilaan kehityksen tukeminen. Perusopetuksen opetussuunnitelmaan on kirjattu erilaisia aihekokonaisuuksia, ja myös näissä tunnekasvatus tulee esille. Ihmisenä kasvaminen - aihekokonaisuuden tavoitteena on tukea oppilaan kokonaisvaltaista kehitystä, ja sisältöinä ovat esimerkiksi tunteiden tunnistaminen ja säätely. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38.) Myös esimerkiksi viestintä- ja mediataidoissa tulee sille omien tunteiden ilmaisu (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 40).

Monien oppiaineiden yhteydessä on mainittu myös tunnekasvatukseen liittyviä tavoitteita ja sisältöjä. Opetussuunnitelman mukaan äidinkielessä oppilaalle tulee tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen viestintään, jonka avulla oppilas voi rakentaa omaa identiteettiään ja itsetuntoaan. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 46). Ympäristö ja luonnontieto -oppiaineen yhteydessä kuvataan oppilaan hyvää osaamista neljännen luokan päättyessä, ja kuvailuun on kirjattu, että oppilas osaa tunnistaa ja nimetä erilaisia tunteita ja tietää, että tunteiden ilmaisua voidaan säädellä. Vuosiluokilla 5–6 biologian ja maantiedon opetukseen integroidaan myös terveystiedon opetusta, ja näillä terveystiedontunneilla on tavoitteena opettaa tunteiden säätelyä ja niihin liittyviä tekijöitä sekä toisten ihmisten tunteiden huomioon ottamista. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 173–177) Lisäksi taito- ja taideaineissa, kuten musiikissa, kuvaamataidossa ja liikunnassa, annetaan oppilaalle mahdollisuuksia itsensä ja tunteidensa ilmaisuun erilaisin menetelmin (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 232–237, 248). Tarkasteltaessa opettajien mielikuvia tunnekasvatuksesta opetussuunnitelmassa on tärkeää tietää, miten opetussuunnitelmassa tällä hetkellä painotetaan oppilaiden tunnetaitoja ja niiden kehittymisen tukemista.

3.1 Tunnekasvatukseen liittyviä projekteja ja hankkeita

Tunnekasvatukseen liittyviä hankkeita, ohjelmia ja materiaaleja on Suomessa ja maailmalla kehitelty jonkin verran. Näillä ohjelmilla pyritään esimerkiksi tukemaan oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä kehittämällä oppilaiden empatian taitoja, tunteiden hallintaa sekä lisäämällä oppilaiden itsetuntemusta ja vuorovaikutustaitoja erilaisin menetelmin. Ohjelmien materiaaleina käytetään esimerkiksi kuvakortteja, työkirjoja, satuja jne. Jokaisessa ohjelmassa aihetta käsitellään myös keskustelemalla. (Kalaja, Koponen & Siponen 2004, 137.)

Yksi myös tunnekasvatukseen liittyvä hanke, MUKAVA -hanke, suuntautuu erityisesti peruskouluihin ja niihin mahdollisuuksiin, joilla koulu voi vaikuttaa lapsen sosiaaliseen pääomaan ja ihmissuhteisiin. Tavoitteena on tukea sosiaalista ja emotionaalista kehitystä, vahvistaa itsetuntoa ja itsehallintaa ja tarjota mahdollisuuksia harjoitella yhteiselämän pelisääntöjä. (Pulkkinen 2002, 242–245.) Eräs ohjelma, jossa on mukana paljon myös tunnekasvatusta, on KiVa Koulu -ohjelma. Hanke on koulukiusaamista vastustava toimenpideohjelma, joka on kehitetty Turun yliopiston psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimuksen keskuksen yhteistyönä opetusministeriön rahoituksella ja joka on jo käytössä monessa Suomen koulussa. (KiVa Koulu –hankkeen internetmateriaali)

Lions Quest -yhdessä kasvamisen ohjelma on Suomen Lions-liitto ry:n lasten ja nuorten terveen kasvun tukemiseen ja riskikäyttäytymisen ennaltaehkäisemiseen keskittyvä ohjelma, joka sisältää valmiiksi suunnitellut viikoittaiset oppituntiehdotukset aiheista, jotka koskevat esimerkiksi turvallista luokkayhteisöä, itsetuntoa, tunnetaitoja ja vuorovaikutusta. (Lions Quest –ohjelman internetmateriaali). Lisäksi tunnekasvatukseen liittyviä ohjelmia ovat esimerkiksi Aseman Lapset ry:n tunnemuksu –tunnekasvatusohjelma ja Askelittain- ohjelma (Jalovaara 2005, 113; Kalaja, Koponen & Siponen 2004, 137).

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksessani lähestyn tunnekasvatusta kouluissa ja opetussuunnitelmassa luokanopettajien näkökulmasta, sillä tästä näkökulmasta oppilaiden tunnetaitoja ja tunnekasvatusta on tutkittu melko vähän, vaikka luokanopettajien näkemykset ja kokemukset vaikuttavat oppilaiden tunteiden ja tunnetaitojen huomioimiseen ja tunnekasvatukseen. Tutkimuksen tavoitteena on siis selvittää luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia tunnekasvatuksesta kouluissa ja opetussuunnitelmassa. Lisäksi tavoitteena on kartoittaa luokanopettajien käsityksiä siitä, mitä opettajalta vaaditaan tunnekasvattajana ja mitä mieltä he ovat omista valmiuksistaan tukea oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä. Tavoitteena on myös selvittää, miten opettajat kehittäisivät tunnekasvatuksen roolia kouluissa ja opetussuunnitelmissa.

Tutkimuskysymykset tutkimuksessa ovat:

1. Minkälaisia näkemyksiä ja kokemuksia luokanopettajilla on tunnekasvatuksesta kouluissa ja opetussuunnitelmissa?
2. Mitä haastateltavien opettajien mielestä opettajalta vaaditaan tunnekasvattajana ja kokevatko he heillä olevan valmiuksia siihen?
3. Miten luokanopettajat kehittäisivät tunnekasvatuksen asemaa kouluissa ja opetussuunnitelmissa?

Päätin lähestyä aihetta laadullisen tutkimuksen kautta, sillä niin saisin yksityiskohtaista tietoa luokanopettajien näkemyksistä ja kokemuksista (Kiviniemi 2001, 68). Laadullisesta tutkimuksesta puhuttaessa käytetään usein myös käsitteitä pehmeät ja kvalitatiiviset menetelmät, vaikka termien tausta ja alkuperäinen merkitys poikkeavatkin jonkin verran toisistaan (Eskola & Suoranta 2008, 13). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tilastollisten yleistysten sijaan saamaan tietoa jostakin ilmiöstä tai ymmärtämään jotakin ilmiötä syvällisemmin (Alasuutari 2011, 38; Hirsjärvi &

Hurme 2000, 59). Lähtökohtana on todellisen elämän kuvaus ja kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tämä edellyttää, että aineisto kootaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 157.) Myös tutkijalla on laadullisessa tutkimuksessa keskeinen asema, sillä laadullinen tutkimus antaa tutkijalle joitakin vapauksia tutkimuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Jotta tutkimus olisi arvioitavissa, näistä ratkaisuisista pitää kuitenkin pystyä raportoimaan tutkimuksessa. (Eskola & Suoranta 2008, 20.)

Laadullisessa tutkimuksessa suositetaan aineiston hankinnassa metodeja, joissa tutkittavien oma ääni ja näkökulma pääsevät kuuluviin. Tällaisia metodeja ovat esimerkiksi haastattelu, kysely, havainnointi sekä erilaisten dokumenttien ja tekstien analyysit. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 160.) Erilaisilla dokumenteilla ja teksteillä tarkoitetaan esimerkiksi päiväkirjoja, kirjeitä, yleisönosastokirjoituksia ja elokuvia (Eskola & Suoranta 2008, 15). Näitä erilaisia metodeja voidaan laadullisessa tutkimuksessa käyttää joko vaihtoehtoisesti tai yhdisteltyinä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Pyrkimys tavoittaa tutkittavien oma näkökulma tarkoittaa myös sitä, että tutkija pyrkii säilyttämään tutkittavan ilmiön mahdollisimman luonnollisena eikä manipuloi tutkimustilannetta (Suoranta & Eskola 2008, 16).

Yleensä myös kohdejoukko valitaan laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaisotoksella, sillä laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan tutkittavien henkilöiden pitäisi olla tarkoitukseen sopivia ja tietää tutkittavasta asiasta mahdollisimman paljon (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71). Siksi laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein myös pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan näitä mahdollisimman hyvin ja perusteellisesti. Aineiston kriteerinä ei ole näin määrä vaan laatu. (Eskola & Suoranta 2008, 18.)

Alasuutarin (2011, 38, 84) mukaan laadulliselle aineistolle on ominaista ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus ja laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena. Aineiston itsestään selviäkkin näkökulmia problematisoidaan ja tutkittavaa ilmiötä katsellaan monista eri näkökulmista (Alasuutari 2011, 83–84). Laadullisessa tutkimuksessa myös aineiston analyysitapoja on useita, kuten teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely, diskursiiviset analyysitavat ja keskustelunanalyysi ja nämä analyysitavat kietoutuvat usein toisiinsa ja niitä käytetään rinnakkain (Eskola & Suoranta 2008, 160–161). Lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesin testaaminen vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen

tarkasteleminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 160). Laadullisen tutkimuksen yhteydessä voidaan puhua näin myös hypoteesittomuudesta eli siitä, ettei tutkijalla ole tarkkoja ennakko-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta 2008, 19).

Tutkimuksessani painottuu fenomenologinen lähestymistapa, sillä fenomenologia tutkii kokemuksia ja fenomenologisessa ihmiskäsityksessä nousevat esille varsinkin kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet (Laine 2001, 26). Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia, jotka syntyvät yksilön vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa ja sille antamien merkitysten pohjalta, jolloin tutkimuskohteena ovat oikeastaan merkitykset, joita yksilöt todellisuudelle antavat (Laine 2001, 27; Tuomi & Sarajärvi 2009, 34). Tässä tutkimuksessa annetut merkitykset liittyvät tunnekasvatukseen.

4.2 Aineiston keruu ja aineisto

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi haastattelun, sillä haastattelu on hyvä aineistonkeruumenetelmä silloin, kun halutaan ymmärtää toisten ihmisten ajatuksia (Patton 2002, 341). Haastattelussa saadaan ote haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja asenteista (Hirsjärvi & Hurme 2000, 41, Peräkylä & Ruusuvuori 2011, 529). Laadullisessa tutkimuksessa haastattelu on ollut päämenetelmänä, koska siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti ja vastausten tulkintaan on enemmän mahdollisuuksia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 192). Haastattelu on näin joustava menetelmä, jossa ollaan suorassa vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, mikä mahdollistaa haastateltavan tuoda asioita esille mahdollisimman vapaasti ja monitahoisesti. Näin tutkijan on mahdollista selvittää myös vastausten taustalla olevia motiiveja. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34.) Haastattelun aikana tutkija voi myös selventää tai syventää vastauksia halutessaan lisäkysymysten avulla (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

Haastatteluksi valitsin puolistrukturoidun teemahaastattelun. Puolistrukturoidulle teemahaastattelulle löytyy kirjallisuudesta paljon erilaisia määritelmiä (Eskola & Suoranta 1998, 87; Eskola & Vastamäki 2001, 26, Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit ja haastattelukysymykset ovat valmiina,

mutta kaikki haastattelut eivät mene tarkasti samassa muodossa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 195). Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 48) mukaan teemahaastattelulla tarkoitetaan sitä, että haastattelussa käsitellään tiettyjä teemoja, joista keskustellaan. Puolistrukturoidulla taas tarkoitetaan sitä, että haastatteluissa ei ole tarkkoja kysymyksiä ja järjestystä, vaan ainoastaan aihepiirit ovat kaikille samat, jolloin haastattelu ei kuitenkaan ole täysin vapaa kuten syvähaastattelu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Eskolan ja Vastamäen (2001, 26) mukaan puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta vastausvaihtoehtoja ei ole.

Teemahaastattelun avulla pystytään korostamaan vastaajien omia määritelmiä ja tulkintoja sekä erilaisia merkityksiä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Näin ollen on tärkeää että haastattelussa käydään läpi kaikki etukäteen suunnitellut aihealueet, mutta aiheiden järjestys ja käsittelyn laajuus vaihtelevat (Eskola & Vastamäki 2001, 27). Omissa haastatteluissani minulla oli mukana apukysymyksiä, jotka ohjasivat haastatteluissa eri teemoihin ja aiheisiin, mutta varsinkin kysymysten järjestys ja sanamuodot vaihtelivat ja tein jonkin verran myös syventäviä kysymyksiä.

Teemahaastattelun teemat hahmottuvat tutkimusaihetta koskevan teorian pohjalta ja tutkimusongelmiin pohjautuen (Eskola & Vastamäki 2001, 33; Hirsjärvi & Hurme 2000, 66). Omassa tutkimuksessani suunnittelin haastattelun kysymyksiä teorian pääkäsitteiden ja alakäsitteiden pohjalta sekä tutkimuskysymysteni pohjalta. Tutkimuksessani haastattelun teemoiksi muodostuivat mm., mitä ovat tunnetaidot, mitä on tunnekasvatus, mikä on tunnekasvatuksen merkitys, minkälaista tunnekasvatus on käytännössä kouluissa ja eri oppiaineiden yhteydessä, mitä opettajalta vaaditaan tunnekasvattajana, kokevatko opettajat että heillä on valmiuksia tunnekasvattamiseen, tunnekasvatukseen liittyvät projektit, kodin ja koulun yhteistyö tunnekasvatuksessa, miten tunnekasvatusta voisi kehittää kouluissa, miten tunnekasvatus näkyy opetussuunnitelmissa ja minkä aineiden yhteydessä tunnekasvatusta tapahtuu sekä miten opetussuunnitelmaa voisi kehittää tunnekasvatuksen osalta.

Lähetin Keski-Suomessa työskenteleville luokanopettajille sähköpostia, joissa kyselin halukkuutta osallistua noin tunnin mittaiseen haastatteluun. Käytin siis harkinnanvaraista näytettä, jolloin valitsin tutkittavaksi kohteet, jonka kautta koin pääseväni mielekkäästi ja syvällisesti käsiksi ilmiöön (Eskola & Suoranta 1998, 61; Kiviniemi 2001, 68).

Tutkimusaineiston keräsin haastattelemalla yhtätoista luokanopettajaa. Kuten laadullisessa aineessa yleensä, tavoitteena ei ollut mahdollisimman suuri määrä tapauksia, vaan pääasia on aineiston laadussa ja sen analysoimisessa (Eskola & Suoranta). Kävin haastattelemassa tutkimukseen osallistuneita luokanopettajia heidän omalla koulullaan koulupäivän jälkeen ja haastattelut kestivät 30–60 minuuttia. Nauhoitin haastattelut ja tein samalla muistiinpanoja. Haastattelupaikaksi valikoitui koulu käytännön järjestelyjen takia, koska näin oli opettajien kannalta helpointa ja kouluilta oli myös helppo löytää rauhallinen paikka haastattelulle. Myös Eskola ja Vastamäki (2001, 27) painottavat, että haastattelupaikan pitäisi olla mahdollisimman rauhallinen ja myös haastateltavalle tuttu. Lopuksi litteroin nauhoitetut aineistot kirjalliseen muotoon.

Haastatelluista luokanopettajista 3 oli miehiä ja 8 naisia ja opettajien opetuskokemus vaihteli alle vuodesta 30 vuoteen. Tulosten esittämistä varten loin opettajille pseudonyymit, joista käy ilmi opettajan sukupuoli ja opetuskokemus vuosissa. Pseudonyymit ovat: Raija, yli 15 vuotta; Eero, yli 20 vuotta; Tuula, yli 20 vuotta; Tarja, yli 20 vuotta; Veera alle 5 vuotta; Antti, n. 10 vuotta, Soile, alle vuoden; Minna, alle 5 v; Maija, yli 20 vuotta; Eeva, yli 20 vuotta; ja Jussi, yli 20 vuotta.

4.3 Aineiston analyysi

Laadullisen tutkimuksen yksi perusanalyysimenetelmä on sisällönanalyysi, jonka mukaan lähdin analysoimaan aineistoa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tekstistä etsitään merkityksiä ja pyritään saamaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104–108). Aineistoa voi lähteä analysoimaan tutkimusongelmien kautta etsimällä niitä valaisevia teemoja aineistosta ja etsimään tutkimusongelmien kannalta olennaiset aiheet (Eskola & Suoranta 2008, 174). Aineisto jaotellaan ja luokitellaan erilaisiin aihepiireihin, jolloin voidaan myös vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja sitä, minkälaisia näkemyksiä kustakin teemasta nousee esille (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Omassa tutkimuksessani lähdin myös analysoimaan aineistoa tutkimuskysymysteni kautta etsimällä samankaltaisia teemoja, jotka nousivat haastatteluissa esille.

Laadullisen aineiston analyysin apuvälineenä on käytettävissä tietokoneohjelmia, joiden avulla pystytään paremmin hallitsemaan aineistoa ja luokittelemaan ja jäsentämään sitä (Metsämuuronen 2005, 239; Rantala 2001, 86–88). Ohjelma ei tee tulkintaa aineistoista vaan ainoastaan auttaa selkiyttämään analyysiprosessia. (Rantala 2001, 86–88; Syrjälä L. ym. 1995, 162.) Omassa tutkimuksessani käytin aineiston analyysissa apuna Atlas.ti-analyysiohjelmaa. Aloitin ohjelman käytön lisäämällä kaikki haastattelut tekstimuodossa ohjelmaan, jonka jälkeen pystyin ohjelman avulla etsimään aineistosta samoja aiheita ja aihepiirejä ja pystyin jäsentämään näitä erilaisiksi koodeiksi eli käsitteellisiksi luokiksi (Rantala 2001, 92; Syrjälä ym. 1995, 164).

Rantalan (2001, 93) mukaan koodit voidaan valita ennen koodauksen aloittamista tai sen aikana. Koodausjärjestelmä ja koodit voivat syntyä tutkittavan ilmiön teoriataustasta tai sitten pelkästään aineistosta (Eskola & Suoranta 1998, 157; Syrjälä ym. 1995, 164). Omassa tutkimuksessani koodit syntyivät koodauksen aikana ja luokat syntyivät pitkälti teoriataustan ja tutkimuskysymysten pohjalta ja koodit myös muokkaantuivat monta kertaa ohjelman käytön aikana. Kävin näin kaikki haastattelut läpi ja loin erilaisia koodeja, joita tuli kaiken kaikkiaan n. 40. Analyysiohjelma tallentaa kaikki tutkijan tekemät luokitukset aineistosta ja antaa lopuksi yhteenvedon kaikista eri koodeista, mitä aineiston pohjalta on syntynyt ja mitä nämä koodit sisältävät (Rantala 2001, 88).

Tämän jälkeen lähdin yksi tutkimuskysymys kerrallaan tutkimaan aineistosta syntyneitä koodeja ja asioita niiden sisällä ja kartoittamaan, minkälaisia asioita opettajien haastatteluista nousi esille koskien tätä tutkimuskysymystä. Etsin ensiksi samankaltaisuuksia, jotka nousivat esille useammin ja tämän jälkeen etsin aineistosta myös muita asioita, jotka eivät haastatteluissa tulleet niin selkeästi esille, mutta mitkä olivat mielestäni tärkeitä asioita nostaa esille. Aineiston analyysini oli teoriaohjaava analyysi, jossa teoria toimi apuna ja taka-alalla, mutta analyysi ei kuitenkaan täysin nojautunut aiempaan teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96).

Laadullisessa tutkimuksessa myös rajaaminen on tärkeää, eikä kaikkea aineistoista nousevaa voi sisällyttää varsinaiseen tutkimusraporttiin. Tällöin kyse on pitkälti siitä, mitä tutkija itse haluaa erityisesti nostaa esille aineistosta ja kokee merkitykselliseksi (Kiviniemi 2001, 71.) Myös omassa tutkimuksessani jouduin tekemään jonkun verran rajaamista sen suhteen, mitä aineistosta nostan tutkimusraporttiin, sillä opettajien haastatteluissa nousi hyvin paljon erilaisia asioita esille ja osa kokemuksista käsitteli myös muita aiheita kuin tunnekasvatusta.

5 LUOKANOPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA TUNNEKASVATUKSESTA KOULUSSA JA TUNNEKASVATUKSEN MERKITYKSESTÄ

5.1 Oppilaiden tunnetaidot

Opettajat kuvailevat tunnetaitoja kyvyiksi tunnistaa omia tunteita sekä toisen tunteita sekä kyvyksi ilmaista omia tunteitaan ja myös säädellä ja hallita niitä. Erään opettajan mukaan pienillä lapsilla kyse ei ole oikeastaan tunteiden hallitsemisesta vaan tekojen hallitsemisesta. Opettajien mukaan tunnetaidoilla tarkoitetaan myös sitä, että oppilas osaisi esimerkiksi selviytyä ongelmatilanteista puheen avulla eikä ylireagoisi tilanteisiin. Tunnetaidoissa olisi näin kysymys myös siitä, kuinka oppilaat selvittävät ristiriitatilanteita keskenään. Muutama opettaja painotti myös empatiaa tunnetaitojen keskeisenä osa-alueena. Tunnetaitoihin läheisenä terminä eräs opettaja lisäsi myös moraalin. Myös pettymysten sietäminen kuuluu opettajien mukaan läheisesti oppilaiden tunnetaitoihin.

Niin voisin kuvitella että nää tunnetaidot kun ihan epulta kun lähdetään niin se että osaa toimia ryhmässä, kun siellä tulee niitä ristiriitoja sitten niin ruetaanko siellä lyömään nyrkillä vai vai tuota keskustellaanko, ja kuinka hyvin jaksetaan odottaa omaa vuoroa ja annetaan toiselle vuorot. Miten ne omat tunteet jotka on niinku joskus iloisia ja joskus surullisia niin miten niitten kanssa siellä luokassa ollaan... (Eero, yli 20 v.)

Se alkaa siitä että tunnistaa omat tunteensa. Ja kykenee niitä kuuntelemaan. Ja sitten säätämään niitä. Oikeestaan sen jälkeen kykenee säätämään kun ensin tietää mitä ne tunteet kulloinkin on. Ja tunnekasvatus on sitten sitä että opitaan näitä molempia taitoja, sekä tunnistamista että säätämistä. Ja tietenkin myös miten ilmaista erilaisia tunteita et ei pidetä niitä pelkästään sisällä taikka aina näytetä samaa ilmettä oli tunnetila mikä tahansa. Ja tietenkin siihen lisätäkseni vielä tota se että osaa lukea myös toisen tunnetiloja. Ja reagoida sitten niihin asianmukaisesti. (Eeva, yli 20 v.)

No ehkä et osaa ilmaista niitä tunteita ja sitten jollakin kuitenkin hyväksytyllä tavalla et toista ei voi lyödä vaan se vaikka se kiukku pitäis osata ilmaista jollain muulla tavalla. Ja sittenhän on oppilaita jotka ei osaa ilmaista tunteita ja sitten ne niinku jää käsittelemättä. Jaa...sitten tota se ois

tärkeitä osata tulkita niitä toisten ilmeitä ja eleitä ja sitä kautta toisten tunteita. Että osaa toimia sitten sosiaalisissa suhteissa. (Minna, alle 5v.)

Suurin osa opettajista oli sitä mieltä, että oppilaat tarvitsevat tunnetaitoja koulussa varsinkin ristiriitatilanteissa ja niiden selvittämisessä. Moni opettajista mainitsi myös erityisesti ryhmässä toimimisen tilanteeksi, jossa oppilaat tarvitsevat monenlaisia tunnetaitoja. Erilaiset vapaamuotoiset ryhmätilanteet, mutta myös esimerkiksi ryhmässä työskentely tunnilla vaativat oppilailta paljon tunnetaitoja. Tunnetaidot liittyvät näin ollen läheisesti myös sosiaalisiin taitoihin sekä vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin luokassa.

Tunnetaitoja tarvitaan siinä kun on se riitatilanne. Siinä selvittelyssä. Tunnetaitoja tarvitaan myöskin siinä kun ollaan ryhmässä. Aina kun ollaan toisen kanssa. Vaikkei riideltäkään vaan kun ollaan sovussa. Niin siinäkin tarvitaan tunnetaitoja että osataan olla sovussa. Tunnetaitoja tarvitaan oikeestaan ihan kaikissa tilanteissa. Et osataan niinku ottaa se toinen huomioon. Mutta myöskin niinku osataan tunteiden kautta huomata että mitä minä tarvitsen nyt tässä et jos suututtaa niin silloin tarvitaan sitä omaa tilaa ja omaa rauhottumista, tai rauhottumispaikkaa. (Tarja, yli 20 v)

Opettajat olivat sitä mieltä, että oppitunnit eivät ole oppilaiden tunnetaitojen osalta niin merkityksellisiä kuin monet muut koulussa tapahtuvat tilanteet. Eniten tunnetaitoja oppilaat tarvitsevat oppituntien ulkopuolella: välitunneilla, ruokalassa, koulumatkoilla jne. Luokassa opettaja on ohjaamassa ja auttamassa oppilaita erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, mutta näissä tilanteissa luokan ja oppituntien ulkopuolella oppilaat joutuvat itse hoitamaan ja selvittämään tilanteet.

Varsinkin nyt kun mä ajattelen tätä vuotta ja tätä alotusta tämän luokan kanssa niin ne vapaat ryhmätilanteet: välitunnit, pukeutumistilanteet, liikuntatunnin päätteeksi olevat peseytymis- ja pukeutumistilanteet, niissä ne tulee esille Ja ne tulee sillä tavalla esille tietysti opettajalle että kun ne ei onnistu... (Raija, yli 20 v)

Muutamassa haastattelussa nousi esille myös se, että oppilaat ovat hyvin erilaisia tunnetaidoiltaan. Joillakin oppilaista on hyvin kehittyneet tunnetaidot, kun taas toiset oppilaat eivät edes tunnista omia tunteitaan, eivätkä myöskään hallitse niitä. Osa oppilaista tunnistaa hyvin tunteita niin itsessään kuin muissakin oppilaissa ja pystyy näin ollen myös ottamaan paremmin muut oppilaat luokassa huomioon, kun taas joidenkin oppilaiden on hyvin vaikea toimia luokassa yhteistyössä muiden kanssa,

koska he eivät tunnista myöskään muiden tunteita eivätkä näin pysty ottamaan niitä huomioon. Kehittymättömät tunnetaidot näkyvät oppilaissa varsinkin siinä, että ryhmässä työskentely ei suju ja ristiriitatilanteiden sovittelu ja niistä keskustelu on vaikeaa. Oppilaiden erilaiset tunnetaidot näkyvät siis kaikenlaisissa sosiaalisissa tilanteissa, joita koulussa tulee joka päivä vastaan.

Mut kyllähän ne varmaan lapsilla vaihtelee ne taidot.. Että joku saattaa vasta niinku kouluun tullessaan opetella sellasia mitä toinen on jo kotona sisarusten kanssa oppinu toisten kaa olemisesta. Niin joku saattaa vasta kun se tulee kouluun ni olla et aha tässä on nyt muitakin ja mun pitää nyt odottaa ja miks mua ei koko aikaa palvella ja miks mä en saa nyt vuoroa ja.. Et joillakin se on tullu jo siinä arkielämässä mut toiset opettelee sitä siinä. Et kyllähän ne vähä erilaisia ne tunnetaidot on että sen takia mun mielestä siihen pitää kiinnittää huomiota ja tavallaan niitä pitää ohjata. (Tarja, yli 20 v.)

On varmasti. On niissä.. ainakin nuissa.. jos miettii ekaluokkalaisia ni on niissä. Tietenkin osa niistä on ihan semmosta kasvueroa, kehitystä. Ihan jossain onko joku syntynyt vaikkapa tammikuussa ja toinen joulukuussa ni voi olla hirmu sellasta et toinen on paljon kypsempi ja toinen lapsellisempi vaikkei se nyt aina kaikkien kohdalla pidä paikkaansa mutta.. (Soile, alle 1 v.)

Osa opettajista oli myös sitä mieltä, että oppilaiden tunnetaidoissa on tapahtunut selkeitä muutoksia viimeisen vuosikymmenen aikana. Oppilaat ovat paljon heterogeenisempiä tunnetaidoiltaan kuin ennen ja myös tunnetaitoihin liittyviä ongelmia esiintyy paljon enemmän kuin ennen. Tämä vaikuttaa opettajan työnkuvaan, ja opettajan on muun työnsä ohella puututtava tällaisiin ongelmiin entistä enemmän, mikä vie opettajien mukaan aikaa opettajan perustehtävältä eli opettamiselta.

Mä en tiedä voinko mä yleistää mut ainakin mä olen ollut ihan hämmentynyt opettajana.. Ja jopa huolestunut tästä tilanteesta. En ole aikaisemmin joutunut pitämään ekaluokkalaisia jälki-istunnoissa pitkään jatkuneesta kiusaamisesta. Sekin on nyt tänä vuonna koettu. Tosi paljon on työnsarkaa. . kyllä näissä. (Raija, yli 15 v)

Ja iso ero siinä ku mä on nyt 10-12 vuotta tehny näitä opettajan hommia niin siinä jo tullu musta semmonen.. Siinä on tapahtunut nyt jotain et se heterogeenisyys on siinäkin tullut isoksi. Et on todella taitavia tunnetaidoiltaan ja myös sosiaalisilta taidoiltaan ja osaa haistella et missä mennään ja mitä toinen ajattelee ja osaa reagoida siihen oikein ja sit taas toiset.. toinen ääripää on et tuntuu et ei niinku.. aina se aistii toisesti ihan

väärin tai reagoi toiseen ihan väärin ja se on niinku se.. pitää alottaa ihan pohjalta näiden kanssa se. Puhutaan ihan eri kielellä tunnekasvatuksesta.. (Antti, n. 10 v)

Tuntuu että nyt kun mä kattelen tän kolmenkymmenen työvuoden perspektiivillä niin kyllä ne viimesen kymmenen vuoden aikana on niinku räjähtänyt silmille erilaiset sosioemotionaaliset pulmat että siihen opettajan ajasta kuuluu ainakin puolet jos niinku kaiken kaikkiaan ajattelee. Et se aina vaan kutistuu se varsinainen opettaminen. (Eeva, yli 20 v.)

Opettajat siis tietävät, mitä oppilaiden tunnetaidoilla tarkoitetaan ja kuinka ne vaikuttavat oppilaiden käyttäytymiseen ja toimintaan luokassa. Oppilaiden on tärkeää oppia havaitsemaan ja nimeämään tunteitaan sekä itsessä että muissa sekä säätelemään ja myös hillitsemään niitä. Opettajien mukaan oppilaat tarvitsevat tunnetaitoja kaikissa sosiaalisissa tilanteissa, erityisesti ristiriitatilanteissa ja niiden ratkaisemisessa, sekä silloin, kun oppilaat toimivat ryhmässä. Opettajat ovat myös huomanneet, että oppilaat ovat nykyään hyvin heterogeenisiä tunnetaidoiltaan ja tunnetaitoihin liittyviä ongelmia esiintyy kouluissa enemmän kuin ennen.

5.2 Tunnekasvatus

Tunnekasvatus on opettajien mukaan sitä, että harjoitellaan tunnistamaan tunteita sekä itsessä että muissa ihmisissä. Lisäksi harjoitellaan toimimaan erilaisissa tilanteissa ja kertomaan omista tunteista. Tunnekasvatuksessa on siis kyse siitä, että harjoitellaan erilaisia tunnetaitoja, mitä oppilaat tarvitsevat toimiessaan muiden kanssa sekä koulussa ja muualla. Tunnekasvatusta on myös se, että opetellaan näyttämään ja ilmaisemaan tunteita sekä näyttämään kielteisiä tunteita hyväksytyllä tavalla. Erään opettajan mukaan tunnekasvatus lähtee siitä, että otetaan oppilas huomioon kokonaisuutena, minkä vuoksi tunnekasvatus on koko ajan läsnä koulussa.

”No mä miellän sen jotenkin semmosena, ei välttämättä niinkään oppiaineena vaan ihan yleisenä tota punaisena linjana..lankana siinä että.. Opettaa oppilaita tunnistamaan omia tunteita. Ja tunnistamaan ehkä toisten tunteita ja sitten toimimaan niitten mukaan sillä tavalla että se tota tavallaan edesauttaa ja menee niinku kaikkien taiteen sääntöjen mukaan. Mutta ennen kaikkea sitä tunteiden tunnistamista on niinku alakoulussa

tunnekasvatus ehkä enimmäkseen. Tunnistat miltä susta itestä tuntuu ja miltä kenties toisesta tuntuu ja miten sellasessa tilanteessa kannattais toimia niin ettei ketään satuteta ja tota.. (Antti, n. 10 v.)

Se on siinä vuorovaikutuksessa, oppilaiden keskinäisessä, ja sitten opettajan ja oppilaan välisessä vuorovaikutuksessa koko ajan. (Raija, yli 20 v.)

Semmosta niinku.. näitä tunnetaitoja lapsille. Eli tunnistaa tunteita ja osata ikään kuin näyttää niitä ja sillä tavalla tietää niinku että mitä tunnetta mikäkin vaikka semmonen kokemus tai ilme tai muu kuvaa. En mä tiää miten mä sen järkevästi sanoisin. Eli niitä sellasia, siis sillei siis tunnistaa tunteita ja tietää niinku et ne kuuluu elämään ja osaa niitä hallita. Edes jotenkin.. (Soile, alle 1 v.)

Tunnekasvatus on sitä että puhutaan tunteista, nimetään niitä ja myöskin näytetään niitä. Ja mietitään miten erityisesti niitä negatiivisia tunteita voi sitten näyttää muulla tavalla kun toista kohtaan lyömällä tai..tai muuta ikävää tekemällä. Tunnekasvatus on myöskin niinkun..erilaisia tunteita voidaan niinkun ottaa myöskin niinku ilmaisussa. Et surullisesti jotain tehdään tai iloisesti tai.. Sillä tavalla myöskin nimetään siinä niitä. Että liitetään siihen se ilmaisu mukaan. Sitten myöskin sitä että tunnekasvatus liittyy myöskin niinku käyttäytymiseen.. oikeaan käyttäytymiseen.. niinku että jos ollaan ystävällisiä niin miten silloin niinku käyttäydytään elikkä tämmösiä hyviä tunteita. (Tuula, yli 20 v.)

Tunnekasvatus on sinällään hyvin laaja käsitys, jos miettii...sitä niinku.. Minusta se on itsensä tuntemista. Minuuden ymmärtämistä... ja tota.. Toisaalta se on myös minuuden ja toiseuden ymmärtämistä. Mutta ehkä se lähtee minuudesta ensin pienillä lapsilla (Veera, alle 5 v.)

Haastattelujen perusteella suurin osa tunnekasvatuksesta tapahtuu koulun arjessa muun työskentelyn ohella. Kun oppilailla tulee erilaisia tunteita esille, niitä pitäisi pystyä käymään siinä hetkessä läpi saman tien. Moni opettajista mainitsikin juuri aidot ja spontaanit tilanteet sopivimmiksi ottaa esille tunteisiin ja tunnetaitoihin liittyviä asioita. Toisaalta osa opettajista oli pitänyt erillisiä tunnekasvatustunteja ja koki ne tärkeäksi, mikä tarjosi mahdollisuuden harjoitella oppilaiden kanssa erilaisia tunteita, nimetä, tunnistaa sekä ilmaista niitä esimerkiksi tunnekasvatukseen tarkoitettujen tunnekorttien avulla tai erilaisten projektien kautta. Osa opettajista oli kuitenkin sitä mieltä, että parhaiten oppilaat oppivat tunnetaitoja spontaanien tilanteiden kautta, koska erilliset tunnekasvatushetket tai oppitunnit eivät vaikuta yhtä tehokkaasti oppilaisiin ja heidän tunnetaitojen kehittymiseen.

Harjotellaan sitä miltä koulukaveri näyttää jos se on surullinen tai miltä itse näyttää et on surullinen tai sitten myös sitä..tehään ihan semmosta itsensä tuntemista, et tässä asiassa oon hyvä ja lapset saa sanoa toisilleen missä toinen on hyvä. (Veera, alle 5 v.)

Mä niinku koen tärkeäksi sen sellasena niinku ihan, kyllä haluan pitää ihan sellasia tunnekasvatustuntejakin mutta vielä tärkeemmäks mä koen sen niinku sille et se tulee siellä vähä rivien välistä. Niinku siinä jatkuvassa arjessa. (Soile alle 1v.)

Ni en mä pysty yleisesti tietenkään sanomaan mutta omalla kohdalla tai mitä mä toivoisin että se olis niin se on oikeestaan niihin, enemmänkin kuin että jonkun tietyn ulkoisen projektin vetäminen et kehitetään, toki se voi olla sitäkin, mutta vielä tehokkaampana mä nään et se on semmosta akuutteihin tilanteisiin puuttumista ja niitten käsittelemistä aina tunnekasvatussilmällä. Aina silloin kun se nousee sille oppilaalle oikeesti merkitykselliseksi et se on ite ollu mukana siinä jossakin tilanteessa tai sille itelleen on haasteellisia asioita nämä niin semmosia esimerkkejä käyttäen ja niihin pureutuen ja pureskellen. (Antti, n. 10 v.)

Tietynlainen hankaluus siinä et järjestetään tällöinen tunnekasvatus tilanne on et se hetki ei välttämättä oo oikee tai jos se tuntuu kauheen ulkoiselta niin se menee siinä niinku muutkin oppiaineet, menee perille jos menee. Mut et se ei ehkä toimi niin tehokkaasti ku silloin ku tulee se akuutti tilanne ja. (Antti, n. 10 v.)

Opettajien puheissa eniten nousi esille varsinkin ristiriitatilanteiden, kuten oppilaiden riitojen selvittäminen osana tunnekasvatusta ja osana tunteista puhumista ja toisten tunteiden huomioimisen opettelua. Opettajien mukaan ristiriitatilanteiden selvittäminen on aina hyvin tärkeää, jotta oppilaat oppisivat tuomaan esille tunteitaan sallituin tavoin ja jotta he oppisivat myös ottamaan toisten tarpeet ja tunteet huomioon omassa toiminnassaan.

Kun tulee kahnausta kun ne kädet puhuu tai jalat puhuu ennen kun kieli yltää ilmaisemaan tunnetilaa niin sitten selvitetään sitä että mitä tapahtu, miks nyt tuntuu näin pahalta ja se on sitä ihan todella todella konkreettista ohjausta et nyt tuntuu tältä ja miten sä voisit sen sammuttaa ja kerro kaverille miltä susta tuntuu ja myöskin sitten että näetkö miltä toi kaveri näyttää, mitä sä luulet että miltä hänestä tuntuu että opitaan myös oikeestaan lukemaan sitä toisen tunnetta. Miltä hänestä nyt tuntuu kun sinä sanoit noin tai teit noin. Miten seuraavassa tilanteessa toimit, kun sua suututtaa seuraavan kerran ni mitä silloin teet. (Eeva, yli 20 v.)

Ja sitten tuo että vaikka se on ikävää että joutuu niitä riitoja koko ajan selvittelemään mutta yks hyvä puoli siinä on että opitaan sit kuitenkin keskustelemaan ne sotkut auki ja pääsemään niistä ristiriidoista ja tunteista

sitten niinku vähän eteenpäin. (Tuula, yli 20 v.)

Tunnekasvatus lähtee myös paljon siitä, että opettaja sanallistaa lapsilla heidän tunteitaan, joista he eivät välttämättä pysty vielä itse kertomaan tai näyttämään niitä oikealla tavalla. Oppilaille on nimettävä heidän tunteitaan, jotta he oppisivat tunnistamaan erilaisia tunteita itsessään ja muissa ihmisissä. Tunnekasvatus on myös sitä, että opettaja kertoo oppilaille omista tunteistaan. Muutama opettaja painotti sitä, että jos opettajaa esimerkiksi harmittaa oppilaiden käyttäytyminen, hänen täytyy kertoa siitä oppilaille ja näin jakaa myös omia tunteitaan.

Tunnekasvatus on sitä että minä aikuisena lapsille sanallistan asioita joita he eivät vielä ehkä pysty itse käsitteellistämään.... Käytän myös ite paljon minä-viestejä opetuksessa. Minä-viestit saattaaapi varmaan olla sulle tuttuja. Eli omia tunnetiloja myös avaan lapsille. Joskus pitää ihan kauheesti näytellä et näyttäis oikeen vihaselta. Tai ärtyneeltä, mä sanon lapsille että mua ärsyttää.. kun.. sitähan se on. ”(Veera alle 5 v.)

Ja sillon se on sitä, oppilailta tulee hirveesti hämmentäviä tunteita, niillä on tämmösiä joita ne ei pysty nimeämään niin opettaja auttaa niitä nimeämään tunteita ja käymään niitä läpi niin se on ehkä sitä. Ja aina kun on mahdollisuus siihen tunteiden nimeämiseen ja niitten läpikäymiseen ni se kannattaa hyödyntää. (Antti, n. 10 v.)

Mutta kyllä mie pyrin omassa opetuksessa varaamaan aikaa sille että että hyvin paljon niinku sanallistan niitä tunteita. Ei välttämättä tarvii olla kiva-tunti että niitä sanallistetaan ja joku hyvin konkreettinen esimerkki voi olla se että meillä voi olla vaikka matikassa joku hyvin vaikee aihe josta mie tiiän et lapset stressaantuu. Niin mie ohjaan lapsia siihen että nyt tunnusteleppa itseäsi et miltä susta tuntuu pään sisällä tai täällä sydämessä kun sulle tuleekin nyt semmonen tehtävä jota sie et hallitse. (Veera alle 5 v.)

Ylipäättään tunnekasvatukseen kuuluu suurena osana kaikki keskustelut luokassa oppilaiden kanssa yhdessä, sekä oppilaiden kanssa kahdestaan. Monen opettajan mielestä keskustelu on yksi parhaista keinoista opetella tunnetaitoja. Keskustelujen merkityksestä puhuttaessa nousivat esille ristiriitatilanteiden ratkomiset keskustelemalla, mutta toisaalta myös kaikki muut keskustelut kuten opetuskeskustelut. Opetuskeskustelut esimerkiksi uskonnon tunnilla tai viikonlopun kuulumisista keskustelemiset sisältävät tunnekasvatusta ja oppilaiden tunteiden huomioimista ja niistä keskustelua. Toisaalta eräs opettaja myös painotti sitä, että oppilaat pitäisi opettaa

keskustelemaan toistensa kanssa esimerkiksi ristiriitatilanteita selvittäessä, ilman että opettaja aina ohjaa ja vie keskustelua eteenpäin.

Se oli myöskin tunnekasvatusta kun mä menin sitten siihen naapuriluokkaan, vein oman oppilaan siihen naapuriluokkaan ja kaikkien edessä kävimme tämän keskustelun läpi ja niin ja siinä keskusteltiin myös näistä miltä joku asia tuntuu, oliko se mukavaa, tekikö se jonkun olon paremmaks täällä se tappelu jne. että kai se oli myöskin tunnekasvatusta sekin. (Eero, yli 20 v)

Hyvä ettei päivittäin, niin jokaisessa keskustelussa tulee jollain tavalla se käyttäytyminen ja sitä sivuaa jollain tavalla se tunne että ku mua oikeesti otti päähän ni siks mä tein tämmöstä ja sanoin tolla tavalla ja sitten lopuks ku saadaan se juttu puhuttua läpi niin anteeksipyyttäminen, niin sekin liittyy siihen tunnekasvatukseen että kun ollaan tehty suutuspäissään toista kohtaan väärin niin sitten pyydetään anteeksi. Se tulee aika paljolti siinä tämmönen ihan niinku käytännössä.. (Tuula, yli 20 v.)

Jopa luokka, opettaja, se kasvatustilanne voi olla tällaisten negatiivisten tunteiden purkautumisventtiili. Voi olla ettei kotona pystytä niistä puhumaan ja parhaimmillaan se opettaja luo mahdollisuuden siihen. Vaikka ihan kahden kesken jutella niistä asioista. (Jussi, yli 20 v)

Eräs opettaja painotti, että tunnekasvatusta tulee myös yhteisen tekemisen kautta. Esimerkiksi yhdessä suunnitellut ohjelmat kevätjuhlaan ja erilaiset projektit ovat oiva keino harjoitella samalla tunnetaitoja ja vaikuttaa sitä kautta luokan ilmapiiriin ja yhteishenkeen.

Tunnekasvatuksessa on kyse myös siitä että lapsi oppii tuntemaan itseään. Omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan jne. Eräässä luokassa oli käytössä hymynaamat, joiden avulla oppilaat pystyivät ilmaisemaan omia tunteitaan ja tunnetilojaan joka päivä. Hymynaamojen ja surunaamojen avulla oppilaat pystyivät peilaamaan omia tunnetilojaan ja sitä, onko päivä sujunut hyvin vai huonosti. Oppilaiden hymynaamoista opettajakin näkee, miten oppilaalla on mielestään mennyt ja opettaja voi tarttua asioihin välittömästi, jos näkee sen aiheelliseksi. Opettajan mukaan tämä on hyvä keino varsinkin nuorilla oppilailta, jotka eivät muuten ehkä osaisi pukea sanoiksi tunteitaan tai tunnetilojaan.

Monen opettajan puheissa nousi esille draama- ja ilmaisuharjoitukset hyvänä keinona harjoitella tunnetaitoja oppilaiden kanssa. Erilaisissa ilmaisuharjoituksissa oppilaat voivat harjoitella esimerkiksi sitä, miten tuoda ilo tai suru näkyviin itsessään tai tekemisessään ja tällä tavalla nimetä erilaisia tunteita.

Mutta niinku sanoin niin ilmaisu.. mulla on kerran viikossa ilmaisukasvatusta tai ilmaisutunti ja siellä joskus tehdään tota nii semmosii harjoituksia että tehkää tällä tunteella ja tämä sana sisällyttäen tähän teiän improvisaatioon kahdestaan esitys. Ja näissä esityksissä niin voi olla se tunne joku sydämellinen tai ahdistunut tai itkevä tai.. jotain muuta. Ja ne on aika vaikeita sillon niinku tuoda se tunne niinku näkyviin oon huomannu. Et se ei oo niinku mitenkää helppo tuoda sitä tunnetta sillä tavalla aidosti siinä ilmasussa. Tai sit se menee niinku överiks et laitetaan niinku pelleilyks se sit. (Tuula, yli 20 v.)

Muutama opettaja painotti leikkiä ja leikkimisen tärkeyttä myös koulussa. Leikkien ohella tulee paljon tunnekasvatusta ja leikkien avulla oppilaat voivat harjoitella vuorovaikutusta ja erilaisia tunteita.

Eli meillä..varsinkin näin alkuopetuksessa me leikitään.. ja tehdään mukavia juttuja yhdessä niin että ne ryhmät.. se luokan me-henki kehittyy. Ja tuota voi olla et mä oon sen takia tota luontaisesti tehty kun mun edellinen ammatti oli nuorisotyöntekijä. Ni mä oon nuorisotyöstä niinku tavallaan pienen ikäni ennen luokanopettajaksi valmistumista, ni mä oon pitäny kerhoja ja ja uimakouluja ja urheilukouluja ja semmosta niinku tavallaan. Se leikki on ollu ja se semmonen lasten kanssa toimiminen nuoruudesta lähtien.. Ja sitä kautta mä niinku niiden merkityksen niinku tiedän. (Raija, yli 20 v.)

Muutama opettaja mainitsi hyväksi opetusmenetelmäksi tunnekasvatuksessa kirjallisuuden, sadut ja tarinat. Heidän mukaansa kirjallisuudessa käsitellään paljon tunteisiin liittyviä asioita, joihin lapsien on helppo tarttua ja reagoida. Satujen herättämistä tunteista lasten on luontevaa keskustella.

No se mitä.. mä en tiedä tarvitsenko mä mut mä käytän sitä päivittäin on kirjallisuus..ja sadut. Että mun mielestä niinku kirjallisuus ja sadut on sellaset että ennen ku oli näitä mitään kiva-kouluja ja näitä tämmösiä muita juttuja niin mä oon aina luku ja mä luen siis joka päivä lapsille ja se on..oikeestaan niinku kirjallisuuden kautta tulee tosi paljon kaikkee tunneasiaa.. ja lapset tarttuu niihin ja ihan spontaanistikin reagoi johonkin että.. Et se on niinku hyvä tapa käydä sitä läpi ja just se lapsi ilman mitään materiaalia ei mitään..se vaan kuuntelee. Ja sitten kun se on tota kuunneltu, olkoot se vaikka pätkä kirjaa tai joku pieni satu tai tarina niin on niinku tavallaan semmonen pieni hetki et kuulostellaan et onko jollakin jotakin tästä.. (Tarja, yli 20 v)

Mulla tulee ekana mieleen joku Nalle Puh, alkuopetuksessa paljon käytetään, sehän on hyvin tunteikas. Ja siihen liittyy paljon tämmöisiä tunne-elementtejä. Mutta itse asiassa jos vertaa sitä muumimailmaan ni se

on paljon pliiisumpi tämä nalle puhii.. Muumeistahan tulee valtavasti erilaisia henkilöahmoja jotka ilmaisee tunteitaan eri tavalla. Välillä aika rajusti joku mörkö tai joku pikku myy tai haisuli tai nipsu tai muumimamma vastakohtana. (Jussi, yli 20 v)

Lisäksi Tarja mainitsi elokuvat hyvänä kanavana oppilaiden tunteisiin ja tunnetaitojen tukemiseen.

Jotkut elokuvat on mun mielestä semmosii tosi hienoja jossa käsitellään tunnepuolta että siihen kirjallisuuteen viitaten.. Et lapset on jotenkin myötäsyntysesti semmosia et ne on tuntevia ja ne on siinä mukana. Ja sit jos nousee joku semmonen teema vaikka nyt toi suru tai kuolema.. nii joku leijonakuningas.. ni mä oon käyttäny sitä elokuvaa niinku tosi paljon et siinä niinku saa tulla niitä tunteita. Mut ei se mikään synkkä elokuva ole, vaikka siinä käsitelläänkin tavallaan kuolemaa. (Tarja, yli 20 v)

Tunnekasvatukseen liittyy opettajien mukaan läheisesti myös opettajan rooli lapsien huolissa ja surussa. Opettajien mukaan aikuiselle ehkä kovinkin merkityksettömät asiat voivat olla lapsille hyvin isoja käsiteltäviksi eikä näitä asioita saisi ohittaa koulussa. Toisaalta vakavat asiat, kuten läheisten kuolemat tai muut traagiset tapahtumat, vaativat myös opettajan reagoimista ja oppilaiden tunteiden huomioimista.

Sitten taas nää tämmöset niinku lapsille on hirveen tärkeitä just nää jos se kissa nyt karkaa ja on hukassa mut myöskin tällaset läheisten kuolemat. Niin se läheisten kuoleman käsittely niin siitäkin meillä on ollu koulutusta.. Ja tota.. mä oon ite hakeutunu semmoseen koulutukseen koska tavallaan niinku näki kuinka paljon se heijastuu siihen lapsen koulunkäyntiin. Että tota.. se on aika iso asia..lapselle ja lapsen maailmassa. Et ei se mee vaan sillei et tap tap taputan päähän ja menepäs paikalles ja nyt avataan aapinen et sitä pitää niinku pikkusen enemmän mun mielestä huomioida sitä lasta ja olla mielellään kodin kanssa yhteydessä et tavallaan päätetään yhdessä et miten tuetaan. (Tarja, yli 20 v)

Sillo ku ne wtc:t kaatu siellä tai tuli se isku siellä amerikkassa niin sitä käsiteltiin tosi pitkään sen jälkeen ja mulla on sellasia palikoita, ikivanhoja semmosia venäläisiä puupalikoita nii ne vaikka kuinka kauan leikki sitä niillä, teki lennokkeja ja leikki sitä leikkiä niin kauan kunnes se tilanne niinku meni ohite.. Nythän se on meillä ihan arkipäivää et meiän kunnassa todella huomioidaan että.. Ja sen leikin kautta ne sit kävi sitä läpi. Ne leikki sitä leikkiä ja tavallaan pitihän mun antaa niille aikaa.. et olihan se jostain oppitunnista pois. Mutta ite niinku tajus siinä kohtaa että oli kans pieniä lapsia että tää on nyt tärkeitä ja tähän pitää antaa aikaa ja me keritään

kyllä nää kaikki muut. (Tarja, yli 20 v)

Suurin osa opettajista mainitsi KiVa Koulu -hankkeen, jonka yhteydessä tulee paljon myös tunnekasvatukseen liittyviä asioita. Melkein jokaisen opettajan koulussa oli menossa tämä kansallinen KiVa Koulu eli kiusaamista vastustava koulu -hanke, jonka opettajat kokivat myös osana tunnekasvatusta ja näillä KiVa Koulu -tunneilla harjoiteltiin opettajien mukaan paljon tunnetaitoihin liittyviä asioita. KiVa Koulu -tunnit myös tarjosivat monen opettajan mielestä aikaa käydä tällaisia asioita läpi, joille ei ehkä muuten löytyisi niin paljon aikaa lukujärjestyksestä. KiVa Koulu -hankkeessa on mukana opettajille kuuluvaa koulutusta ja materiaalia, jonka osa opettajista koki hyödylliseksi tunnekasvatuksessa.

Mutta nyt ku on tää kiva koulu-hanke, niinku meiänkin koulu on nyt tällä hetkellä kiva koulu -hankkeessa ni se on tuonu semmosta konkreettista työkalua.. Mistä opettajat varmaan saa paremmin kiinni... (Veera, alle 5 v.)

Onhan meillä kiva koulu tässä kans.. senhän mä ihan tykkänään unohdin. Siellähän on sitä materiaalia tähän tunnekasvatukseen kyllä...Siellähän on tunnekortteja olemassa ja tämmösiä roolihahmoja jossa asetutaan toisen roolihahmoon ja tunteisiin ja näitä kiusaamistilanteita tai miltä tuntuu ja mitä teen jne. Mä kyllä tunnustan et en mä sitä paljoo oo kerenny käymään läpi kun tulee tätä tunnekasvatusta niin pirusti muutenkin tuolla luokassa että nää on jääny nää mun kiva-tunnit vähän rappiolle. (Eero, yli 20 v.)

Toinen haastatteluissa monta kertaa esille tullut ohjelma oli Lions Quest -ohjelma, johon osa opettajista oli saanut koulutuksen. Opettajat kokivat tämän koulutuksen ja ohjelman hyvin antoisaksi ja kokivat saaneensa siitä konkreettisia välineitä myös tunnekasvatamiseen. Kahden opettajan mielestä jokaisen opettajan tulisi käydä kyseinen koulutus.

Lions quest koulutus on mun mielestä ollut todella hyvä. Just viime viikolla yhen kollegan kanssa puhuttiinkin, hän on käynyt tän lions questin ensimmäisen osan ja harmitteli ku se siihen jatkoon päässy. Ni puhuttiin et se on todella hyvä koulutus että ois ihan hyvä jos kaikki opettajat vois joskus..jossain vaiheessa uraansa käydä sen. (Eeva, yli 20 v.)

Lisäksi haastatteluissa nousivat esille myös muut tunnekasvatukseen liittyvät ohjelmat kuten Askelittain, Friends, Tunnemuksu, Turvataitoja lapsille -kansiot jne. Opettajat

eivät kuitenkaan yleensä ota kovinkaan säännöllisesti ja suunnitelmallisesti näitä ohjelmia ja tunteja oppilaiden kanssa vaan ohjelmien käyttäminen oli enemmänkin satunnaista, ja materiaalia ja tehtäviä käytettiin sieltä täältä ja eri ohjelmista sekoittamalla.

Opettajien mielestä tunnekasvatuksessakin on pitkälti kyse koulun ja kodin yhteistyöstä ja sen sujuvuudesta. Suurin osa opettajista oli kuitenkin sitä mieltä, että päävastuu tunnekasvatuksessa on kodeilla ja lapsella pitäisi olla tietyt valmiudet tunnetaitojen osalta jo ennen kuin hän tulee kouluun. Moni opettaja painotti, että kodilla on päävastuu kaikessa kasvattamisessa ja koulun tehtävä on tukea kotien kasvatustehtävää.

Kai aika paljon, en tiää uskallanko sanoa että ihan kaikki, perustuu siihen perusturvallisuuteen. Et onko lapsi saanut sellasen perusturvallisuuden tunteen. Se lähtee tietenkin sieltä kotoa ja ja jo äidin kohdusta. (Eeva, yli 20 v.)

No tota niin mä kyllä näen asian sillä tavalla että on kodilla ja koululla se ero että koti on ensisijainen kasvattaja oppilaalle ja koulun tehtävä on ensisijaisesti opettaa. Ja sit se kasvatustoimisto tulee siinä vierellä. Et mä niinku ajattelisin et kodin tehtävä on..tai anteeksi.. koulun tehtävä on tukea kodin kasvatusta. Et tietysti siinä sit yhdessä keskustellen vanhempien kanssa niin ajatellaan asiasta samalla lailla. Ainakin pyritään.. (Eero, yli 20 v.)

Mun mielestä kodin velvollisuus on siis kuunnella lasta ja tarjota hänelle rakastava, lämmin koti. Ja antaa riittävästi aikaa. Sillon kun nää on kunnossa niin myöskin se tunnepuoli tulee jotenkin siinä samalla. Niin ja sitten jotenkin koulun vastuulle jää sitten sitä että niillä erilaisilla tunteilla voidaan sitten tehdä erilaisia juttuja täällä. Mutta monesti siinä käy sitten niin että sit ku siinä kodin kasvatuksessa ei mee kaikki ihan kohdilleen niin sit me joudutaan tai saadaan, ihan kuinka vaan, niin niin läpikäymään niissä riitatilanteissa ja selvittämään niitä ja sit niinku jotenkin se negatiivisen käytöksen kautta. Sehän ei oo tietenkään kauheen kivaa. Mutta näin me joudutaan koko ajan kuitenkin tekemään tiettyjen oppilaiden kohdalla. Että..se ois kauheen kivaa jos koululla jäis vastuulle vaan se että me voitais niinku vaa leikitellä niillä tunteilla. (Tuula, yli 20 v.)

Kodin vastuu musta on se kasvatuksellinen vastuu ja semmonen niiden perustaitojen.. ja koulun tehtävä ehkä on enemmän tukea niitä taitoja ja mitä on jo vuosien varrella opittu että koulussa ehkä opettaja on sitten se niinku turvallinen aikuinen joka tukee niitä tunnetaitoja. Et kyl mä senkin nään niinku et se on enemmän kodin tehtävä se tunnetaitojen opettaminen niinku kasvatuksen lomassa että se on aika iso homma sitten opettajalle rueta niitä tunnetaitoja ihan niinku alusta alkaen opettaa. (Soile, alle 1 v.)

Jussin mukaan koulun tehtävä ei ole tunnekasvattaa, mutta koulu on kuitenkin ottanut sen asian tehtäväkseen, vaikka se hänen mukaansa kuuluisi vanhemmille.

Koulun tehtävähän ei varsinaisesti ole toimia tunnekasvattajana. Lähtökohtaisesti voidaan sanoa että kun oppilas tulee 6-7 vuotiaana ykkösluokalle niin hänellä on riittävät tunnetaidot, sosiaaliset, sosiaalisaffektiiviset taidot. Mutta tosiasiasa niin kuin itekkin tiedät ni se ei ole näin. Vaan siinä on niin kun äsken sanoin, todella suuria eroja. Ja koulu mun mielestä on ottanut ehkä jopa aika epäitsekästä sellaisia tehtäviä kontolleen mitkä kuuluisivat varsinaisesti kotien tehtäväks. Ja me ei purnata siitä koska meillähän on kasvatustavoitteet. (Jussi, yli 20 v)

Opettajien mukaan yhteistyö vanhempien kanssa koskien oppilaiden tunne-elämää ja tunnetaitoja on sujunut yleensä melko hyvin. Vanhemmat ovat usein kiitollisia, että opettaja kiinnittää näihin asioihin huomiota ja puuttuu ongelmiin. Osa opettajista oli kuitenkin törmännyt haastaviinkin tilanteisiin, kun vanhemmat eivät ole nähneet oppilaan tilannetta samalla tavalla kuin opettaja tai vanhemmat eivät ole kokeneet tunnetaitoihin liittyviä asioita tärkeiksi. Lisäksi vanhempien omissa tunnetaidoissa saattaa olla puutteita, minkä vuoksi yhteistyö koskien oppilaan tunne-elämää ja tunnetaitojen kehittymistä saattaa olla haastavaa.

Et vanhemmat kyllä arvostaa jos opettaja aidosti puuttuu ja osoittaa sen välittämisen. Mutta tuota niin..kaikilla vaan ei oo keinoja siihen..jatkaa samaan suuntaan sitä kasvattamista. Sit on niitä vanhempia jotka..joilla on erilaiset arvot. Että heidän mielestä lapsi sitten saakin olla vähän tämmöinen työkeä ja käyttää tämmöistä kyynerpäätaktiikkaa ja muuta että tuota.. Sitten myö täällä kyllä et ei se sovi tänne kouluun kyllä mutta antaapa olla. Ja se on tietenkkin sitten semmosta turhauttavaa ja surullista et no nii..mitäs tässä sitten tekee.. Tai että saa katsoo vaikka mitä ja vanhemmat on sillai et ei se nyt niin vaarallista oo tai sitten on myös sellasia vanhempia tietenkkin jotka ei jaksaa eikä kiinnitä huomioo sitten sellasiin et oma elämä on rempallaan mut se on tietenkkin sitten taas ihan eri juttu. Et sen ymmärtää sitten että ei tässä oikeen muuta voi odottaakaan ja tekkee sitten vaan sen minkä koulussa pystyy. (Eeva, yli 20 v.)

Maija mainitsi myös, että tunnekasvatukseen liittyvissä materiaaleissa on yhdessä vanhempien kanssa kotona tehtäviä tehtäviä, mikä on hyvä keino ottaa myös vanhemmat mukaan oppilaiden tunnetaitojen tukemiseen ja viedä koteihin ajatusta tunnekasvatuksen tärkeydestä osana lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Niin onhan se hirveän hyvä oppia niitä löytämään ja jos ei itse löydä niin sitten vanhempien kanssa yhdessä et näihin kaikkiin liittyy sitten myös tämmöstä vanhempien kanssa tehdään yhdessä kotitehtäviä. Keskustellaan tai niinkun nyt meillä oli tämmönen minä-torni jossa sitten tornin eri kerroksiin vanhempi sai lapsesta sanoa sen lapsen vahvuuksia. Eipä niitä tuu siellä arjessa niin koottua et sinun vahvuutesi on ne ja ne mut sit kun niitä joutuu niinku oikeesti miettimään ja sanomaan ääneen sille lapselle. Varmasti niinku siitä on niille..niinku tunne-elämälle sitten..hyötyä. Maija, yli 20 v)

Muutama opettaja nosti tunnekasvatuksesta puhuttaessa esille myös moniammatillisen yhteistyön. Opettajat tekevät tunnekasvatukseen liittyvissä asioissa yhteistyötä mm. erityisopettajan, terveydenhoitajan, koulukuraattorin, koulupsykologin sekä perheneuvolan kanssa. Vaikeissa tapauksissa, kuten tunne-elämältään ja tunnetaidoiltaan hyvin haastavien oppilaiden ollessa kyseessä yhteistyö on hyvin tärkeää.

Perheneuvola on meillä ollut apuna, ja siellähän sitten on asiantuntijoina tietysti psykologit. Koulupsykologi on meidän moniammatillisissa työryhmissä mukana. Ja.. viime vuosina on aika kiinteestikin tämmöset asiat joutunut hoitamaan. (Raija, yli 15 v.)

Mutta meillä on tosi hyvin tää et meillä toimii tosi hyvin oppilashuolto ja moniammatillinen yhteistyö. Sekä koulun sisällä että sitten jos ajatellaan laajemmin näin näin näin hallinnollisesti yhteys tonne sosiaali-toimeen, koulukuraattoriin mutta hekin..tai he ja nimenomaan he ovat niin kiireisiä että tota näihin toivois tulevaisuudessa resurssointia. (Raija, yli 15 v)

Ja sitten jos on taas jotain tosi tunne-elämän taitoja niin sit se taas se ei oo enää koulun tehtävä et sittenhän se menee oppilashuollon puolelle tai tai jollekin muulle että ei me kuitenkaan sitten terapeutteja olla vaikka kaikkee pitäis olla. (Minna, alle 5 v.)

Tiivistäen tunnekasvatus kouluissa on opettajien mukaan sitä, että harjoitellaan tunnistamaan, näyttämään ja hallitsemaan tunteita erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Opettajien mukaan suurin osa tunnekasvatuksesta tapahtuu koulun arjessa ja aidot ja spontaanit tilanteet ovat parhaita hetkiä harjoitella tunnetaitoja oppilaiden kanssa. Varsinkin ristiriitatilanteet ja niiden selvittäminen koettiin isona osana kouluissa tapahtuvaa tunnekasvatusta. Tunnekasvatus on sitä, että opettaja sanallistaa oppilaille heidän tunteitaan ja myös omia tunteitaan, ja varsinkin erilaiset keskustelut luokassa

ovat parhaita keinoja opetella tunnetaitoja. Draama- ja ilmaisuharjoitukset, leikki sekä sadut ja tarinat koettiin hyvinä keinoina opetella tunnetaitoja ja tukea niiden kehittymistä. Opettajat myös mainitsivat erilaisia hankkeita, kuten KiVa Koulu- ja Lions Quest -ohjelman osana kouluissa tapahtuvaa tunnekasvatusta. Näistä hankkeista opettajat kokivat saaneensa konkreettisia välineitä oppilaiden tunnetaitojen tukemiseen.

Tunnekasvatuksessa on kyse myös koulun ja kodin välisestä yhteistyöstä. Opettajien mukaan päävastuu tunnekasvatuksesta on kodeilla, ja koulun ja opettajan tehtävä on tukea kotien kasvatustehtävää. Lisäksi moniammatillinen yhteistyö nähdään tärkeäksi tunnekasvatukseen liittyvissä asioissa.

5.3 Tunnekasvatus eri oppiaineiden yhteydessä

Opettajien näkemysten mukaan tunnekasvatus ei ole kovinkaan oppiainesidonnainen asia, vaan sitä tapahtuu jokaisen oppiaineen tunnilla silloin kun siihen on tarvetta. Toisaalta opettajat mainitsivat oppiaineita, joiden tunneilla tulee tavoitteellista tunnekasvatusta oppiaineen tavoitteiden ja sisältöjen kautta.

Mut että periaatteessa se pitäisi kyllä tää tunnekasvatus olla kaikissa aineissa. Niissä kaikissa aineissahan on näitä onnistumisen kokemuksia ja epäonnistumisen kokemuksia ja mitä tahansa siihen liittyy. Se on ihan yhtäläillä matematiikassa kun liikunnassakin et siellä saattaa tuskastua johonkin asiaan tai kaveriin ja niin edelleen.. (Eero, yli 20 v)

Moni opettaja nosti haastattelussa uskonnon, historian ja elämäkatsomustiedon oppiaineiksi, joissa on paljon mukana opetuskeskustelua ja sitä kautta myös tunnekasvatusta. Varsinkin uskonnon monet sisällöt, kuten eettiset pohdinnat ja lähimmäisen rakkaus sisältävät tunnekasvatusta ja tunteista puhumista. Lisäksi näissä oppiaineissa tehdään ja harjoitellaan esimerkiksi pieniä näytelmiä, jotka pitävät sisällään tunteiden ilmaisua.

No uskonnossakin voi välillä tulla. Et uskonnossakinhan me alotettiin näistä että anteeksipyyttäminen ja antaminen ja ryhmässä toimiminen ja tämmönen joihin liittyy tunteet (Minna, alle 5 v.)

Uskonto.. enpä usko että niin perinteistäkään uskonnon opetusta vaikka

kuinka olis niin kyllä siinä ne oppilaiden kanssa käydyt keskustelut, pienet näytelmät, draamat, on usein pohjana..siinäkin aineessa. (Raija, yli 20 v.)

Muutenkin kaikki semmoset missä päästään, missä opetuskeskustelu on tosi luonteva osa sitä oppituntia, siks reaaliaineet on siinä hyvä. Siellä saattaa asiat rönsyillä ehkä helpommin kuin ehkä matikan tunnilla. Tyyliin että meiän isäkin kerran ja niin edespäin..siitä on helpompi napata kiinni. Silloin huomaa et ahaa ei tää ookaan nyt tää ylli mikä täällä jyllää vaan on juteltava tästä jostain muusta. Että ne on ehkä sillä tavalla. (Antti, n. 10 v.)

Lisäksi ympäristö- ja luonnontiedossa on sisältöinä tunnekasvatukseen liittyviä asioita, kuten tunteista puhumista ja erilaisien tunteiden läpikäymistä sekä tutustumista tunteiden fysiologiseen perustaan.

Ja sitten ympäristötieto eli ympäri niin siinä nykyään on ihan sellasia tehtäviä että niinku tunnistetaan erilaisia ilmeitä ja niinku tavallaan on sellasta opetusta. Mun mielestä on positiivista et sillo ku mä tulin töihin 20 v sitten niin ei ollut sellasta. Et se on selvästi positiivinen juttu et on tullu ihan sellasta..että työkirjassa on sellanen tehtävä. (Tarja, yli 20 v.)

Moni opettaja mainitsi äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen erilaiset ilmaisu- ja draamaharjoitukset keinona käsitellä tunteita. Lisäksi oppiaineessa erilaiset tarinat ja runot nähtiin väylänä tunteisiin.

Ja tota..äidinkielessä niin siinä puhutaan tunnelmista tai nyt justiin oli tunteellisista runoista niin siellä niitä on tullut tunteita. Siinä oli esimerkiks rakkausrunosta ni puhuttiin vähän niistä ihastumisista tai miltä se tuntuu ni sen runon kautta. (Tuula, yli 20 v.)

No ehkä jossain äidinkieli, draama. Ja sitten siis jatkuvastihan me käydään läpi jos aapista luetaan ja siellä tulee joku tarina että miltä Ansasta tuntui tai Ossista tuntui.. tai katotaan kuvia et miltä tässä kuvassa jostain tuntuu että niitä käydään ja.. (Minna, alle 5 v.)

Osa opettajista mainitsi taito- ja taideaineet oppiaineina, joiden yhteydessä tunnekasvatusta tulee luonnostaan, koska luovuus ja tunteet kytkeytyvät toisiinsa.

No tota ei ehkä niinkään noissa reaaliaineissa mutta nää kaikki tämmöset niinku taitoaineet, musiikki, kuvaamataito, käsityö, liikunta niin kyllä ne jollain tavalla niinku antaa enemmän tilaa luovuuteen ja samalla mun mielestä niinku tunteetkin liittyy luovuuteen että kun tehään jotain omaa niin siihen liittyy jonkinlaista tunnetta. (Tuula, yli 20 v.)

Erityisesti kuvaamataitoa painotettiin hyvänä keinona olla luova ja käsitellä tunteita oman tekemisen kautta. Tunteiden kautta voidaan myös tulkita esimerkiksi erilaisia kuvia ja avata kuvista nousevia tunnetiloja.

Minussa kaikissa oppiaineissa se on sisällä mutta erityisesti mä nään semmosena hyvänä keinona kuvaamataidon ilman muuta. Siinä on se oma luovuus ja ja tunteet ovat läsnä kun sitä tehdään. (Raija, yli 20 v.)

Miksei kuvataiteellakin..ihan samalla lailla voi tunteita kuvata visuaalisesti ja puhua niistä. Ja toki ihan jo katsella erilaisia kuvia ja mitä tunteita ne herättää ja mun mielestä tääkin on..omalta osaltaan auttaa siinä tunnekasvatuksessa. (Eeva, yli 20 v.)

Myös liikunnassa oppilaat tarvitsevat paljon tunnetaitoja opettajien mukaan ja niitä voidaan helposti harjoitella muun tekemisen ohella. Oppilaat tarvitsevat paljon sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja esimerkiksi joukkuepeleissä ja -leikeissä, joissa oppilaiden on tehtävä monenlaista yhteistyötä.

Liikunnassa. Siellä nousee monenlaisia tunteita niin ihan siinä ottaa heti, pelissä kun nousee tunteet pintaan niin pysähdytään: miltä tuntui? ja mikä sen aiheutti tämän tunteen? ja miten selvittää eteenpäin? Siinä voi näitä keinoja kovastikin treenata. Miten hillitä pettymyksen tunnetta ja miten näyttää iloa niin ettei toista mollaa ja todella paljon myös sitten sitä kehonkieltä ja sitä itseilmaisua. (Eeva, yli 20 v.)

Tietenkin liikunnassa tulee paljon tunteita. Varsinkin joukkuepelit on sellaisia ja miksei myöskin yksilölajit jossa tunteella suoritetaan. Taidolla ja tunteella suoritetaan joku liikesarja. Et siellähän on ihan fyysisiä tuntemuksia, vois sanoa tämmösiä kinesteettisiä tuntemuksia mukana mutta siihen liittyy paljon myös psyykettä. Psykkisiä tunnetiloja. Miten minä oletan onnistuvani tuossa, minulla on pelkoja, jännitteitä ja sitten suoritus tehdään, se onnistuu. Hirvittävän hyvä olo siitä että ylipäätään saatiin se tempu tehtyä ja jos se vielä onnistui yli odotusten niin siitä saattaa tulla jopa tunnekuohahdus. (Jussi, yli 20 v.)

Myös musiikissa on helppo laulun ja soiton kautta tuoda tunteet mukaan tekemiseen ja harjoitella erilaisia tunteita esimerkiksi duurin ja mollin avulla sekä keskustella, minkälaisia tunteita erilaiset kappaleet herättävät.

Musiikissa tulee niinku duurissa ja mollissa että niinku iloinen ja surullinen

että on niinku surullinen laulu ja siellä voidaan tunnistaa semmosta surullista harmoniaa tai sointua ja sitten onnellista, iloista duuria. (Tuula, yli 20 v.)

Tunnekasvatus ei siis opettajien mukaan ole oppiainesidonnainen asia, eikä tunnetaitoja harjoitella vaan tietyn oppiaineen kohdalla vaan tunteita käsitellään silloin, kun siihen on tarvetta. Opettajat nostivat kuitenkin myös esiin oppiaineita, joissa tunnekasvatus esiintyy oppiaineen tavoitteissa tai sisällöissä. Varsinkin uskonto ja elämäkatsomustieto olivat tällaisia oppiaineita. Lisäksi osa opettajista mainitsi muun muassa äidinkielen draama- ja ilmaisuharjoitukset sekä taito- ja taideaineet, joiden yhteydessä tunnekasvatusta tulee luonnostaan.

5.4 Tunnekasvatuksen merkitys

Ja sitten tietysti jos ajatellaan mitä niinku jää jäljelle kun he.. et ku kaikki tänäänkin opiskeltiin metsämyyristä ni ei ne enää muista viiden vuoden päästä mitään niistä metsämyyristä. Mutta ne saattaa muistaa sen opettajan joka aina jakso niinku ohjata kasvamaan ja sit ku se itsetuntemus lapsella lisääntyy ni se myös voimaannuttaa ja sehän on se aines joka jää..elämään jos joku jää.(Veera, alle 5 v.)

Kaikki opettajat kokivat tunnekasvatuksen hyvin tärkeäksi koulussa. Opettajat olivat sitä mieltä, että oppilaiden tunne-elämään ja tunnetaitoihin liittyvät ongelmat ovat lisääntyneet huomattavasti viime vuosina ja tarve tunnekasvatukselle kouluissa on lisääntynyt. Tämän myötä myös tunnekasvatukseenkin on opettajien mukaan onneksi alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Mut et sen on niinku 10,11,12 vuotta ollu opettajana niin se on vaa niinku kirkastunut se asia että jos mä jotenkin yritän olla huomaamatta niitä asioita ja ohittaa niitä ja koittaa vaan keskittyä niin sanotusti olennaiseen niinku puhutaan et pitää vaan kiinni niistä oppiaineista ja muusta niin mä saan hakata päätä seinään aika kovaa. Et se on tietynlainen valaistuminen ollu semmonen et tota laitetaankin tavallaan kirjat sivuun ja jutellaan, pysähdytään niihin aiheisiin jotka on jollakin tavalla tunteisiin liittyviä tai puhutaan miltä meistä tuntuu tai semmosia ja sit sitä kautta huomataan miten se pää ja luokka ja ryhmä aukeekin ihan eri tavalla siihen tekemiseen. Et se on se minkä mä oon niin kantapäähän kautta kokenut et se kannattaa. (Antti, n.10 v.)

Se on ihmiseksi kasvua ja ihmiseksi kasvattamista. Ei se sen kummempaa oo. Se on se merkitys. Me tehdään tästä elämästä ihmisten elämää. Ei koneiden tai epäihmisten elämää. Sehän on paras maailmanparannuskeino tämä tunnekasvatus. Nimenomaan sellanen kasvatus että tehdään siitä tunteesta ja tunteista kierrätystavaraa siitä. Ajatellaan näin että jokainen positiivinen tunne laitetaan kiertämään. Se vielä kumuloituu siitä. Näin ajateltaisiin niin meidän maailman ois pelastettu. (Jussi, yli 20 v.)

Musta se on erittäin tärkeää. Et kun väitetään ja luulempa että se pitää paikkansa että suomalaiset on aika tavallaan eksyksissä tunteidensa kanssa..varsinkin miehet. Niin kyllä kouluissa tulee ottaa niitä tunteita esiin, nimetä niitä ja käydä läpi sillä tavalla että mitä ne on ja oppia puhumaan niistä jotta ne ei sitten kasaudu ja puhkea aika pahallaisella jollain teolla. Et mä pitäisin tunnekasvatusta ihan yhtä tärkeänä kun tota tuota muuta tietoaista mitä täällä käydään ja jopa hieman tärkeämpänäkin. Et sitä tietoo voi aina lukee ja lisätä yleissivistystä mutta että tunteita ei kukaan opeta tai ota jollain tavalla huomioon niin ne jää sitten kyllä lapsen kenkiin että et jos ei niinku kotonakaan pystytä sitä.. niitä tunteita ottamaan vastaan tai keskustella miltä nyt tuntuu ja miks sulla on paha mieli ni ja jos ei täällä koulussakaan kukaan tee sitä niin sillon ollaan aika heikolla pohjalla. (Tuula, yli 20 v.)

Opettajat painottivat tunnekasvatuksen merkitystä erityisesti siksi, että oppilaiden tunteet vaikuttavat merkittävästi oppimiseen. Varsinkin negatiiviset tunteet ovat esteenä oppimiselle eikä oppimista tapahdu, jollei ensiksi käsitellä oppilaiden tunteita. Yksi haastateltavista painotti, että myös sillä, minkälaista tunnekasvatusta luokassa tapahtuu ja millä tavalla, on suuri vaikutus luokan ilmapiiriin ja tätä kautta oppilaiden oppimiseen.

Koska mä oon vuosien varrella nähny nähny sen että esteitä oppimiseen jos oppilaalla on paha olo, on paha mieli.. Pitää saada purettua ensin pois jotta se oppiminen lähtee sujumaan. (Raija, yli 20 v.)

Oon ja sillähän on vaikutusta kaikkeen. Et siinä vaiheessa kun päästään sellaseen tilanteeseen että et tuota oppilaat uskaltaa olla ja tuoda niinku omat tunteensa esille. Ja se helpottaa meidän kaikkien työskentelyä sitten. (Eero, yli 20 v.)

Mä en tarkota sitä et mä jotenkin väheksyisin näitä niin sanottuja perinteisiä oppiaineita tai sitä mutta kun mä vaan en koe järjväksi silloin kun jos luokan se vastaanottavuus on tosi huono sen takia että niillä on jotenkin vaikka asioita jotka niitä vaivaa. Tai jonkun yksittäisen oppilaan vastaanottavuus on tosi huono sen takia et siinä on hirveesti tunteita tiellä.

Niin mun on aivan turha ikään kuin puskea luokkaa tai jotain yksittäistä oppilasta tekemään jotain koska täytyy tehdä jotain muuta ennen kun voidaan alkaa edes opiskelemaan. (Antti, n. 10 v.)

Tunnekasvatuksella voidaan vaikuttaa haastateltavien mukaan myös oppilaiden hyvinvointiin. Tunnetaidoilla on merkitystä siihen, millä tavalla oppilas näkee itsensä ja muut ihmiset ja kun oppilaat saavat mahdollisuuksia jakaa ja ilmaista tunteitaan, se vaikuttaa heidän hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Eräs opettaja painotti tunnekasvatuksen merkitystä myös lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä.

Mutta tota nii.. Mutta siis kaiken kaikkiaan oon huomannut sen vaikutuksen jos me puhutaan näistä tunteista ja miltä minusta tuntuu niin. Kun mulla on semmonen olo et kun se on onnistunut tää tunteiden ilmaisu niin on välittömämpää, lepposampaa, se oleminen siellä luokassa. Siellä on helpompi olla. Jokainen oppilas saa olla sillai kun haluaa. Jokainen oppilas luottaa siihen että vaikka minä olen sellainen kuin olen, niin minä saan tukea ja turvaa näiltä muilta ihmisiltä jotka täällä luokassa on. Että kyllä sillä on merkitystä..kovinkin paljon. (Eero, yli 20 v.)

Ja ylipäänsä sitä kautta niinku mä nään tunnekasvatuksen semmosena isona juttuna myös oppilaiden hyvinvointia. Toki hyvinvointiin liittyy moni muu asia mutta mä nään tän niinku isona palasena sitä että millä tavalla mä...voinko mä hyvin koulussa, voinko mä hyvin ylipäänsä niin siihen liittyy se et oonko mä jollakin tavalla sinut tunteitteni kanssa ja onks ne mun kavereita vai onks ne mun vihollisia. Ja mä osaan niitä eritellä ja pystyy niitten kanssa myös pelaamaan et ku mulla tulee tällanen haitallinen tunne ni mä pystyn sen kans, tekee sillä töitä et mä saan sen niinku kehittäväs tunteeks tai jotenkin näin. (Antti, yli 10 v.)

Tosi tärkeeksi. Et tota.. ku se vaikuttaa siihen koko arkielämään ja siihen ihmisen olemiseen, hyvinvointiin. Siihenhän se kulminoituu. Jos sä voit hyvin niin silloin sä oot tunteiltaskin tasapainossa ja taas jos tunne-elämä on ihan myrskyinen niin siitä tulee monenmoista pahoinvointia ihan fyysisiä oireita ja puhumattakaan mitä sä saat sitten sosiaalisissa verkostoissa aikaan jos oikein tunne-elämässä on myllerrykset käynnissä. (Eeva, yli 20 v.)

Ja kun kattoo tätä nykymateriaalia mitä meiänkin kouluun tulee ja nimenomaan kuvaan just sitä haitaria, että et ne joilla on tosi vähän näitä taitoja ja ne tulee olemaan tosi tosi isoissa vaikeuksissa tulevaisuudessa sitten kun niistä ei kukaan enää..kun niitä ei paapota ja kukaan ei sano et et sä noin voi toimia. Sulla täytyy olla enemmän niinku pelimerkkejä sun tunteitten hallintaan. Sit ku ne on 16 vee niin nehän tekee ruumita tuolla jos ne ei niinku pysty hallitsemaan niitä. (Antti, n. 10 v.)

Haastateltavien mukaan opettaja ei voi ohittaa oppilaiden tunteisiin ja tunnetaitoihin liittyviä asioita, jos haluaa tehdä työstänsä mielekästä. Näin ollen oppilaiden tunteet ja tunnetaidot vaikuttavat myös opettajien hyvinvointiin ja opettamiseen.

Ja siksi jotenkin koenkin että se on ehdottoman tärkeää saada edes jonkunlaiset alustavat taidot sille porukalle, tehdä porukassa töitä, olla, tulla ylipäättänsä luokkaan sisälle koska se on aivan kaameeta jos ei tiedä mitenkä sais puhumaan samalla kielellä sillä alueella.. sosiaalisilla vuorovaikutustaidoilla, tunnetaidoilla.. Sit mä vertaisin sitä aikalailla eläintarhaks. Tulee vaan tänne ja otetaan kirjat esille ja kaikki niinku kaahkoo tunne-elämältään täällä ihan sekopäinä ja ihan omilla säännöillään. (Antti, n. 10 v.)

Onks siinä valinnanvaihtoehtoja? Jos haluat tehdä työsi oikein epämiellyttäväksi niin sitten sä jätät kaikki tunnepuolen jutut pois.. Myöskin ihan tällainen työhyvinvointikysymys. Mukavampi näitten kanssa on tunteilla.. elää hyvin ja välillä negatiivisiakin tunteita yhdessä. (Jussi, yli 20 v.)

Kaikki haastateltavat olivat siis sitä mieltä, että tunnekasvatus on erittäin tärkeää varsinkin nykypäivänä ja oppilaiden tunteiden huomioiminen on erityisen tärkeää kouluissa, jotta oppiminen olisi mahdollista. Sillä, että lapsen tunteet otetaan huomioon ja tunnetaitoja kehitetään, on suuri merkitys lapsen hyvinvoinnille nyt ja tulevaisuudessa. Lisäksi tunnekasvatuksella on merkitystä myös luokan ilmapiiriin ja opettajan työn mielekkyyteen.

6 OPETTAJAT TUNNEKASVATTAJINA JA VALMIUDET TUNNEKASVATTAMISEEN

6.1 Opettaja tunnekasvattajana

Itellä on ehkä semmonen ylevä tavoite et sitten joskus kun mä opin tän homman oikeen hyvin ni sitte nimenomaan tulis niinku aina kouluun tunneopettajana, tunnekasvattajana, eikä välttämättä niinkään luokanopettajana..joka opettaa jotain tiettyjä aineita ja taitoja. (Antti, n. 10 v.)

Haastateltujen luokanopettajien mukaan opettajalta tunnekasvattajana vaaditaan, että opettajalla itsellään olisi hyvät tunnetaidot, opettaja tunnistaisi erilaisia tunteita itsessään ja hänellä olisi myös kyky hallita omia tunteitaan erilaisissa tilanteissa. Opettajan pitäisi olla sinut omien tunteidensa kanssa, jotta hän voisi tukea oppilaita heidän tunnetaidoissaan. Erään opettajan mukaan opettajalla pitää tunnekasvattajana olla myös vahva itsetuntemus.

Mut kyllähän se jos niitä erilaisia voimakkaita tunteita sieltä luokasta tulee niin jos ei oo ite omassa elämässään läpikäynyt niitä vaan ne on aina ohittanut niin aika vaikee niitä on sitten kyetä vastaanottamaan terveesti niitä lasten reaktioita ja puuttua niihin. (Eeva, yli 20 v.)

Mallikäyttäytyminenhan on musta erittäin tärkeitä että me opettajathan ollaan aina malleja, halutaan me tai ei. Ja se että minkälaisia tunteita sä välität, minkälaisilla tunteilla sä elät näitten lasten kanssa, sehän on todella tärkeä asia. (Jussi, yli 20 v.)

Opettajalta vaaditaan sitä että tunnistaa tunteita, osaa niinku tulla itse niitten kanssa toimeen ja samalla opastaa niinku muita niiden tunteiden kanssa. Ja sitten mä mietin noita luovia aineita, näitä taitoaineita, niin kyllä siinä varmaan jonkinnäköistä niinku luovuutta ja semmosta väljyyttä että antaa lapselle mahdollisuuden tehdä niitä omia ratkaisuja erilaisissa tehtävissä. (Tuula, yli 20 v.)

No jos mä peilaan tätä niinku oman kokemuksen kautta niinku että sanotaan että tota 5-10 vuotta sitten kun itse olin omien tunteitten kanssa vielä aika tota niin kadoksissa niin silloin ei ainakaan kovin moni oppilas voinut tulla mulle puhumaan mitään kun mä en kohdannut tätä oppilasta niinkään tunnetasolla. (Tuula, yli 20 v.)

Varmaan muutenkin semmosta niinku, mä käytän nyt sanaa minuus, meidän ammatissa mie on sanonu aina et ei tekis yhtään huonoo jos kaikille kuuluis pakollinen psykologilla käynti jossa selvitettäs sitä että miks oon tämmönen ku oon. Käsiteltäs niitä oman elämän vaikeita hetkiä ja löydettäs se yhteys siihen opettajuuteen ja. Siitähän sitä minuutta kertyy. (Veera, alle 5 v.)

Lisäksi opettajan tulisi olla hyvin empaattinen ja osata ottaa oppilaiden tunteet huomioon kaikenlaisissa tilanteissa. Moni haastateltavista painotti opettajan kykyä olla oikeasti läsnä ja kuunnella oppilaita ja aidosti välittää oppilaista ja heidän tunteistaan. Lisäksi muutama opettaja mainitsi, että oppilaiden ja opettajan välillä pitää olla aito luottamus ja sekin on osa hyvää tunnekasvattajuutta.

Ja se läsnäolo mun mielestä on isoin ja vaikein asia siinä että tota hereillä olo, herkkyys ja toki tietysti taitokin myös mutta mä väittäisin et jos nämä läsnäolo ja herkkyys ja tämmönen niinku se halu aistia kaikkee sitä tunneilmastoa niin jos ne on niin melkein on se taitokin jossain määrin. (Antti, n. 10 v.)

Kai se parhaimmillaan ois sitä että kun oppilaalla tulee niitä erilaisia tunteita erilaisissa tilanteissa niin opettaja ois sen verran järjissään että pystyisi suhtautumaan niihin oppilaiden tunteisiin tai oppilaan tunteeseen sillä tavalla että käsiteltäisiin se tunne sinällään, olipa se viha tai ilo tai mikä tahansa. Ja se ei vaikuttaisi siihen opettajan asennoitumiseen siihen oppilaaseen sillä tavalla että olisi taito nähdä että jos se olisi nyt vaikka vihainen niin pitäisi paneutua siihen että mistä se viha nyt sitten mahtaa johtua. (Eero, yli 20 v.)

Moni opettaja mainitsi myös, että opettajan pitäisi olla herkkä, herkkä aistimaan erilaisia tilanteita ja oppilaiden erilaisia tunnetiloja. Moni opettaja painotti nimenomaan opettajan hyvää tilannetajua ja havainnointikykyä ja sitä, että tilanteisiin pitäisi aina jaksaa puuttua ja käsitellä niitä, vaikka olisi jokin muu asia samanaikaisesti menossa. Tilanteisiin pitäisi myös pystyä puuttumaan rauhallisesti, vaikka omatkin tunteet olisivat pinnassa.

Se on mun mielestä ehdottomasti vaikeinta.. reagoida oikein, salamannopeasti. Kun lapsi tulee puhumaan hänelle äärettömän tärkeästä asiasta josta sä saisit vaikka hirveesti tunnekasvatusmateriaalia ja ois hyvä istahtaa siihen mut sua itteä harmittaa joku edellinen tapahtuma ja sä et oo päässy siitä yli ja sit sä ärähdät sille lapselle et nyt paikalle siitä istumaan ja näin tapahtuu varmaan niinku niin paljon ettei tajuakaan. Et kun sulla ois se hetki tarttua siihen lapseen ni sä et huomaa sitä ja sysäät sen niinku pois

että nyt minua harmittaa, mee sinä tonne noin. Se on inhimillisyyttä mut se ei välttämättä oo ammatillisuutta. (Antti, n. 10 v.)

Et sellanen tunneherkkyys ja se et se ois semmoset tervettä. Ei saa olla yliherkkä vaan terveesti tällanen tunnetietoinen. Niin vaatiiko se sitten jonkinlaista tasapainoisuutta iteltä.. Siinä mielessä tietenkkin et jos on terveesti tunneherkkä ni kyl se sillon tuo jonkinlaista tasapainoisuutta että ei ite ylireagoi herkästi tai..eikä myöskään oo liian kylmä taikka sellanen et ei nää tai ei huomaa tai ei välitä. (Jussi, yli 20 v.)

Muistan yhen tytön joka tota.. ku maalattiin vesiväreillä ni se alotti ensin jollakin keltasella ja punasella ja sit ku se loppu se työ ni se oli ihan musta se koko paperi. Sillä oli just äiti kuollu syöpään että. Ihan selvästi vaikka mä en sillo tajunnu et se oli niinku tällasta taideterapiaa ni se käytti sen tavallaan hyväkseen niinku lapsi tekee usein semmosia oikeita ratkasuja. Sit mun tehtävä oli vaa olla hiljaa eikä mennä sanomaan että olet siis pilannut tämän työsi.. Et siinä pitää olla sitä tilannetajua et pitää oma suu kiinni ja todeta että mm..sinä teit tällaisen. (Tarja, yli 20 v.)

Haastateltavien mukaan opettajan pitäisi myös itse olla hyvin aktiivinen, hankkia tietoa ja aktiivisesti kehittää oppilaiden tunnetaitoja tietoisesti. Tämä kaikki lähtee siitä, että opettaja pitää oppilaiden tunnetaitojen tukemista ja kehittämistä tärkeänä asiana ja järjestää aikaa oppilaiden tunteiden ja tunnetilojen käsittelemiselle muiden sisältöjen ja tavoitteiden ohella. Opettajien mukaan tunnekasvatus luokassa on kiinni opettajan omasta mielenkiinnosta ja aktiivisuudesta, koska koulut ja opetus suunnitelma eivät siihen juurikaan velvoita.

Kai se lähtee siitä että ensinnäkin pitää sitä asiaa tärkeänä. Pysähtyy siihen ja ihan oikeesti alkaa käsitellä niitä asioita. Et et.. jos ei asenne oo oikee ni siitä ei tuu mitään. (Eeva, yli 20 v.)

Niin semmosia ulkoaopittuja valmiuksia on ehkä vaikee saadakaan et kukaan vois sulle sun persoonaan sopivia tunnekasvatusvalmiuksia et sano tällä tavalla sille oppilaalle. Toki niinku on olemassa lähestymistapoja asiaan mut se on niin hirveen persoonakohtaista. Ensin tarvitaan se halu ja se näkökulma ja sen jälkeen sä lähet tekee varmaan aika luontevastikin sitä hommaa, jos sä haluat.. (Antti, n. 10 v.)

Varmaan ainakin sellasta omaa aktiivisuutta koska se tunnekasvatus ei oo niinku mitenkään ikään kuin pakollista. Kenellekään.. Et se on helppo niinku jättää pois..varsinkin ehkä niinku isompien oppilaiden kanssa että. Mutta että kyl se vaatii sitä..no omaa aktiivisuutta mut toisaalta myös sitten pitkää pinnaa että jaksaa niinku..jaksaa sitä koska ne tunnetaidot ei hetkessä kehity.(Soile, alle 1 v.)

Niin ni tota.. et opettajien..ei sitä tunnekasvatusta oikeen pysty alkaa tosta noin vaan hihasta temmata vaan kyl siinä on hyvä olla takana jotain. Ja silloin se tarkoittaa et pitäs olla tätä koulutusta ja nähdä se tärkeeks. Kyllähän saattaa jotkut suhtautua et viis siitä et tässä on niin paljon muutakin tärkeitä et on biologi ja maantiedot ja matikat ja historiat ja kaikki et tähän nyt vielä jotain tunnekasvatusta.(Maija, yli 20 v.)

Opettajat kokivat tunnekasvatuksessa joitakin asioita erityisen vaikeiksi ja haastaviksi. Muutama opettaja mainitsi vaikeaksi asiaksi suunnitelmallisuuden. Heidän mukaansa varsinkin tavoitteellinen tunnekasvatus luokassa ei ole kovinkaan suunnitelmallista, vaan silloin tällöin tapahtuvaa. Tähän suurimpana syynä he kokivat ajanpuutteen. Myös muissa haastatteluissa tuli ilmi se, ettei tunnekasvatukselle opettajien mielestä löydy aikaa riittävästi koulupäivän aikana ja, että opetussuunnitelman muita tavoitteita ja sisältöjä pidetään tärkeäimpinä eivätkä ne jätä juurikaan tilaa suunnitelmalliselle ja tavoitteelliselle tunnekasvatukselle. Toisaalta opettajat kokivat, että esimerkiksi KiVa Koulu -hankkeen mukana on tullut myös enemmän aikaa opettajalle käsitellä näitä asioita. (ks. luku 3.1.)

Kyllä koen..ja kaikki muutkin opettajat kokevat..kyllä ne on sanonut sen.. (Raija, yli 20 v.)

No kyllähän sille pitäs niinku raivata sitä tilaa. Eli tavallaan niinku ottaa se huomioon opsissa ja lukujärjestyksessä ja..kyllä meillä on sitä tehtykin et se kiva-koulu systeemi on sillä tavalla sovittu et sen saa ottaa, kuka uskonnosta kuka äidinkielestä että ei oo koko aika semmonen syyllinen olo jos meillä ottaa näitä asioita esille..aikasemmin ehkä olikin vähän semmonen että mistäs mä nyt tän revin.. Nyt on niinku selvästi niinku lupa siihen. Paljon niinku itellekki helpompaa sitten.. (Tarja, yli 20 v.)

Mut et ei sitä aikaa oo riittävästi ja se on niinku tosi vaikeeta antaa itellensä se aika siihen. Koska ulkopuolelta sitä ei tulla sanomaan että ole hyvä, sinä saat käyttää tähän tai tähän aikaa. Päinvastoin, koko ajan on semmonen paine et enemmän pitäis tehdä ja pitäis olla tehokkaampi ja saada enemmän opetettua asioita. Huomaa asioita :kirjaimia, numeroita.. (Antti, n.10 v.)

Niin se varmaan on se isoin dilemma just että tänään kun mä kävelin kouluun mä mietin semmosta asiaa että niinku mä koko ajan huomaan taistelevani sen niinku välillä että haluanko ikään kuin pysähtyä, tai mitä jos tilanteita tulee niin pysähdynkö, koska sitten mulla on huono omatunto siitä ettei me ikään kuin päästä jossakin oppiaineessa eteenpäin niinku kollegat. Tai..eikä päästäkään se nyt on fakta. Mut kuinka paljon..mikä on

olennaista, sitä mä pohdin koko ajan. Ja joskus tuntuu siltä että tää niinku tää konkreetti tekeminen ja kirjojen täyttäminen ja muu ois se olennainen ja tää mistä mä puhuin ois ikään kuin vähempi arvoista ja epäolennaista mut koko ajan pää vääntää et eikä ku se menee toisinpäin mut ku ei aina malttais eikä uskaltais.. Et tämmöstä niinku painia koko ajan käy ittensä kanssa.. (Antti, n. 10 v.)

Toisaalta muutama opettaja myös painotti, että aikaa löytyy, koska sitä on vain pakko löytää. Oppilaiden tunteita ei esimerkiksi voi ohittaa ja ne on käsiteltävä ennen kuin oppimista voi luokassa tapahtua. Lisäksi oppilaiden tunnetaidoilla on merkitystä niin moneen asiaan luokassa, kuten oppilaiden hyvinvointiin ja luokan ilmapiiriin, että aikaa myös tunnekasvatukselle on pakko löytää. Minna painotti, ettei myöskään tietoinen oppilaiden tunnetaitojen kehittäminen vie välttämättä paljon aikaa, jos sille järjestää esimerkiksi pienen hetken joka päivä.

Mutta en mä niinku koe et jos ihan oikeesti haluaa ni se ois siitä ajasta ihan täysin pois sillon tällön pitää niitä tunnekasvatuksen tunteja mutta sit jos on kovin korkeet tavoitteet ja niitä haluaa paljon pitää ni sitten voikin olla ongelma. (Tuula, yli 20 v.)

No kyllä siihen mun mielestä jää että jos ottaa vähän sillon tällön. Et vaikka aamunalkajaisiks jonkun että mitäs on tapahtunut viikonloppuna tai just vaikka niillä nallekorteilla että mikä on tämän hetken fiilis tai tai niinku jana, janaharjoitus, että asettaudu siihen että mikä on tämän hetken tunnelma. Niin ei niihin nyt niin kauheen paljon aikaa mee. (Minna, alle 5 v.)

Kun moni opettaja valittaa että ei oo olevinnaan aikaa niin sehän on vaan järjestelykysymys että meillä on paljon aikaa. Mulla on 24 tuntia viikossa näille aikaa että kyllä siinä varmaan on niitä hetkiä kun siinä voi käsitellä niitä aiheita. (Veera, alle 5 v.)

Myös oppilaiden erilaiset tunnetaidot tuovat haastetta koulupäiviin. Kun luokassa on hyvin erilaisia oppilaita tunnetaidoiltaan, on vaikeaa ottaa jokainen oppilas yksilönä huomioon ja samalla ohjata luokkaa toimimaan ryhmänä. Haastateltavat pitivät haastavina varsinkin hyvin sulkeutuneita oppilaita, jotka eivät näytä päällepäin juuri mitään tunteita.

Ja tän kanssa musta tuntuu et monet opettajat on niinku todella haastavan urakan eessä ku aattelee kuitenkin luokkaa pitäis kokonaisuudessaan vetää ja oppilaat on näin erilaisia tunnetaidoiltaan. Ja sosiaalisilta taidoiltaan.

Niin se on tosi haastavaa muodostaa siihen ryhmä. Työskennellä niitten kans ryhmänä. (Antti, n. 10 v.)

Et se on semmosta tasapainoilua. Ja tietenkin sit tää mikä on muutenkin koulussa aika iso haaste et miten sopeutan jokaisen yksilön tähän yhteisöön ja toisaalta et miten sopeutan tän yhteisön jokaiseen yksilöön. Niin että me yhteisönä siedetään jokaista yksilöä ja kunnioitetaan ja sitten niinpäin et se jokainen yksilö vois näyttää parastaan ja rikastuttaa siten tätä meidän koko yhteisöä. Yksilö yhteisö näitten tasapainoilu niin se on aika iso juttu. Jokainen yksilö vaikuttaa siihen tunneilmapiiriin mikä siinä yhteisössä on ja toisaalta sitten taas se koko yhteisön me-henki ja se koheesio..se vaikuttaa taas jokaiseen yksilöön. (Eeva, yli 20 v.)

Et niinku millä sais ja jotenkin et ei tuu semmosta herkkyyttä et millä sitä sais. Millä sitä empatiaa pystyis..ei sitä oikeen voi kauhalla kaataa. Et sellanen ku ei sitä.. Sitä pystyy niinku pystytään harjottelemaan ja pitämään tosiaan tunnekasvatusta ja tehdä kaikenlaista mut sitten kun tuntuu siltä että ei oo oikeen mennä perille tai hetkittäin tuntuu et nyhän tää menee mut sit tulee kylmiä suihkuja, takapakkeja. Kun pystyis jokaiselle antamaan semmosen annoksen lämpöä ja toisten huomioon ottamista ja opettajan huomioon ottamista ja oppilaiden huomioon ottamista ja kohteliaisuutta ja hyvää käytöstä mitä se sit kaikkee mukanaan tuokaan niin... rakkauden tunnetta ja sellasta. Mutta kun sitä ei niinku väkisin voi keneenkään työntää. Sit voi yrittää tiputella ja tota..aiheita siihen antaa..et se varmaan. (Maija yli 20 v.)

Opettajalta tunnekasvattajana vaaditaan siis kaiken kaikkiaan varsinkin sitä, että opettaja on tietoinen omista tunteistaan ja hänellä on itsellään hyvät tunnetaidot. Moni opettajista painotti, että opettajalta edellytetään kykyä olla läsnä ja välittää aidosti oppilaistaan. Opettajan pitäisi olla herkkä aistimaan oppilaiden tunnetiloja erilaisissa tilanteissa ja tilanteisiin, joissa erilaisia tunnetiloja tulee esille, pitäisi jaksaa puuttua ja käsitellä niitä. Oppilaiden tunnetaitojen tukeminen ja niiden kehittämien vaatii opettajalta myös sitä, että opettaja aktiivisesti etsii tietoa ja kehittää oppilaiden tunnetaitoja tietoisesti. Haasteita tunnekasvatukselle tuovat opettajien mukaan varsinkin ajan ja suunnitelmallisuuden puute, sekä oppilaiden erilaiset tunnetaidot luokassa.

6.2 Opettajien valmiudet

Siis mä en opeta niitä. Vaan mä ehkä enemmänkin myötäelän ja kasvan itse. Ja ei se ehkä osaamisesta niinkään kii.. enemmän se on uskaltamisesta.”(Antti, yli 20 v.)

Suurin osa opettajista oli sitä mieltä, että heillä on tarpeeksi valmiuksia tukea oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä ja opettaa tunnetaitoja. Muutama opettaja oli kuitenkin sitä mieltä, ettei valmiuksia aina ole tarpeeksi.

Jaa..no ei varmasti. Kyllä se niin niinku itseopittua on. Ja kantapään kautta opittua ja..ihan jotenkin raapasuja sieltä täältä saanu kursseilta tai muualta mutta ei voi sanoa että kokis olevansa jotenkin siinä aina niin hirvittävän vahvoilla et. Et se että siitä on kiinnostunut ja haluaa nähdä ni se on varmaan se suurin vahvuus ehkä. Mutta.. et se tapa miten siihen puuttua ni se on aina se mututuntumalla. (Antti, n. 10 v.)

Pitempään työelämässä olleet luokanopettajat olivat kuitenkin sitä mieltä, ettei heillä mielestään ollut juurikaan valmiuksia tunnetaitojen kehittämiseen uran alkuaikoina. Monen opettajan mielestä vastavalmistuneena opettajana keskittyi enemmän opetussuunnitelman muihin tavoitteisiin eri oppiaineissa, eikä oppilaiden tunnetaitojen huomioimiselle jäänyt aikaa eikä resursseja. Kauemmin työssä olleet myös painottivat, että heidän mielestään elämäkokemus on asia, joka antaa valmiuksia myös tunnekasvatukseen.

Mutta mä olen nyt ollut 23-vuotta opettajana ja tämä on sellanen taitolaji joka tuntuu että se mulla paranee kaiken aikaa. Se vaatii hirveästi semmosta kokemusta että ymmärtää itseänsä ja niitä oppilaita. (Eero, yli 20 v.)

Vastavalmistuneena mulla oli tärkeintä et mä pystyin luokan kasassa ja itseni edes jotenkin järjellisenä opettajana siellä. Siinä ei kyllä paljon tunnekasvatusta harrastettu ja jos siinä harrastettiin niin se tapahtu ihan vahingossa. (Eero, yli 20 v.)

Ja se aika, mikä sen asian selvittelyyn.. niin se voi olla sen puolituntia, se voi olla tunti, päivä tai viikko. Ja mitä enemmän on kokemusta niin sitä enemmän uskaltaa käyttää siihen sitä aikaa eikä mieltä et voi helvetin kuustoista nyt meidän naapurikollega on jo menossa kappaleessa 30 ja minä oon vasta kappaleessa 20. Miten minä olen tähän jamaan joutunut.. (Eero, yli 20 v.)

En mä varmaan sillä tavalla ees ajatellut niitä asioita silloin kun olin vastavalmistunut tai vaikka 5 vuottakin ollut töissä niin se oli enemmän sitä että selviytyi aamusta iltapäivään niissä asioissa mitä nyt sitten oli ja sitten varmaan niitä riitujen selvittelyjä koska niitähän riittää ykkösestä kuutoseen saakka. Että tota..ei mulla niinku siitä oo kauheesti muistikuvia että mä oisin ihan tota välttämättä ollu niin välittävä opettaja ehkä.. Et enemmän kun kaikki oli niin uutta ni se oli semmosta opettelua sitten kaikessa ja

kaikki ne aineet ja tota.. et se tunnekasvatus..ei voi sanoo et se oli kovin hallittuu ainakaan. Ja tietoista. (Tuula, yli 20 v.)

Opettajat olivat hyvin yhtä mieltä siitä, ettei opettajankoulutus anna juurikaan valmiuksia oppilaiden tunnetaitojen kehittämiseen tai tukemiseen. Osa opettajista oli sitä mieltä, ettei opettajankoulutuksessa käsitelty lainkaan näitä asioita, toiset muistivat yhden kurssin, jossa aihetta oli hieman sivuttu.

Ei oikeestaan kauheesti että.. No mä oon käyny sen esi-ja alkuopetuksen sivuaineen ja siellä on semmosta melkein ainoona missä on ollu ja sillo niinku sen kummiharjottelun aikana pidettiin muutamia näitä tunnekasvatuksen tunteja just niitten esimerkiks niitten tunnekorttejen ja muitten avulla mutta ei nuissa okl:n yleisissä opinnoissa eikä kyllä myöskään erkan puolen opinnoissa musta oo hirveesti tullu sitä.. (Soile, alle 1 v.)

Niin sitten taas mihin ite on saanut koulutuksen.. No.. jos aattelee pelkkää opettajankoulusta niin mä oon saanu koulutuksen siihen opettamiseen. En tähän kasvattamiseen ja tähän sosioemotionaaliseen kasvattamiseen. Et siihen mä oon sitten, kaikki muu koulutus mitä mulla on niin, se on auttanut sit siihen. Ja siihen niinku kaipaa taikka hakee aina vaan lisää..imee niitä keinoja ja tietämystä. (Eeva, yli 20 v.)

Osa opettajista oli myös saanut mielestään hyvinkin paljon lisäkoulutusta myös tunnekasvatukseen liittyen, kun taas osa opettajista ei muistanut olleensa nähin asioihin liittyvissä koulutuksissa lainkaan. Muutaman opettajan mukaan koulutuksia on kuitenkin enemmän tarjolla kuin ennen ja niihin kannustetaan osallistumaan.

Mut kyllä se tilanne oli sillo ku mä ku mä oon 85 valmistunu.. ja mä oon 20 vuotta nyten ollu niin voin sanoa että on kyllä muuttunu positiivisempaan suuntaan että varmaan jonkunlaista evästystä on tänä päivänä enemmän ja materiaaliakin.. et silloin ei oikeen ollu..(Tarja, yli 20 v.)

Haastateltavat viittasivat esimerkiksi seuraaviin tunnetaitoja käsitteleviin koulutuksiin: Kiva Koulu -hankkeeseen liittyvä koulutus, Askelittain -koulutus, Lions Quest -koulutus, Tunnemuksu -koulutus, Toimiva- koulu, Turvataitoja lapsille -koulutus jne.

Ja toinen mitä meidän koulussa on myöskin opettajia käynyt tämmösessä tunnemuksu- koulutuksessa joka on sitten keskittynyt ihan tunteisiin. Sit myöskin aikanaan on joku opettaja käynyt semmosen turvataitoja lapsille, jossa tulee myös nää tunteet. Et meillä on itse asiassa aika montakin tällasta

mahdollisuutta käyttää tätä ohjelmaa ja meidän koulussa on vähän semmoinen sopimuskin että jotain näistä ohjelmista vietäisiin. (Maija, yli 20 v.)

Ja silloin sitä askelittain kun sitä käännettiin ja se tuotiin Suomeen ni siinä vaiheessa oon sitä kokeillu. Ihan tän Arja Sigfridin kanssa joka sen toi Suomeen ni silloin olin semmosessa koulutuksessa sitten. Mut sehän on materiaali jota voi käyttää hyvin ilman koulutusta. (Eeva, yli 20 v.)

Työuransa aikana muutama opettaja oli osallistunut vuorovaikutustaitoja käsitteleviin koulutuksiin, jotka heidän mukaansa sivusivat myös tunnekasvatusta. Eräs opettaja oli saanut draamakoulutusta, ja koki sen tuovat valmiuksia oppilaiden tunnetaitojen huomioimiseen. Yksi opettajista opiskeli avoimessa yliopistossa draamakasvatusta, josta hän tuns saaneensa hyviä välineitä tunnekasvatukseen. Lisäksi muutama opettaja piti psykologian opintoja tarpeellisina opettajan työssä.

Ei varmaan pahitteeksi oo psykologinen tietämyskään. Ihan kehityspsykologinen ja tuota muutenkin tämmönen persoonallisuuspsykologiaan liittyvät että pystyy laittaa vähä niinku asioita että mikä on ikään kuuluvaa reaktioo ja reagoimista ja ei odota sellaista käyttäytymistä lapselta mikä ei vielä hänen ikätasolleen kuulu tai sitten jos on tämmönen kuohuntavaihe niin ymmärtää että se kuuluu ikään eikä eikä tota välttämättä oo sairasta tai poikkeavaa tai tahallista ilkeyttä. Et osaa jotenkin laittaa sen oikeisiin mittasuhteisiin sen lapsen käytöksen. (Eeva yli 20 v.)

Kyllä minusta myös tunnekasvatuksessa jos puhutaan tämmöistä psykologisista termeistä kun ryhmäkoheesio ja ryhmädynamiikka ja nää niin ni ihmisille avaan tätä aika paljon. Viimeks toissa päivänä piirsin tytöille taululle tyttöjen ryhmädynamiikasta kaavakuvan. Miten heidän suhteensa näkyy ja kuka on hierarkian alapäässä ja kuka on pomo. Se on minusta aika tärkeä juttu että lapset oppii myös sillä tavalla tunnetaitoja. Että on kyky niinkun havainnoida ja nähdä niitä lasten välisiä suhteita. Niin ehkä ei oo yhtään huono taito. (Veera, alle 5 v.)

Kaiken kaikkiaan opettajat olivat sitä mieltä, että kursseista ja koulutuksista oli ollut paljon hyötyä juuri tunnekasvatukseen liittyen ja nämä olivat myös muokanneet opettajien ajatusmaailmaa ja suhtautumista tunnekasvatukseen. Koulutuksista opettajat olivat saaneet konkreettisia esimerkkejä siihen, millä tavoin oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä voi opettajana tukea ja minkälaisissa tilanteissa.

Siinä niinku tunneilmasto, vuorovaikutus, sosiaaliset taidot ja ja mä olin

todella hukassa sen luokan kanssa niinku sen syksyn ja sitten mä olin yhdellä vuorovaikutus ja tunnetaidot- kurssilla, joka sitten onneksi oli semmonen pitkäkestoinen kurssi et siinä oli useita tämmösiä tapaamisia ja se jotenkin niinku jotakin tarttis tehdä tyypiseen hetkeen tarjos semmosen että kun siellä korostettiin juuri sitä että mitään tehokasta ei oikeen voi saada aikaseks ennen kuin saadaan semmonen just tää maaperä tai aines otolliseksi sille että enemmän pysähtymisiä ja enemmän sitä et mitä sulle kuuluu. (Antti, n.10 v.)

En muista mikä se tarkkaan ottaen oli nimeltään joku opettajan tunnetaidot ja vuorovaikutustaidot, joku tämmönen. Jyväskylän liikunnan organisoima,järjestämä kurssi, joka oli puoltoista vuotinen siellä oli vissii kolme lähijaksoa. Se oli kova juttu. Se osu oikeeseen paikkaan ja se käänsi ainakin mun näkökulmaa aika..ehkä siihen suuntaan mihin se oli menossakin mutta se oli semmonen viiminen et jotain muuta tarttis tehdä ku hakata päätä seinään. (Antti, n. 10 v.)

Lisäkoulutuksen tarpeesta haastateltavilla oli erilaisia näkemyksiä. Siinä missä osa haastateltavista suhtautui hyvin myönteisesti koulutukseen ja kaipasi lisää koulutusta tunnekasvatuksesta, osa ei pitänyt lisäkoulutusta tarpeellisena.

Mutta.. mä uskoisin että niitä on olemassa mutta mä henkilökohtaisesti en oo niissä ollut mukana. Mä oon vähän semmonen omilla elävä opettaja, mä en hirveesti noista koulutuksista piittaa. Mä en missää tapauksessa väheksy niitä mutta henkilökohtaisesti en niihin hakeudu. (Jussi yli 20 v.)

Osa opettajista oli sitä mieltä, että jos kaikilla opettajilla olisi mahdollisuus tai jopa velvollisuus käydä lisäkoulutuksia tunnekasvatukseen liittyen, opettajien olisi helpompi ottaa oppilaiden tunteet huomioon koulussa ja tukea oppilaiden tunnetaitoja. Opettajien puheista kävi myös ilmi, että lisäkoulutusta on onneksi nykyään saatavilla paljon enemmän ja myös sen merkitys nähdään tärkeämpänä. Lisääntyneet ongelmat oppilaiden tunnetaidoissa ovat myös saaneet opettajat hakeutumaan enemmän lisäkoulutuksiin. Toisaalta myös jokin yksittäinen tapahtuma, esimerkiksi oppilaan läheisen kuolema, on nostanut opettajalla tarpeen lisäkoulutukselle, jotta opettaja voisi tukea oppilasta mahdollisimman hyvin.

Se on niinku voimakkaimmillaan mun mielestä se mikä tässä työssä tulee mieleen..ni se on laukassu semmosen tarpeen hakee ite lisäkoulutusta.. ni on just tommoset läheisen menetykset..joko oma vanhempi tai sit isovanhempi. (Tarja, yli 20 v.)

Tunnekasvatukseen liittyvistä oppimateriaaleista keskusteltaessa osa opettajista oli sitä mieltä, etteivät he tarvitse enempää materiaalia, kun taas osa sanoi, että lisämateriaalille olisi aina käyttöä. Moni opettajista mainitsi juuri Kiva Koulu ja Lions Quest -koulutuksista saadut materiaalit ainoina käytössä olevista materiaaleista. Moni opettaja lisäsi erityisesti tunnekortit materiaaliksi, joita on helppo käyttää oppilaiden kanssa ja käydä näiden avulla erilaisia tunteita läpi. Eräällä opettajalla oli käytössä myös perheneuvolasta saatuja kansioita, joissa käsiteltiin esimerkiksi kaverisuhteita. Lisäksi mainittiin myös tunnemuksu-materiaalit.

Mut ne on nyt enemmän semmosia vinkkejä ja kikkoja ja semmosia kikkakolmosia että ei mikään auta jos sulla ei oo siellä taustalla omaa pedagogista näkemystä ja ajattelutapaa. Sit se on vaan kasa kikkoja” (Veera, alle 5 v.)

Ei. Mulla on materiaalia ihan riittävästi ku mulla on noi oppilaat. Sieltä tulee materiaalia. Et sitten sellaset vippaskonstit jotenkin, materiaalista tulee aina mieleen et se on jotenkin keinotekoista että elävä elämä on hyvää materiaalia. Toki ymmärrän että jos on nuorempi ihminen ja ei vielä oo niin paljon sitä elämäkokemusta niin sitten kaipaa semmosta jotakin avuksi enempi. Mut sitten kun alkaa jo olla kertynyt kaikennäköistä materiaalia ja elämäkokemusta niin tuota sit ei niinkää enää niitä tarvii vaan vaan sitten enempikin sitä vaan että jaksaa niihin tarttua. Aina vaan ja aina vaan. (Eeva, yli 20 v.)

Mä tykkään ihan älyttömästi näistä kaikista.. nallekortit ne on ihan loistavia. Kaikki tää matsku mitä tulee lions questin ja friendsin kylkiäisenä. Ja on se on se sitten mitä tahansa missä niitten asioiden ääreen pysähdytään ja pystyy sitten soveltamaan.. että sitä materiaalia ei varmaan koskaan voi olla liikaa. Ja sieltä sit mitä enemmän sitä on ni löytää kukainenkin sitten oman tapansa ja. Et ei mulla mitään kauheen kattavaa materiaalipakettia itsellä sillä tavalla ole. Et vois ollakin..se vois monesti niinku jämäköittää.. vois pitää semmosii.. toki lions quest materiaalit on olemassa ja niitä mä oon paljon käyttänyt.. niitä leikkejä erityisesti. (Antti, yli 10 v.)

Suurin osa opettajista oli sitä mieltä, että heillä on tarpeeksi valmiuksia tukea oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä. Jo kauemmin työelämässä toimineiden opettajien mielestä heillä ei ollut valmiuksia vastavalmistuneena opettajana, ja he kokivat, ettei heillä ollut juurikaan aikaa tai välineitä huomioida oppilaiden tunteita tai tunnetaitoja. Opettajat olivat myös yhtä mieltä siitä, ettei opettajankoulutus anna juurikaan valmiuksia tunnekasvatamiseen ja jotkut opettajista olivatkin hankkineet valmiuksia lisäkoulutusten kautta ja kokivat nämä hyvin hyödyllisiksi ja ajatuksia herätteleviksi.

Osa opettajista mainitsi myös, että voisi osallistua tulevaisuudessakin tunnekasvatusta sisältäviin koulutuksiin, kun taas muutama opettaja ei nähnyt lisäkoulutusta tarpeellisena.

7 TUNNEKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN KOULUISSA JA OPETUSSUUNNITELMISSA

7.1 Tunnekasvatuksen kehittäminen kouluissa

Opettajien mielestä oppilaiden tunnetaitoihin liittyvät ongelmat ovat lisääntyneet huomattavasti viimeisten vuosien aikana, ja tarvetta tunnekasvatukseen kouluissa on yhä enemmän. Opettajien mukaan tunnekasvatuksen kehittämisessä pitäisi lähteä siitä, että se huomioitaisiin paremmin myös opettajankoulutuksessa.

Nyt niitä vyöryy suorastaan päälle et niitä ei voi väistää et sen takia tunnekasvatus okl:ssä olis ihan mielettömän keskeistä. (Eeva, yli 20 v.)

Ja tota toivottavasti tästä aukee myös sen merkitys lisää, okl:ssä myöskin tuleville opettajille näitä taitoja ja sellasta tunneherkkyyttä kasvatettais. Kai se pitää lähteä sieltä opettajankoulutuksesta, ei se muuten mee kentälle, ei se muuten mee sinne. (Eeva, yli 20v)

Minusta ehkä ennemminkin vois ajatella että jo opettajankoulutuslaitoksessa siitä ois enemmän puhetta ja joku kurssi sinne. Joku tällöinen psykologiapainotteinen, just nimenomaan niin kyllä. (Veera, alle 5 v.)

Kouluissa pitäisi myös aiempaa enemmän ottaa huomioon tunnekasvatus ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä ja tiedostaa sen merkitys, eikä kiinnittää siihen huomiota vain silloin, kuin ratkotaan jo syntyneitä ongelmia. Lisäksi tunnekasvatuksesta pitäisi tehdä koulussa aiempaa suunnitelmallisempaa ja tavoitteellisempaa, jotta kaikki oppilaat saisivat tukea tunnetaitoihinsa.

Ihan varmasti löytyy.. No.. varmasti tunteista vois puhua paljon enemmänkin kun pelkästään pakkotilanteissa elikkä kun selvitetään niitä riitoja. Eli tota..ennaltaehkäisevästi tulisi puhua niistä tunteista. Jonkun verran niitä läpikäydään joissakin aineissa niinkun tuossa jo mainitsin. Eikä se oo vaan joku pikkujuttu siinä. Et se nyt tulee ittekseen mukana kun me vaan ollaan koulussa. Ja se tarkoittaa sillon sitä et näitten asioiden ääreen on niinku pysähdyttävä. (Antti, n. 10 v.)

Se on vähän niinku muutenkin nykyään tämä tällöistä tulipalon

sammuttelua et pitää vaan reagoida ja antaa se välttämättömin apu. Mut tota.. pitäis kuitenkin niinku ennakkoon pystyä antamaan.. Niin en mä tiiä..kai se mitä täällä koulussa tehdään et puhutaan jossain vaikka nyt uskontotunnilla etiikan myötä ni puhutaan siitä et miten pyydetään anteeksi ja annetaan anteeksi ja miltä tuntuu jos toinen sanoo ilkeesti, pahoittaa sun mieltä, puhutaan näistä asioista, se on sitä ennaltaehkäisevää työtä tietystikin. (Eeva, yli 20 v.)

Lisäksi muutama opettajista nosti esille myös sen tosiseikan, kuinka oppilaiden kouluviihtyvyyden on laskenut huomattavasti viime vuosina, mihin pitäisi puuttua entistä painokkaammin. Opettajat kritisoivat suomalaista koulua liiasta oppiainekeskeisyydestä, minkä vuoksi muihin asioihin, kuten oppilaiden kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen, ei kiinnitetä yhtä paljon huomiota.

Kyllä musta siihen pitäs nimenomaan niinku tavallaan niinku miettiä että mitä me voitais Suomessa tehdä sen eteen että lasten kouluviihtyvyys olisi parempi. Ja monet opettajat kun tossa keskustele siitä niin mua havahduttaa semmoset keskustelut kun ne sanoo että niillä ei ole aikaa kun opsissa on tämmöset ja tämmöset asiat. (Raija, yli 20 v.)

Mutta tota tavallaan sen tiedon määrän ja sen sillisalaatin ihannoiminen että mitä enemmän minä saan päivän aikana opetettua oppilaille noita yksittäisiä tietoja, detaileja, asioita ja mitä tarkemmin mä pystyn määrittämään että tänään me olemme opiskelleet historiassa napoleonin sotaretkeä jonnekin..Joka on hirveen kapea asia vaikka historiassa Niin tähän mun mielestä opetussuunnitelma meitä vähän vieläkin pakottaa jossain määrin. Vaikka se nyt väljistyy koko ajan. Tämmönen..tai aatellaan sit koulussa on edelleen se näkökulma väkisinkin sisäänrakennettuna. (Antti, n. 10 v.)

Osa opettajista oli myös sitä mieltä, että jos kaikilla opettajilla olisi mahdollisuus tai jopa velvollisuus käydä tunnekasvatukseen liittyvissä lisäkoulutuksissa, heidän olisi helpompi ottaa oppilaiden tunteet ja tunnetaidot huomioon koulussa ja näin myös oppilaat olisivat tasa-arvoisemmassa asemassa sen suhteen, kuinka paljon ja minkälaista tunnekasvatusta he saavat koulussa.

Kyllä varmaan siis soisi että kaikilla oppilailta olisi tunnekasvatusta. Et se on nyt hyvin paljon opettajasta kiinni. Niin ni tota.. et opettajien..ei sitä tunnekasvatusta oikeen pysty alkaa tosta noin vaan hihasta temmata vaan kyl siinä on hyvä olla takana jotain. Ja silloin se tarkoittaa et pitäs olla tätä koulutusta ja nähdä se tärkeeks. Kyllähän saattaa jotkut suhtautua et viis siitä et tässä on niin paljon muutakin tärkeitä et on biologist ja maantiedot

ja matikat ja tarinat ja kaikki et tähän nyt vielä jotain tunnekasvatusta. Mut sit jos pääsee semmoselle antoisalle kurssille opiskelemaan ja saa materiaalia ja tietoa niin en mä pitäis pahana ollenkaan et kaikki lapset sais tunnekasvatusta. Nythän sitä ei oo sen kummemmin missään määrätty ja vaikka meilläkin on tämmönen sopimus meiän koulussa et luokilla annetaan mut kyllähän se jää ihan sitten open varaan et pitääks opettaja vai ei ja kokeeks sitä tärkeenä että.. (Maija, yli 20 v.)

Muutama opettaja nosti esille myös sen, kuinka he ovat saaneet opettaa samaa luokkaa ensimmäisestä luokasta kuutosluokkaan asti. Tällä on heidän mukaansa vaikutusta myös tunnekasvatukseen, koska opettaja oppii kunnolla tuntemaan oppilaat sekä yksilöinä että ryhmänä ja oppii tuntemaan myös vanhemmat.

Mutta mulla on ollut se etu että kun mä oon saanu tehdä tässä koulussa pitkään työtä sen kuus vuotta..niin mä tiedän mitä mä oon opettanut niille ja mä voin niinku jatkaa tavallaan sen ryhmän kanssa siitä.. Mä tunnen oppilaat yksilöinä , mä tunnen vanhemmat erittäin hyvin, niin mä oon pystynyt kyllä niinku eriyttämään opetustani ja sitten mä en oo ottanut paineita siitä että onko nyt piirulleen opsin asiat siellä.. (Raija, yli 20 v.)

Raijan mukaan kouluissa pitäisi panostaa myös siihen, että otettaisiin enemmän oppilaita mukaan kaikkeen kehittämiseen ja asioista päättämiseen. Oppilailta on halu ja kyky vaikuttaa, ja jo hyvin pienilläkin päätöksillä missä oppilaat saavat olla mukana, on iso merkitys oppilaille.

Miten sitä viihtyvyyttä sitten saa niin mä sanoisin että entisenä nuorisotyöntekijänä että suomen koululaitos on liikaa opettajista lähtevää. Eli entistä enemmän oppilaita pitäis ottaa mukaan.. kaikkeen kehittämiseen. Se on meillä ihan itsestäänselvyyys nuorisotyössä. Et se lähtee sieltä ruohonjuuritasolta. Ja mitä mä nyt katon näitä lapsen oikeuksia mitä nykyisin lapsiasiainvaltuutettukin tuo esille niin siellähän lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä. Ja onhan se siihen suuntaan siinä mielessä kehittynyt että nää oppilaskunnat ja meilläkin se on tässä koulussa toiminut. Mutta se että sen pitäis mun mielestä lähtee jokaisessa luokassa sillälailta että meiän aikuisten pitäis muistaa niinku kysyä. (Raija, yli 20 v)

Eeron nostaa esille myös opettajien työyhteisön ja ilmapiirin opettajien keskuudessa, koska se vaikuttaa koulun viihtyvyyteen ja oppilaisiin.

Meillä tulee nytkin tänne semmonen työyhteisöä..työyhteisökouluttaja niin hyvähän se on että me opettajat kyetään siihen et meitä koulutetaan keskenämme ja me saahaan, saatais tämmönen samanlainen tunneilmasto

meiän opettajanhuoneeseen ja kouluun koska meistähän se kuitenkin on riippuvainen pitkälti.. (Eero, yli 20 v)

Esille nostettiin myös moniammatillinen yhteistyö, johon tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja saada siihen myös lisää resursseja.

Jos se alotetaan, niinku monissa päiväkodeissa jo alotetaan..siellähän on tosi keskeisenä sosioemotionaalinen kasvatus koko varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmassa niin se on sitä ennaltaehkäisevää työtä mutta ei se riitä. Silti pitää niitä tulipaloja sammutella kaiken aikaa. Tää ois semmonen missio mikä pitäis mennä koko valtakuntaan: vanhemmille, oisko se sit äitiysneuvolassa jo jotain koulua vanhemmille mut ne on sitten jo aikuisia ne vanhemmat, niillä on jo omat tunnelukkonsa ja muut kanssa siellä tunne-elämässä niin. Mut ainakin jotain tällastä tukea antaa ja niinku herätellä. En mä tiä ainakaan mitä kaikkea pitäis tehdä et me täällä koulussa tehään se mikä voidaan. (Eeva, yli 20 v)

Opettajien mukaan tunnekasvatuksen kehittämisen pitäisi lähteä jo opettajankoulutuksesta ja opettajaopiskelijoiden pitäisi saada välineitä oppilaiden tunnetaitojen huomioimiseen ja niiden kehittämiseen. Lisäksi kouluissa tunnekasvatuksen pitäisi olla nykyistä suunnitelmallisempaa ja tavoitteellisempaa. Opettajien mukaan koululaitos on edelleen liian oppiainekeskeinen eikä tunnekasvatukseen kiinnitetä tarpeeksi huomiota, eivätkä oppilaat ole tasa-arvoisessa asemassa sen suhteen, kuinka paljon tunnekasvatusta he saavat koulussa. Tunnekasvatusta kehitettäessä pitäisi kiinnittää huomiota myös moniammatilliseen yhteistyöhön ja sen kehittämiseen.

7.2 Tunnekasvatus opetussuunnitelmassa ja opetussuunnitelman kehittäminen

Mut sanotaanko et mun mielestä tällä hetkellä jos mä visuaalisesti katon ni se on semmosena pieninä siivuina siellä..jos se opsi on semmonen salaatti. Niin ne tunnejutut on semmosia niinku oliivinpaloja siellä tai semmosia pieniä.. et se ei oo se perussalaatti, mut siellä on kuitenkin vähä jotakin semmosia pieniä vihreitä tai mitä oliiveja nyt onkaan. Et ne siellä täällä on. Ja antaa siihen oman makunsa. Et sitten kuka tykkää niistä, jos on semmonen opettaja joka tykkää ja on ite sen kaa niinku sinut nii varmaan helpommin tulee sitten popsittua niitä oliiveja ja antaa sille tilaa enemmän. Mut sitten voi olla joku semmonen et se kokee vaikeeksi tai on joku syy minkä takia itelle on tunneasiat vaikeita ni jättää ne oliivit ja sitten siellä ne on.. ei ne häviä sieltä kuitenkaan mihinkään. Mut ne jää sitten tavallaan

sinne reunamille että niinhän me tehään et me pannaan sit tavallaan vähän sivuun ne mistä me ei itte tykätä. (Tarja, yli 20 v)

Haastattelujen perusteella opettajilla on mielikuva, ettei tunnekasvatus esiinny opetussuunnitelmassa juuri lainkaan tai sitä esiintyy hyvin vähän. Moni opettajista liittäisi tunnekasvatuksen opetussuunnitelmassa varsinkin opetussuunnitelmassa kerrottuihin yleisiin kasvatustavoitteisiin eikä niinkään oppiaineiden yhteyteen.

Kyllähän ne siellä yleistavoitteissa täytyy olla. Mä en oo nyt opetussuunnitelmaa kovinkaan tarkasti tutkinut mutta kyllähän siellä tunnekasvatus on. On mukana. En tiedä onko se ihan sitten jokaisessa oppiaineessa mut ainakin yleistavoitteissa. Sosiaalisaffektiivisissa tavoitteissa, kasvatustavoitteissa. (Jussi, yli 20 v.)

Tunnekasvatus sisältyy opetussuunnitelmassa opettajien mukaan lisäksi varsinkin ympäristö- ja luonnontieto -oppiaineen sekä uskonnon ja elämäkatsomustiedon tavoitteista ja sisällöistä. Lisäksi muutama opettaja mainitsi myös äidinkielen, koska sen sisällöissä on paljon ilmaisuharjoituksia.

Mä epäilisin että..onhan sen pakko olla siellä..se on varmaan ku jos ajattelee esiintymistä niin sen on pakko ainakin jotenkin piilevästi sisältyä äidinkieleen, kuvaamataitoon varmaan: se on ilmaisu siellä. Uskonnon opetukseen ilman muuta siellä puhutaan arvoista ja tämmöisistä elämän tärkeistä asioista..ihan varmasti on uskonnossa. Musta se on historiassakin siinä mielessä jos opettaja toteuttaa pieniä draamoja, pieniä näytelmiä..pitää ..kyllähän se sielläkin se ilmaisu ja.. tunnekasvatus varmaan on. Mutta enpä tiä. (Raija, yli 15 v.)

No se tulee.. no yllissä ja uskonnossahan on just näitä.. ja sitten öö.. periaatteessa jossain äikän jutuissakin on koska niissä on niitä sellasia yhdessä työskentelyn juttuja. Mut ei se äikässä tuu niin sillai tunnetaitoina että..Mutta että..jos mä nyt näin nopsaa mietin ni yllissä ja uskonnossa ne varmaan niinku eniten tulee.. (Soile, alle 1 v.)

Lisäksi muutama opettaja mainitsi esimerkiksi ihmisenä kasvamisen-aihekokonaisuuden opetussuunnitelman osaksi, jossa tunnekasvatusta tulee jonkin verran.

Haastattelujen perusteella suurin osa opettajista on sitä mieltä, ettei tunnekasvatus tarvitse erillistä oppiainetta, mutta toisaalta joidenkin opettajien mielestä olisi hyvä, jos sille luotaisiin aikaa lukujärjestykseen esimerkiksi yksi tunti viikossa. Muutama opettaja

myös ehdotti, että opetussuunnitelmaan voitaisiin lisätä aihekokonaisuus tunnekasvatuksesta tai vaihtoehtoisesti joka vuosiluokalle jakso, jossa käsiteltäisiin ja harjoiteltaisiin juuri tunnetaitoihin liittyviä asioita.

Mä luulisin että se ei tarvii mitään erillistä oppiainetta tai mitään erillistä kohtaa sinne vaan se pitäis saada kyllä sisältymään sinne niinku aineitten lomaan. Ja mä itse oon sitä mieltä et se kuuluu ihan kaikkeen. Ihan joka aineeseen. Jos mä ite ajattelen sitä että eihän se tuntia kato millon lapsella tulee purkaus..millon se ei osaa. Kaikki se liittyy tunteisiin, se on läsnä joka hetki kaikessa. Se on koko ajan. (Raija, yli 20 v.)

Eikä sekään ois ratkasu et meillä ois tunnekasvatus oppitunti. Ois yksi tunti viikossa jolloin opeteltas tunnekasvatusta. Koska mä väitän et siinä kävis niin että sillä tunnekasvatusoppitunnilla ruettaskin laskee vähän rästiin jääneitä matikanlaskuja. (Antti, n. 10 v.)

Jotta tunnekasvatukselle jäisi aikaa muiden sisältöjen ja tavoitteiden ohella, opetussuunnitelmaa pitäisi väljentää huomattavasti ja karsia muita sisältöjä ja tavoitteita.

Ja monet opettajat kun tossa keskustelee siitä niin mua havahduttaa semmoset keskustelut kun ne sanoo että niillä ei ole aikaa kun opsissa on tämmöset ja tämmöset asiat. (Raija, yli 15 v.)

Mutta meillä asenne koulunkäyntiä ja koulua kohtaan on varsin negatiivinen ja se alkaa jo neljänneltä luokalta. Ja siihen on lääkkeenä esitetty, mä oon ihan samaa mieltä, tuntimäärien tarkistamista ja toisaalta oppisisältöjen keventämistä, jotta saataisiin aikaa, sanotaan nyt tunteilla ja vähän enemmän tunnehöystettä siihen kognitiivisen aineksen lomaan. Eli et ei tarviis koko aikaa kiirehtiä ja päntätä asioita vaan jäis aikaa todella. (Raija, yli 15 v.)

Mut se mitä sinne opsiin nyt toivosin ni tietenkin ois tämä et sieltä karsittais sisältöjä ihan hirveesti. Jolloin tulis paremmin näkyviin se että sosioemotionaalinen kasvattaminen nousis keskiöön. Sitä siellä on niinku hurskaissa toiveissa nyt ajateltu et sinne saatais enempi just tätä ihmisenä kasvamista ja persoonallisuuden eheyttämistä ja silloin sinne tulis niitä tunnetaitoja ja näitä. Et sellasta ainesisältöjen karsintaa ja kokonaisvaltasempaa näkemystä sinne opsiin ja sitä myötä kouluun. (Eeva, yli 20 v.)

Tavallaan niinku väljennetään sitä että jää aikaa semmoselle ns. normaalille elämälle täällä koulussa enemmän aikaa. Se varmaan kyllä aiheuttaa sen että oppimistulokset sitten kansainvälisissäkin vertailuissa jonkin verran alenee mutta mun mielestä siinä on mahdollistakin niitä

pikkusen alentaa jos saadaan tavallaan sitä väljyyttä enemmän ja.. (Jussi, yli 20 v.)

Opettajat olivat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että oppilaiden tunnetaitojen kehittämisestä ja tunnekasvatuksesta pitäisi olla paljon enemmän opetussuunnitelmassa. Opettajien mukaan tunnekasvatus tulisi tietoisemmaksi toiminnaksi ja myös velvoittaisi kaikki opettajat siihen, jos se olisi selkeämmin sanottu opetussuunnitelmassa ja eri kohdissa opetussuunnitelmaa sekä jokaisen oppiaineen yhteydessä.

Ja tähän liittyen niin ehkä se ajanpuute että jos nyt jostakin pitää karsia niin se on justiin tämmönen sitten mikä ei ole opetussuunnitelmassa. Että jos on joku tunnekansio niin kyllä se varmaan niinku ekana jätetään sitten pois että en mää tota ainakaan kun se ei oo mitenkään pakollinen. (Tuula, yli 20 v.)

Tietysti se että jos siellä niinku tunnekasvatuksesta puhuttais erityisesti niin tuota saattaishan siitä joku ottaa niin sanotusti onkeensa ja käydä sitä sit läpi sitä omaa opetustaan et liittykö siihen jotain.. (Eero, yli 20 v.)

Jos se olisi opsissa merkittynä, niin se ois paljon niinku vahvempi vaatimus että tämä on käytävä! Kuin ne tuolla hyllyssä odottamassa että joku niihin joskus koskee...Saattaapa joku vuosi olla että niihin joku koskeekin ja katsoo sieltä. Et sillon kun se olis opsissa merkittynä niin tota se ois pakollinen kaikille. Sillon se tulis otettua ainakin jollain tasolla. (Maija, yli 20 v.)

Eräs opettaja myös mainitsi, että jokaisella opettajalla voi olla hyvin erilainen käsitys siitä, mitä oppilaiden tunnetaidot ovat ja miten niitä tulisi tukea ja kehittää ja siksi opetussuunnitelmassa tulisi tulla myös nämä asiat selkeästi esille. Opetussuunnitelmaan ja varsinkin kunnan opetussuunnitelmiin toivottiin myös lisää konkretiaa, myös tunnekasvatuksen osalta, sillä nyt tavoitteet ja sisällöt jää monesti epämääräisiksi. Opettajat toivoivat, että opetussuunnitelmassa olisi selkeästi kerrottuna esimerkiksi se, minkälaista tunnekasvatusta tulisi olla milläkin luokkatasolla.

Muutama opettaja oli myös sitä mieltä, että taito- ja taideaineita pitäisi painottaa nykyistä enemmän opetussuunnitelmassa. Heidän mielestään nämä ovat juuri niitä aineita, joissa oppilaiden tunne-elämään päästään käsiksi ja joissa oppilaat voivat ilmaista ja käsitellä omia tunteitaan.

Ja tietenkin jos sinne niitä taito- ja taideaineita.. jos niitä ihan oikeesti saatais painotettua. Mun mielestä sitä pystyy niin paljon niitten kautta sitä tunnepuolta käsittelemään. Siinä on sellasia konsteja tunne-elämään mitä ei tiedollisilla aineilla pystytä saavuttamaan eikä käsittelemään tiedollisesti niin sitten vois tämmösen taiteen ja ilmasun kautta päästä kenties käsiksi semmisiin tunteisiin joita ei välttämättä pysty sanottamaan mutta pystys maalaamaan, pystys improvisoimaan..liikkeellä ilmaista erillä lailla. Ja saais ikään kuin kiinni niistä omista tunteista. (Eeva, yli 20 v)

Opettajien mielikuvien mukaan tunnekasvatusta on sisällytetty opetussuunnitelmaan hyvin vähän tai ei juuri lainkaan. Opettajat näkevät tunnekasvatuksen liitettynä opetussuunnitelman yleisiin kasvatustavoitteisiin ja joihinkin oppiaineisiin, kuten uskontoon, elämänkatsomustietoon ja äidinkieleen. Suurin osa opettajista oli sitä mieltä, ettei tunnekasvatus tarvitse erillistä oppiainetta, mutta että se pitäisi huomioida myös opetussuunnitelmassa paremmin ja selkeyttää sisältöjä ja tavoitteita tunnekasvatuksen osalta. Oppilaiden tunnetaitojen kehittämistä ja tunnekasvatusta pitäisi olla opetussuunnitelmassa paljon aiempaa enemmän, mikä tarkoittaisi opettajien mukaan myös sitä, että muita tavoitteita ja sisältöjä pitäisi karsia.

8 POHDINTA

8.1 Tulosten tarkastelua

Tutkimukseni tehtävänä oli selvittää luokanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia tunnekasvatuksesta kouluissa sekä tunnekasvatuksen merkityksestä. Lisäksi tutkimustehtävänä oli kartoittaa, minkälaisia näkemyksiä opettajilla on tunnekasvatuksesta osana opetussuunnitelmaa. Tutkimuksen tehtävänä oli myös selvittää, mitä opettajien mielestä opettajalta vaaditaan tunnekasvattajana ja minkälaisina opettajat näkevät omat valmiutensa. Lisäksi selvitettiin, millä tavalla tunnekasvatusta pitäisi opettajien mielestä kehittää kouluissa ja opetussuunnitelmissa.

Tulosten perusteella opettajat tietävät, mitä oppilaiden tunnetaidoilla tarkoitetaan ja kuinka ne vaikuttavat oppilaiden käyttäytymiseen ja toimintaan luokassa. Opettajat kuvailevat tunnetaitoja hyvin samalla tavalla, miten niitä kuvaillaan myös kirjallisuudessa. Oppilaiden on tärkeää oppia havaitsemaan ja nimeämään tunteitaan sekä itsessä että muissa sekä säätämään ja myös hillitsemään niitä (ks. esim. Peltonen 2000, 13–15). Opettajien mukaan oppilaat tarvitsevat tunnetaitoja kaikissa sosiaalisissa tilanteissa, erityisesti ristiriitatilanteissa ja niiden ratkaisemisessa, sekä silloin, kun oppilaat toimivat ryhmässä. Oppilaan tunnetaidoilla nähtiin olevan merkittävä vaikutus siihen, miten oppilas toimii ryhmässä ja osaa ottaa myös toiset oppilaat huomioon. (ks. esim. Salmivalli 1999). Opettajien mukaan oppilaat ovat nykyään hyvin heterogeenisiä tunnetaidoiltaan, ja tunnetaitoihin liittyviä ongelmia esiintyy kouluissa enemmän kuin ennen.

Tunnekasvatus kouluissa on opettajien mukaan siis sitä, että harjoitellaan tunnistamaan, näyttämään ja hallitsemaan tunteita erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Haastattelujen perusteella suurin osa tunnekasvatuksesta tapahtuu koulun arjessa muun työskentelyn ohella, ja spontaanit tilanteet ovat parhaita hetkiä harjoitella tunnetaitoja oppilaiden kanssa. Opettajien mukaan varsinkin ristiriitatilanteet ja niiden selvittäminen on iso osa kouluissa tapahtuvaa tunnekasvatusta. Tunnekasvatuksessa on kyse siitä, että opettaja sanallistaa oppilaille heidän tunteitaan ja myös omia tunteitaan. Varsinkin

erilaiset keskustelut luokassa ovat parhaita keinoja opetella tunnetaitoja. Myös kirjallisuudessa painotetaan keskustelun ja tunteiden sanallistamisen merkitystä lapsen tunnetaitojen kehityksen kannalta. Kasvattajan tehtävänä on antaa lapselle sanat tunteiden ilmaisemiseen, jotta niiden jäsentäminen tulisi mahdolliseksi (ks. Laine 2005, 72-73; Puolimatka 2010, 71). Opettajat siis ovat tietoisia siitä, että oppilaille pitäisi antaa mahdollisuuksia tunteiden ilmaisemisiin koulussa, mutta edelleen lasten tunteiden ilmaisua kuitenkin rajoitetaan kouluissa (Saarinen & Kokkonen 2003, 33).

Osa opettajista kertoi pitävänsä myös suunnitelmallisia tunnekasvatustunteja- tai hetkiä luokassa aina silloin tällöin. Varsinkin draama- ja ilmaisuharjoitukset, leikki sekä sadut ja tarinat koettiin hyvinä keinoina opetella tunnetaitoja ja tukea niiden kehittymistä. Eräs opettaja mainitsi myös elokuvat osana tunnekasvatusta, joita myös Saarinen ja Kokkonen (2003, 49) pitävät hyvänä keinona kohdata ja analysoida tunteita, koska oppilaat voivat samaistua hahmojen erilaisiin tunnetiloihin ja kokemuksiin. Tunnekasvatukseen opettajat liittivät haastatteluissa myös erilaisia hankkeita ja ohjelmia, kuten Askelittain- ohjelman sekä Kiva-koulu- ja Lions Quest- ohjelman. Näistä koulutuksista ja materiaaleista opettajat kokivat saaneensa konkreettisia välineitä myös oppilaiden tunteiden ja tunnetaitojen huomioimiseen.

Opettajat eivät näe tunnekasvatusta oppiainesidonnaisena asiana, mutta mainitsivat myös joitakin oppiaineita, joiden tunnilla tunnekasvatusta tulee jonkin verran. Suurin osa opettajista mainitsi varsinkin uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppiaineiksi, joissa tunnekasvatusta tulee varsinkin opetuskeskustelujen lomassa luontevasti. Lisäksi äidinkielen ilmaisu- ja draamaharjoitukset olivat opettajien mielestä hyvä keino opetella myös tunnetaitoja ja erilaisten tunteiden ilmaisemista. Opettajien puheissa jäi huomattavan vähälle huomiolle taito- ja taideaineet osana tunnekasvatusta. Vain muutama opettaja mainitsi taito- ja taideaineet oppiaineina, joiden yhteydessä tunnekasvatusta tulee. Kuitenkin opetussuunnitelmassa taito- ja taideaineisiin on sisällytetty tavoitteisiin ja sisältöihin tunteiden ilmaisu erilaisin keinoin (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004). Saarinen ja Kokkonen (2003, 60) taas nostavat esille sen, että esimerkiksi musiikin avulla voidaan harjoitella tunteiden säätelyä ja ilmaisua.

Haastattelujen perusteella opettajista löytyi samankaltaisia tunnekasvatustuntemalleja, mitä myös Kilpeläinen-Hauru (2001) löysi omassa tutkimuksessaan. Osa opettajista oli ottanut opetukseen myös tavoitteellisia tunnekasvatustunteja, esimerkiksi draamaa,

keskusteluja ja tehtäviä, kun taas osa opettajista näki tunnekasvatuksen enemmänkin vain ongelmatilanteiden selvittämisenä. Opettajien haastatteluissa nousi ilmi myös se, että tunnekasvatuksessakin on kyse koulun ja kodin välisestä yhteistyöstä. Opettajien mukaan päävastuu tunnekasvatuksesta on kodeilla, ja koulun ja opettajan tehtävä on tukea kotien kasvatustehtävää. Myös moniammatillinen yhteistyö on tärkeää tunnekasvatukseen liittyvissä asioissa.

Myös tässä tutkimuksessa nousi siis paljon ajatuksia ja mielipiteitä nostattanut aihe siitä, kenen tehtävä ja vastuu on nykyään kasvattaa lapsia? Esimerkiksi Tilus (2004, 134) painottaa, että lapsen huoltajalla on ensisijainen kasvatusvastuu ja koulun tehtävä on tukea tätä kasvatusvastuuta, mutta toisaalta esimerkiksi Pulkkisen (2002, 122, 125) mukaan vanhempien kasvatusvastuusta puhumista vältellään usein sen takia, koska sen on ajateltu syyllistävän vanhempia. Joskus vanhempien kasvatuksellinen välinpitämättömyys voi olla seurausta siitä, etteivät vanhemmat tiedä, kuinka heidän pitäisi toimia lastensa kanssa ja miten menetellä erilaisissa tilanteissa. Tämä nousi esiin myös haastatteluissa. Yksi haastateltavista ehdottikin, että tunnekasvatuksen merkitystä pitäisi nostaa jo neuvoloissa enemmän perheiden tietoisuuteen. Tärkeintä on kuitenkin, että lasten tunteita kuunnellaan ja lapset saavat tunnetaitojensa kehittymiseen tukea, joskin muutaman haastateltavan mielestä koulussa tämä on jo hieman liian myöhäistä. Joka tapauksessa kodin ja koulun toimivalla yhteistyöllä on positiivista vaikutusta oppilaan kasvuun sekä hänen koulunkäyntiinsä ja oppimisen tukemiseen. (Launonen, Pohjola & Holma 2004, 95).

Opettajat näkevät tunnekasvatuksen hyvin tärkeänä kouluissa ja nostivat esille hyvin samanlaisia asioita tunnetaitojen tukemisen ja niiden kehittymisen merkityksestä, mitä myös tutkimuskirjallisuus nostaa esille. Tunnetaidot ovat keskeisiä kaikessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja tunnetaidoilla on vaikutusta koko ihmisen hyvinvointiin (ks. esim. Davis & Humphrey 2012; Peltonen 2000, 13). Opettajilla näyttäisi siis olevan tietoa siitä, miten oppilaiden tunnetaidot ja niiden kehittäminen vaikuttavat moniin tärkeisiin asioihin oppilaan elämässä.

Opettajalta tunnekasvattajana vaaditaan siis kaiken kaikkiaan varsinkin sitä, että opettaja on tietoinen omista tunteistaan ja hänellä on itsellään hyvät tunnetaidot. Myös kirjallisuudessa painotetaan kasvattajan omia tunnetaitoja tunnekasvatuksen edellytyksenä. Esimerkiksi Novakin (2002, 143) ja Puolimatkan (2010, 71) mukaan tunnekasvatuksen perusedellytyksenä on, että kasvattaja on tietoinen omista tunteistaan

jotta voisi rohkaista lasta tiedostamaan ja hallitsemaan omat tunteensa. Moni opettajista painotti, että opettajalta tarvitaan kykyä olla läsnä ja välittää aidosti oppilaistaan. Opettajan pitäisi olla herkkä aistimaan oppilaiden tunnetiloja erilaisissa tilanteissa ja tilanteisiin, joissa erilaisia tunnetiloja tulee esille, pitäisi jaksaa puuttua. Oppilaiden tunnetaitojen tukeminen ja niiden kehittämien vaatii opettajalta myös sitä, että opettaja on aktiivinen ja etsii itse tietoa tunnekasvatukseen liittyen. Vaikka opettajat nostivat esille hyvin tärkeän asian tunnetaitojen roolista ryhmätilanteissa ja luokassa, haastatteluissa opettajat eivät juurikaan puhuneet luokanopettajan roolista ryhmän ohjaajana ja myönteisen luokkayhteisön rakentajana. Esimerkiksi Laineen mukaan (2005, 193) opettajalla on kuitenkin ratkaiseva merkitys luokan ilmapiirin muodostumiseen ja hän voi ohjaamalla ja kannustamalla myönteiseen vuorovaikutukseen ja tunteiden ilmaisuun luoda luokkayhteisöä, jossa jokainen oppilas voi tuntea itsensä hyväksytyksi. Voi olla, että opettajat pitävät tätä itsestään selvyytenä tai sitten he eivät näe omaa rooliaan ryhmän ohjaajana samalla tavalla.

Haasteita koulussa tapahtuvalle tunnekasvatukselle tuovat opettajien mukaan varsinkin ajan ja suunnitelmallisuuden puute sekä oppilaiden hyvin erilaiset tunnetaidot luokassa. Kun opettajat tekevät tunnekasvatusta kukin tavallaan ja omalla tyylillään, eivät kaikki oppilaatkaan ole samanarvoisessa asemassa siinä, kuinka koulussa tuetaan heidän tunteidensa ja tunnetaitojensa kehittymistä. Myös kiire nousi tunnekasvatuksen osalta rajoittavaksi tekijäksi. Myös Wright ja Oliver (1998, 27-28) nostavat esille, että varsinkin jatkuvan kiireen takia aikuisen aito läsnäoleminen lasten elämässä on vaikeaa. Lapsen aikakäsitys on kuitenkin erilainen kuin aikuisilla ja siksi kiireeseen ei pitäisi ikinä vedota, vaan tilanteisiin pitäisi puuttua heti.

Kaiken kaikkiaan haastattelujen perusteella kouluissa painotetaan siis edelleen liikaa eri aineiden tiedollista puolta, eikä jätetä tilaa ja aikaa oppilaan kokonaisvaltaisen kehityksen tukemiselle. Tätä tukevat myös aikaisemmat tutkimukset, sillä Kremenitzerin, Mojsan ja Brackettin (2008, 191, 201) mukaan koulu on perinteisesti keskittynyt tiedollisen aineksen opettamiseen. Tämän lisäksi opetussuunnitelmassa on liian paljon tavoitteita ja sisältöjä, joten kouluissa ei jää aikaa tunnekasvatustunneille (Kremenitzer, Mojsa ja Brackett 2008, 201). Haastatellut opettajat kertoivat painivansa tämän asian kanssa paljon työssään: miten arvottaa asioita kun kaikella ei vain jää aikaa tarpeeksi. Opettajien mielestä tämä oli ongelmallista, mutta suurin osa sitä mieltä, että oppilaiden tunnetaitojen kehittäminen on erittäin tärkeää, vaikka jotain muuta tavoitetta

tai sisältöä ei sitten ehdittäisikään käydä. Eräissä haastattelussa opettaja kiteytti tämän seuraavanlaisesti: *Mut sit mä mietin kotona illalla et no..kumpi sen kohdalla oli sit loppujen lopulta tärkeempi. Se ehkä saa kakkosella sen vitosen uudestaan piirtää. Mä en oo hirveen huolissani hänen vitosen piirtämisen taidoistaan mut mä oon aika huolissani jos ei hän vaikka sais yhtään hetkee pysähtyä sen aggressiivisten tunteitten äärelle tai sen ensimmäinen reaktio on lyödä turpaan tai kiroilla niin lujaa. Ei siinä varmaan kenenkään tarvii miettiä et kumpaa opettajan tarviis siinä kohtaa rueta työstämään.* (Antti, n. 10 v.). Muutama opettaja mainitsi myös, että oppilaat ovat yhä erilaisempia tunne-elämältään ja tunnetaidoiltaan. Tämä tuo paljon haasteita opettajalle, jonka pitäisi ottaa kaikki oppilaat yksilöinä huomioon luokassa. Myös Tilus (2004, 77) nostaa esille, miten tunne-elämältään erilaiset oppilaat samassa luokassa tuovat valtavia haasteita opetukseen ja kasvattamiseen.

Kun opettajilta kysyttiin miten he näkevät omat valmiutensa opettaa tunnetaitoja, suurin osa suurin osa opettajista oli sitä mieltä, että heillä on tarpeeksi valmiuksia tukea oppilaiden tunnetaitojen kehittymistä. Jo kauemmin työelämässä toimineiden opettajien mielestä heillä ei kuitenkaan ollut valmiuksia vastavalmistuneena opettajana, ja he kokivat, ettei heillä ollut silloin juurikaan aikaa tai välineitä huomioida oppilaiden tunteita tai tunnetaitoja. Muutaman vuoden työskennelleet opettajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että heillä on valmiuksia tunnekasvatukseen. Onko syynä tähän se, että tunteiden ja tunnetaitojen merkitykseen koulussa ja oppimisessa on saatavilla nykyään enemmän tietoa ja se on enemmän nyt pinnalla vai ovatko nämäkin työelämään juuri siirtyneet 20 vuoden päästä ja kokemuksen myötä toista mieltä siitä, oliko heillä valmiuksia tähän työuran alussa.

Opettajat olivat myös yhtä mieltä siitä, ettei opettajankoulutus anna juurikaan valmiuksia tunnekasvatukseen. Osa haastateltavista olikin hankkinut valmiuksia lisäkoulutusten kautta, minkä he kokivat hyvin hyödyllisiksi ja ajatuksia herätteleviksi. Osa opettajista mainitsi myös, että voisi osallistua tulevaisuudessakin tunnekasvatusta sisältäviin koulutuksiin, jotta he saisivat enemmän valmiuksia ja materiaalia oppilaiden tunnetaitojen kehittymisen tukemiseen. Muutama haastatelluista opettajista ei nähnyt lisäkoulutusta tarpeellisena.

Kuten haastatellut opettajat niin myös Launonen ja Pulkkinen (2004, 45) nostavat esille, että jo opettajankoulutuksessa pitäisi olla enemmän sisältöjä lasten emotionaalisen kehityksen tukemisesta. Lisäksi kouluissa tunnekasvatuksen pitäisi olla

nykyistä suunnitelmallisempaa ja tavoitteellisempaa. Opettajien mukaan koululaitos on edelleen liian oppiainekeskeinen eikä tunnekasvatukseen kiinnitetä tarpeeksi huomiota, eivätkä oppilaat ole tasa-arvoisessa asemassa sen suhteen, kuinka paljon tunnekasvatusta he saavat koulussa. Tunnekasvatusta kehitettäessä pitäisi kiinnittää huomiota myös moniammatilliseen yhteistyöhön ja sen kehittämiseen, etteivät opettajat jäisi yksin tunnekasvattajina (Launonen ja Pulkkinen 2004, 56).

Tutkimuksen tulosten perusteella opettajat olivat sitä mieltä, että tunnekasvatus on liian paljon ongelmien ja ristiriitatilanteiden ratkomista ja että tunnekasvatukseen kiinnitetään huomiota vasta siinä vaiheessa kun ongelmia esiintyy. Opettajien mielestä kouluissa pitäisi enemmän kiinnittää huomiota myös ennaltaehkäisevään tunnekasvatukseen. Toisaalta moni opettaja mainitsi, että KiVa Koulu -hankkeiden ja muiden tunnekasvatukseen liittyvien ohjelmien mukana on tullut myös ”lupa” kiinnittää enemmän huomiota oppilaiden tunnetaitojen tukemiseen ja näin opettajat myös uskaltavat panostaa ja ottaa enemmän aikaa tunnetaitojen huomioimiselle.

Vaikka opettajat pitivät tunnekasvatusta tärkeänä, myös opettajien puheissa nousi esille toistuvasti ajatus siitä, että tunnekasvatus on vähän niin kuin ”ylimääräistä” eikä sille tämän takia aina riitä aikaa. Toisaalta opettajat olivat myös yhtä mieltä, ettei mitään oppimista tapahdu, jos oppilaiden tunteet ovat liikaa pinnalla. Huomionarvoista oli se, ettei opettajien puheissa noussut esille kertaakaan luokkakoon vaikutus oppilaiden tunteiden ja tunnetaitojen huomioimiseen tunnekasvatukseen, vaikka esimerkiksi Puolimatkan (2010, 67) mukaan suurissa ryhmissä lapsen tunteita ei pystytä huomioimaan niin hyvin kuin pienissä ryhmissä.

Opettajien mielikuvien mukaan tunnekasvatusta on sisällytetty opetussuunnitelmaan hyvin vähän tai ei juuri lainkaan. Suurin osa opettajista oli kuitenkin mieltä, ettei tunnekasvatus tarvitse erillistä oppiainetta, mutta se pitäisi huomioida myös opetussuunnitelmassa paremmin ja selkeyttää sisältöjä ja tavoitteita tunnekasvatuksen osalta. Opettajien mukaan oppilaat ovat tällä hetkellä hyvin eriarvoisessa asemassa sen suhteen, kuinka heidän tunnetaitojaan huomioidaan ja kehitetään kouluissa, sillä opetussuunnitelman tavoitteet ja sisällöt eivät ole tarpeeksi selkeitä ja opettajat tulkitsevat opetussuunnitelmaa hyvin eri tavoin. Jotkut opettajat näkevät tunnekasvatuksen tärkeämpänä kuin toiset, jolloin nämä opettajat myös panostavat myös suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen tunnekasvatukseen enemmän luokassa ja järjestävät sille aikaa, mutta opetussuunnitelma ei velvoita kaikkia opettajia

toimimaan samalla tavalla ja joissakin luokissa tunnekasvatus jää vähemmälle huomiolle.

Näitä jo työelämässä olevien luokanopettajien näkemyksiä oppilaiden tunteista, tunnetaidoista ja tunnekasvatuksesta pitäisi hyödyntää myös luokanopettajakoulutuksessa. Näyttää siltä, että opettajat näkevät tunnekasvatuksen kouluissa eri tavoin ja tekevät sitä myös kukin omalla tyylillään, mihin voitaisiin puuttua ottamalla tunnekasvatusta enemmän osaksi myös opettajien koulutusta. Lisäksi luokanopettajien näkemyksiä voisi hyödyntää myös kiinnittämällä enemmän huomiota jatkokoulutukseen ja kursseihin sekä materiaaleihin, joita luokanopettajille tarjotaan. Haastattelujen perusteella tunnekasvatukseen liittyviä koulutuksia ja kursseja voisi olla enemmänkin tarjolla, vaikka opettajat myös kiittelivät sitä, että koulutuksia tarjotaan paljon enemmän kuin esimerkiksi 20 vuotta sitten.

8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen laatuun ja myös luotettavuuteen liittyvät eettiset kysymykset, jotka ohjaavat myös tutkijan työskentelyä ja ratkaisuja (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127). Eettisiä kysymyksiä tulee eteen esimerkiksi tutkimuslupaan liittyvissä asioissa, aineiston keruuseen, tutkijan omaan osallistumiseen ja tutkimuksesta tiedottamiseen. Tutkijan tulee olla tietoinen tutkimukseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä, jotta hän voi tehdä eettisesti hyväksyttävää tutkimusta (Eskola & Suoranta 2008, 52-53.) Tutkimuksen eettisyyteen kuuluvat erityisesti luottamuksellisuus ja tutkittavien anonymiteetti. (Eskola & Suoranta 2008, 57). Tutkimuksessani kysyttiin lupa kaikilta haastatteluun osallistuvilta kirjallisesti ja haastateltavat olivat tietoisia siitä, mistä tutkimuksessa on kyse ja mitä tavoitteita tutkimuksella on. Haastattelut tehtiin täysin luottamuksellisesti ja haastatteluihin osallistuneiden anonymiteetti säilytettiin käyttämällä tutkimuksen raportoinnissa opettajista pseudonyymejä. Myöskään kouluja, missä opettajat työskentelivät, ei tuotu tutkimuksessa esille.

Tutkimuksen ja sen raportoinnin luotettavuuden kannalta on tärkeää tiedostaa, minkälaisia muutoksia tutkijassa, aineistonkeruussa tai tutkittavassa ilmiössä on tapahtunut, koska laadullisessa tutkimuksessa tutkijan näkemykset ja tulokset

kehittyvät koko ajan (Kiviniemi 2001, 79-80; Mäkelä 1990, 53). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta pohdittaessa kiinnitetään huomiota varsinkin siihen, miten tarkasti tutkimuksen kulku on selostettu, miten aineisto on hankittu ja miten sitä on tulkittu ja analysoitu (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 214-215; Tuomi & Sarajärvi 2009, 140). Lisäksi tuloksista olisi käytävä ilmi, millä perusteella tutkija esittää päätelmiään esimerkiksi suoria haastatteluotteita hyväksi käyttäen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 214–215.) Tutkimuksen suunnittelu ja toteutus pitäisi raportoida mahdollisimman yksityiskohtaisesti (Syrjälä ym. 1995, 165; Tuomi & Sarajärvi 2009, 133). Pyrinkin omassa tutkimuksessani tuomaan hyvin tarkasti esille tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheet ja haastattelujen tulokset. Lisäksi analyysi pitää olla kattavaa eikä tulkintoja voi tehdä vain satunnaisten aineiston osien perusteella (Eskola & Suoranta 1998, 216). Tässä apunani oli laadullisen aineiston analyysiohjelma ATLAS, jonka avulla koko aineiston käsittely ja sen analyysi oli kattavampaa ja läpinäkyvämpää.

Tutkimusaineiston eli yhdentoista luokanopettajan haastattelun perusteella ei voi tehdä yleistyksiä, mutta toisaalta laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena ei olekaan pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin vaan ymmärtämään tai kuvaamaan ilmiötä (Eskola & Suoranta 1998, 66; Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Aineistosta tehtäviin tulkintoihin on voinut jonkin verran vaikuttaa se, miten haastateltavat valikoituivat, koska moni opettaja mainitsi haastattelussa, että ovat kiinnostuneita tunnekasvatuksesta ja että tämä oli syynä haastatteluun osallistumiseen.

8.3 Jatkotutkimushaasteet

Jatkotutkimushaasteita tutkimus tuotti varsinkin sille, minkälaisina opettajat kokevat omat valmiudet opettaa tunnetaitoja tai millaisia valmiuksia he ovat opettajankoulutuksessa saaneet. Suuremmalla tutkimusotoksella saataisiin vielä laajempi kuva siitä, minkälainen tilanne on eri puolilla maata ja erilaisissa kouluissa. Varsinkin opettajankoulutuksen antamia valmiuksia olisi syytä tutkia enemmän, sillä ainakin tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, ettei opettajankoulutus anna juurikaan valmiuksia nuorille opettajille oppilaiden tunnetaitojen kehittämiseen.

Tutkimusten perusteella voitaisiin myös opettajankoulutusta kehittää vastaamaan paremmin näihin haasteisiin, mitä opettajat kohtaavat työelämässä oppilaiden tunteiden ja tunnetaitojen osalta.

Myös koulun ja kodin välistä yhteistyötä tunnekasvatuksen osalta olisi tutkittava vielä lisää. Kuinka yhteistyö toimii tällä hetkellä ja kuinka yhteistyötä voitaisiin saada vielä toimivammaksi. Opettajat sekä vanhemmat ovat tärkeässä asemassa oppilaiden tunnetaitojen kehittymisen tukemisessa ja siksi yhteistyötä pitäisi jatkuvasti kehittää, jotta oppilas saisi tunnetaitojensa kehittymiseen riittävästi tukea sekä koulussa että kotona.

Lisäksi opetussuunnitelmaa ja opetussuunnitelman kehittämistä olisi mielenkiintoista tutkia tunnekasvatuksen osalta. Olisi tärkeää saada vielä laajempi kuva siitä, miten opettajat näkevät tunnekasvatuksen osana opetussuunnitelmaa ja kuinka he kehittäisivät opetussuunnitelmaa tunnekasvatuksen osalta. Opetussuunnitelman vaikutusta koulussa tapahtuvaan tunnekasvatukseen olisi myös mielenkiintoista tutkia. Millä tavalla tunnekasvatukseen liittyvät sisällöt ja tavoitteet toteutuvat kouluissa ja näkevätkö opettajat, että opetussuunnitelman sisällöillä olisi vaikutusta oppilaiden tunnetaitojen kehittymiseen.

LÄHTEET

- Aalto M. 2000. Ryppästä ryhmäksi. My generation Oy.
- Aho L., Havu-Nuutinen S. & Järvinen H. 2003. Opetus, opiskelu ja oppiminen ympäristö- ja luonnontiedossa. Helsinki: WSOY.
- Alasuutari P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Arajärvi T. 1988. Tasapainoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.
- Brearley M. 2003. Emotional Intelligence in the Classroom. Creative Learning Strategies for 11-18 Years Old. Crown House Publishing Ltd.
- Cacciatore R. 2007. Aggression portaat- opetusmateriaali kouluille. Opetushallitus.
- Davis S. & Humphrey N. 2012. The influence of emotional intelligence (EI) on coping and mental health in adolescence: Divergent roles for trait and ability EI. *Journal of Adolescence*; Vol. 35 Issue 5, 1369–1379.
- Caruso D. 2008. Emotions and the Ability Model of Emotional Intelligence. Teoksessa Emmerling R., Shanwal V. & Mandal M. (toim.) *Emotional Intelligence. Theoretical and Cultural Perspectives*. New York: Nova Science Publishers, 1–16.
- Dettmers S., Trautwein U., Ludtke O., Goetz T., Frenzel AC. & Pekrun R. Students' emotions during homework in mathematics: Testing a theoretical model of antecedents and achievement outcomes. *Contemporary Educational Psychology*, 36, 25–35.
- Doll R. 1989. Curriculum Improvement. Decision making and process. Boston: Allyn and Bacon.
- Elias M., Zins J., Weissberg R. Frey, K., Greenberg, M., Haynes, N., Kessler, R., Schwabstone, M., & Shriver, T. 1997. Promoting social and emotional learning. Alexandria, VA: ASCD
- Eskola J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–156.
- Eskola J. & Suoranta J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

- Eskola J. & Vastamäki J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Goleman, D. 1997. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Helsinki: Otava.
- Gottman J. 2001. Meta-Emotion, Children`s Emotional Intelligence, and Buffering Children from Marital Conflict. Teoksessa C.D. Ryff & B.H. Singer (toim.) Emotion, Social Relationships, and Health. Oxford: University Press, 23–39.
- Gross J. & John O. 2002. Wise Emotion Regulation. Teoksessa L. Feldman Barrett & P. Salovey (toim.) The Wisdom in Feeling. Psychological processes in emotional intelligence. New York: The Guilford press, 144–166.
- Hirsjärvi S. & Hurme H. 2000. Tutkimushaastattelu. Helsinki: yliopistopaino.
- Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 2003. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hyypä M. 1997. Tunteet ja oireet. Uusin psykosomatiikka. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Isokorpi T. 2003. Tunneälytaitojen ja yhteisöllisyyden oppiminen reflektoinnin ja ryhmäprosessin avulla. Väitöstutkimus: Tampereen yliopisto, Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus. Hamk/Aktk julkaisuja 1/2003.
- Isokorpi T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Isokorpi T. & Viitanen P. 2001. Tunnevoimaa. Helsinki: Tammi.
- Izard C., Ackerman B., Schoff K. & Fine S. 2000. Self-Organization of Discrete Emotions, Emotion Patterns, and Emotion- Cognition Relations. Teoksessa Lewis M. & Granic I. (toim.) Emotion, Development, and Emotional Development. Cambridge University Press, 15–36.
- Jalovaara E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Helsinki: Pilot-kustannus.
- Jarasto P. & Sinervo N. 1998. Kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus.
- Kalaja S., Koponen J. & Siponen U. 2004. Terveystieto osana koulun opetusta ja toimintakulttuuria. Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.) Koulu kasvuyhteisönä. Jyväskylä: PS-kustannus, 131–146.
- Kari J. 1994. Kasvatus- ja opetustavoitteet. Teoksessa J. Kari (toim.) Didaktiikka ja opetussuunnittelu. Helsinki: WSOY.
- Kari J. 1994. Opettajan roolit, toimenkuva ja identiteetti. Teoksessa J. Kari (toim.) Didaktiikka ja opetussuunnittelu. Helsinki: WSOY.
- Karila K. & Nummenmaa A. 2006. Kasvatusvuorovaikutus ja yhteisöllinen työkuulttuuri.

- Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A. Nummenmaa & H. Rasku- Puttonen (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 34–50.
- Kauppila R. 2006. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kelly A.V. 2009. The Curriculum. Theory and practice. Sixth Edition. London: SAGE.
- Keltikangas-Järvinen L. 2000. Tunne itsesi, suomalainen. Helsinki: WSOY.
- Kilpeläinen-Hauru, A. 2001. Tunteet koulussa – oppimisen este vai kohde. Luokanopettajien näkemyksiä tunteista ja tunnekasvatuksesta koulussa. Helsingin kaupungin opetusvirasto. Pro gradu –tutkielma.
- Kleine M., Goetz T., Pekrun R. & Hall N. The structure of students' emotions experienced during a mathematical achievement test. *International Reviews on Mathematical Education*, 37(3), 221–225.
- KiVa Koulu –hankkeen internetmateriaali. Viitattu 8.2.2013.
<http://www.kivakoulu.fi/>
- Kiviniemi K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J.Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 68–84.
- Kokkonen, M. 1996. Tunteiden kokemisesta tunteiden kohtaamiseen. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena, 191–200.
- Kokkonen M. 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Kremenitzer J., Mojsa J. & Brackett M. Creating an Emotional Intelligent Classroom Culture. Teoksessa Emmerling R., Shanwal V. & Mandal M. (toim.) Emotional Intelligence. Theoretical and Cultural Perspectives. New York: Nova Science Publishers, 191–208.
- Laine K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Otava.
- Laine T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.
- Launonen L., Pohjola K. & Holma P. 2004. Kodin ja koulun yhteistyö voimavaraksi! Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.) Koulu kasvuyhteisönä. Jyväskylä: PS-kustannus, 91–111.
- Launonen L. & Pulkkinen L. 2004. Kasvuyhteisö lapsen kannalta. Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.) Koulu kasvuyhteisönä. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–56.

- Launonen L. & Pulkkinen L. 2004. Koulun kehittämistarpeet. Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.) *Koulu kasvuyhteisönä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–45.
- Lions Quest –ohjelman internetmateriaali. Viitattu 8.2.2013
<http://www.lions.fi/index.php/fi/lions-quest>
- Liau A., Liau A.W., Teoh G. & Liau M. 2012. The Case for Emotional Literacy: the influence of emotional intelligence on problem behaviours in Malaysian secondary school students. *Journal of Moral Education*; Vol. 32 Issue 1, p51, 2 Charts, 1.
- Lomas J., Stough C., Hansen K. & Downey L. 2012. Brief report: Emotional intelligence, victimisation and bullying in adolescents. *Journal of Adolescence*, Vol. 35 Issue 1, 207–211.
- Long M. 2000. *The Psychology of education*.
- Malmivaara K. 1992. Joskus kasvu jää jumiin. Teoksessa T. Arajärvi (toim.) *Tasapainoinen koululainen*. Porvoo: WSOY. 72–81.
- Marsh C. & Willis G. 2003. *Curriculum. Alternative Approaches, Ongoing Issues*.
- Metsämuuronen J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.
- Mäkelä K. 1995. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki 42–61.
- Novak. J. D. 2002. *Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nummenmaa A. 2006. Kasvattajien yhteisö ja kasvatuskulttuuri. Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A. Nummenmaa & H. Rasku-Puttonen (toim.) *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 19–33.
- Numminen P. 2005. *Avaa ovi lapsen maailmaan*. Pilot-kustannus Oy.
- Oatley K. & Jenkins J. 2006. *Understanding Emotions*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Patton 2002. *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Peltonen A. 2000. Empatia. Teoksessa A. Peltonen & T. Kullberg-Piilola. *Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille*. Helsinki: Kirjapaja, 73–83.
- Peltonen A. 2000. Tunnetaidot ovat kaikkien ulottuvilla. Teoksessa A. Peltonen & T. Kullberg-Piilola. *Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille*. Helsinki: Kirjapaja, 13–18.

- Peräkylä A. & Ruusuvuori J. 2011. Analyzing Talk and Text. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Third Edition. London: Sage.
- Pons F., Harris P. & Doudin P. 2002. Teaching emotion understanding. *European Journal of Psychology of Education*. Springer Netherlands, 293-304.
- Porter L. 2000. *Behaviour in Schools. Theory and Practice for Teachers*. Philadelphia: Open university press. Buckingham.
- Pulkkinen L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Puolimatka T. 2004. *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Helsinki: Tammi.
- Puolimatka T. 2010. *Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Rantala I. 2001. Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus, 86–99.
- Rasku-Puttonen H. 2006. Opijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa K. Karila, M. Alasuutari, M. Hännikäinen, A. Nummenmaa & H. Rasku-Puttonen (toim.) *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 111–125.
- Rasku-Puttonen H. & Rönkä A. 2004. Opettajankoulutuksen tehtävä koulukulttuurin muutoksessa. Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.) *Koulu kasvuyhteisönä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 175–185.
- Reis H. 2001. Relationship Experiences and Emotional Well-Being. Teoksessa C.D. Ryff & B.H. Singer (toim.) *Emotion, Social Relationships, and Health*. Oxford: University Press, 57–85.
- Reschly A., Huebner E. S., Appleton J. & Antaramian S. 2008. Engagement as flourishing: The contribution of positive emotions and coping to adolescents' engagement at school and with learning. *Psychology in the Schools*, Vol. 45 Issue 5, 419–431.
- Ruiz-Aranda D., Salguero J., Cabello R., Palomera R. & Fernandez-Berrocal P. 2012. Can an emotional intelligence program improve adolescents' psychosocial adjustment? Results from the Intemo project. *Social Behavior & Personality: An International Journal*; Vol. 40 Issue 8, 1373–1379.
- Saarinen M. & Kokkonen M. 2003. *Tunneäly. Kohti KOKOnaista elämää*. Helsinki: WSOY.

- Salmivalli C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli C. 1999. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Tammer-paino.
- Schwarz N. 2002. Situated Cognition and the Wisdom in Feelings. *Cognitive Tuning*. Teoksessa L. Feldman Barrett & P. Salovey (toim.) *The Wisdom in Feeling. Psychological processes in emotional intelligence*. New York: The Guilford press, 144–166.
- Shanwal V. & Kaur G. 2008. Emotional Intelligence in Education: Applications & Implications. Teoksessa Emmerling R., Shanwal V. & Mandal M. (toim.) *Emotional Intelligence. Theoretical and Cultural Perspectives*. New York: Nova Science Publishers, 153–170.
- Suonperä M. 1993. Opettamiskäsitys. Hämeenlinna: Educons.
- Syrjälä L., Ahonen S., Syrjäläinen E. & Saari S. 1995. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Tilus P. 2004. Pelistä pois? Huolehtivan koulun haaste. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tuomi J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Uusikylä K. & Atjonen P. 2000. Didaktiikan perusteet. Helsinki: WSOY.
- Vidal Rodeiro C., Emery J. & Bell J. 2012. Emotional intelligence and academic attainment of British secondary school children: a cross-sectional, Vol. 38 Issue 5, 521–539.
- Väljjarvi J. 2004. Suomalaisten nuorten osaaminen kansainvälistyvässä maailmassa. Teoksessa L. Launonen & L. Pulkkinen (toim.) *Koulu kasvuyhteisönä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 186–200.
- Wright N. & Oliver G. 1998. Lapsen tunteet. Tampere: Kirjatoimi.